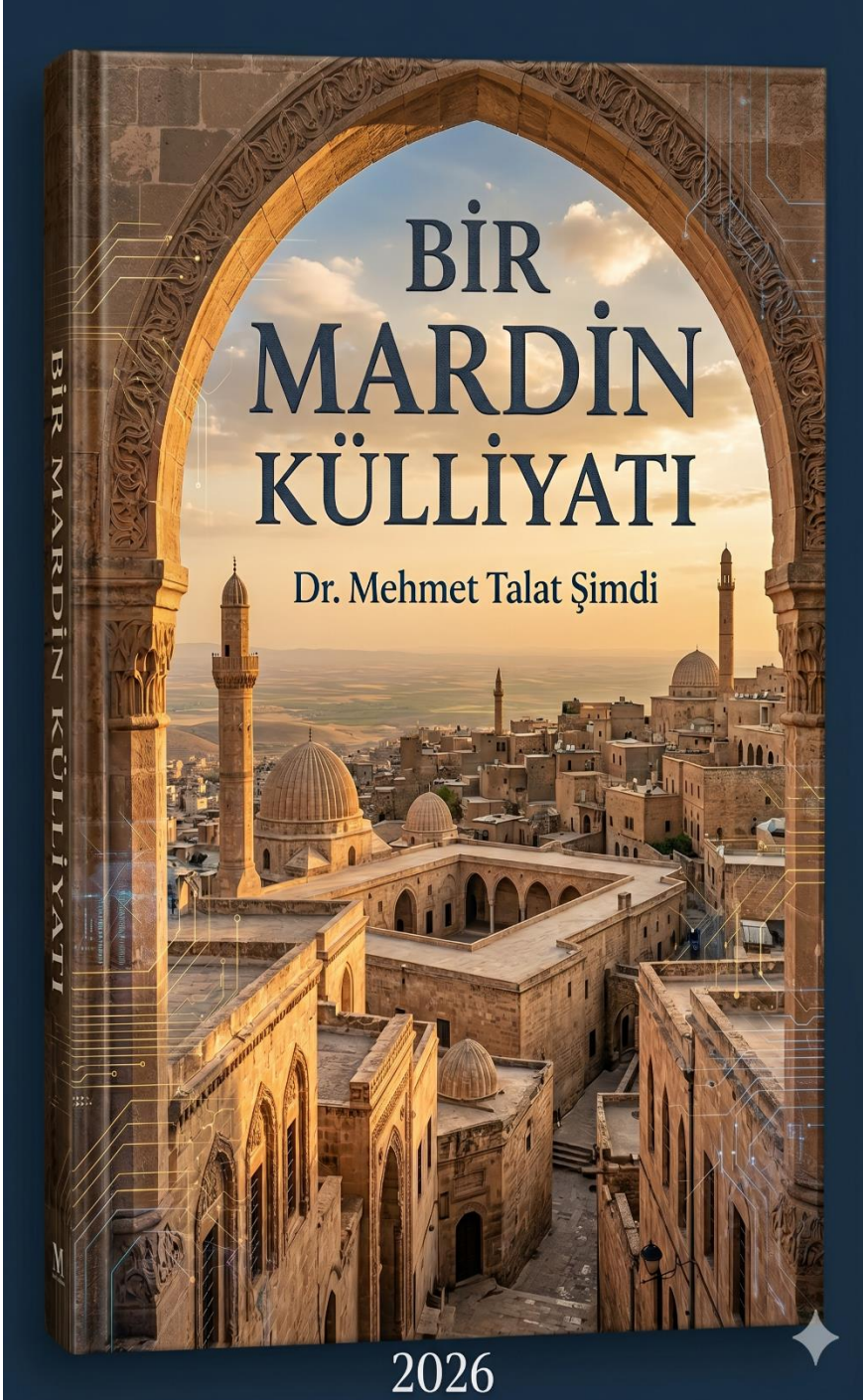

Bir Mardin Külliyesi (Makaleler, Görseller ve Animasyonlarla)

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

İzmir 2026

Bir Mardin Külliyyatı (Makaleler, Görseller ve Animasyonlarla)

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

Editör: Dr. M. Talat Şimdi

Mizanpaj: Dr. Mehmet Talat Şimdi

Tel: 0532 316 26 63 **e-posta:**

talatsimdi@gmail.com **web:**

www.talatsimdi.com

© Bu e- kitabın yayın hakları Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ aittir.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni
olmasının hiçbir yolla çoğaltılamaz

ISBN:

Bu kitabı sevgili eşim Hayrunnisa, oğullarım
Ömer Fatih ve Bekir Yavuz; gelinlerim Arzu ve Nazlı;
torunlarım Elif, Eren, Batu ve Leyla'ya adıyorum.

ÖN SÖZ

Tarih, yalnızca geçmişte yaşanıp bitmiş olaylar dizisi değil; bugünümüzü anlamlandıran, geleceğimizi inşa ederken tutunacağımız en sağlam hafıza ve kimlik zeminidir. Kadim Mezopotamya'nın ve Bereketli Hilal'in kalbinde, taşın sanata, kültürün medeniyete dönüştüğü Mardin; binlerce yıllık köklü geçmişi, stratejik konumu ve kültürel sürekliliğiyle bu coğrafyanın en müstesna kalesidir.

Bu eser; Mardin'in coğrafi ve iklimsel karakterinden başlayarak, Milat öncesi dönemlerden Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı devirlerine uzanan tarihsel derinliğini bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır. Kentin tarihsel süreçte üstlendiği garnizon şehir rolü, Türk varlığının ve kültürünün kesintisiz sürekliliği, vakıf müessesesinin mimari, hukuki ve iktisadi boyutları disiplinler arası bir metotla analiz edilmiştir. Eminüddin, Hüsamiye, Muzafferiyeye, Altunboğa ve Kasımiye gibi abidevi medreseler üzerinden Artuklu ve Akkoyunlu imar vizyonu incelenirken; talan edilmiş vakıf mallarının hukuki durumu ve geleceğe taşınması adına yasal yol haritaları sunulmuştur.

Bununla birlikte çalışma, yalnızca tarihsel bir anlatıyla sınırlı kalmayıp; kentin 19. yüzyıldan Millî Mücadele'ye, Cumhuriyet döneminden günümüze kadar geçirdiği idari, sosyo-ekonomik ve demografik dönüşümleri de kapsamaktadır. Günümüz yerel yönetim dinamiklerini neşter altına alan bölümlerde ise; İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri mukayeseli örnekliliği üzerinden bütçe analitikleri, yapısal ve endirekt personel istihdamı, bilanço yapıları, kentsel ve çevresel sorunlar, imar disiplini ile anayasal ve idari sınırlar bilimsel ve somut verilerle ortaya konulmuştur.

Tarihsel mirasa sahip çıkma bilinci ile modern kamu yönetimi ve mali analiz disiplinini birleştiren bu çalışmanın; akademisyenlere, araştırmacılara, idarecilere ve Mardin'in kadim ruhuna gönül veren tüm okuyuculara rehberlik etmesini temenni ederim.

Dr. Mehmet Talat ŞİMD

1. **Web Sitem:** www.talatsimdi.com
2. **YouTube:** [YouTube Kanalım](#)
3. **X (Twitter):** x.com/MehmetTalatimdi
4. **Facebook:** [Facebook Profilim](#)

Unutmayın ki, paylaşılan bilgi çoğalır; tıpkı bir vakıf eserinin faydası gibi, nesiller boyu yayılır ve yenilenerek yaşamaya devam eder."

  İNDEK LER

Bölüm No	Konu	Sayfa No
1.	Mardin: Coğrafi Yapısı, İklmsel Karakteri ve Tarihsel Etimolojisi	14
2.	Bereketli Hilal (Mezopotamya) Kadim Şehri: Mardin Tarihine Genel Bir Bakış (Milattan �nceki Dönem)	17
3.	M.� Mardin Türk Varlığı Bereketli Hilal'in Stratejik Kalesi: Garnizon Kent Olarak Mardin'in Tarihsel Derinliği	21
4.	Mardin'de Türk Varlığı: Bereketli Hilalin (Mezopotamya) Kadim Hafızası ve Kültürel Süreklilik	24
5.	Mezopotamya'nın Kadim Şehri: Mardin Tarihine Genel Bir Bakış (Milattan Sonraki Dönem)	28
6.	M�LAT SONRASI MARD�N: KRONOLOJİK VE TARİHSEL B�R BAKIŞ	31
7.	Bereketli Hilalin (Mezopotamya) Kadim Şehri: Mardin'de İslami Dönem ve Siyasi Dönüşümler	34
8.	MARD�N VE TÜRK SELÇUKLU D�NEM�	37
9.	ARTUKLULAR DEVLET�: KURULUŞU VE DEVLET YAPISI	41
10.	TARİHSEL PERSPEKT�FTE MARD�N VE VAKIF KURUMU: M�MAR�, HUKUK� VE İKT�SAD� B�R ANAL�Z	45
11.	Talan edilmiş Mardin Artuklu ve Akkoyunlu Vakıfları Yasal Yol Haritası	49
12.	Mülkiyet, İktisat ve Kültürel Miras Yönetimi: Mardin �rneğinde Vakıf Taşınmazlarının Geleceği	53

13.	Mardin Artuklu Vakıf Mirası: Eminüddin Külliyesi	57
14.	Sökmen b. Artuk: Hasankeyf Artuklu Beyliği'nin Kurucusu ve "Kayıp Mezarı" Üzerine Analiz	61
15.	Mardin Hüsamiye Medresesi: Mimari Plan Özellikleri ve Haziyesindeki Kutlu Kabirlere Dair Tarihsel Bir İnceleme	65
16.	Artuklu Rönesansı ve Muzafferiyeye Medresesi'nin Vizyonu	73
17.	Köklerinden Yükselen Mardin: Altunboğa Medresesi ve Kentsel İhya Modeli	77
18.	Mardin'de Karakoyunlu Dönemi: Siyasi, Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme	82
19.	Akkoyunlu İmarında Kadın Eli: Kasımiye Medresesi ve Fahriye ile Ravza Hatunların Vakıf Mirası	86
20.	Mardin'de Türk Safeviler Dönemi: Tarihsel Süreç ve Siyasal Dönüşüm (1508–1514)	90
21.	Stratejik Bir Fetih: Mardin'in Osmanlı Yönetimine Geçiş Süreci	94
22.	Doğu'nun Kilidi: Mardin'in Osmanlı Yönetimine Geçiş Süreci ve Tarihsel Arka Planı	97
23.	Osmanlı Sınırlarında Kimlik Dönüşümü: XVI. Yüzyıl Tahrir Kayıtlarından Günümüze Mardin ve Çevresinde Kürtleşen Türkmen Aşiretleri	100
24.	Osmanlı Döneminde Mardin: Sosyal Yapı ve Demografik Çeşitlilik	104

25.	Tanzimat Döneminde Mardin’de Yönetim Değişikliği ve İdari Dönüşüm	107
26.	19. Yüzyılda Mardin’de Gayrimüslim Cemaatlerin Statüsü ve Toplumsal Yapısı	111
27.	19. Yüzyıl Mardin’inde İdari Yapılanma ve Yerel Yönetim Modeli	115
28.	II. Abdülhamid Döneminde Mardin: Güç Dengeleri, Hamidiye Alayları ve Toplumsal Asayiş	118
29.	Millî Mücadele’nin Kalesi: Mardin ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Liderliğinde Bir Kentin Direnişi	122
30.	Mardin Artuklu Mirası: Tarihsel Vizyondan Yasal ve Bilimsel Sürdürülebilirliğe	125
31.	Bir Ailenin Tarihsel Dönüşümü ve Ahmet Türk: Anayasal Sadakat ve Üniter Yapı Üzerine Bir Sınav	128
32.	ANADOLU’DA PROTO-TÜRK VARLIĞI: ŞARTHAMARİ METİNLERİ, TRUVA-ETRÜSK AKRABALIĞI VE MARDİN-HURRİ AKSI	131
33.	YEREL YÖNETİMLERDE "ÖZERKLİK" İLLÜZYONU VE ANAYASAL GERÇEKLER	138
34.	TÜRKİYE’DE MERKEZİ YÖNETİM-YEREL YÖNETİM İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN ROLÜ VE HİZMET KAPASİTESİ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ	144
35.	Sürdürülebilir Kentleşme ve Yerel Özerklik Ekseninde Belediye Bütçelerinin Analitiği: İzmir ve Mardin Örnekleri	154

36.	Yerel Yönetim Bütçelerinde Yapısal İstihdam İllüzyonu: İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri Örneği (2025 Mali Yılı Analizi)	162
37.	Yerel Yönetim Bütçelerinde Yapısal İstihdam İllüzyonu ve Bilanço Makyajlaması: İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri Örneği (2025 Mali Yılı Analizi)	170
38.	Yerel Yönetimlerde Şirket İstihdamı ve Bilanço Makyajlaması Sınırları: Mardin Büyükşehir Belediyesi Kesin Hesap Analizi	182
39.	MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NDE ENDİREKT PERSONEL İSTİHDAMI VE MALİ SÜRÜDÜRÜLEBİLİRLİK: MARDİN KENT A.Ş. ÖRNEĞİ	188
40.	YEREL YÖNETİMLERİN KENTSEL VE ÇEVRESEL SORUNLARLA MÜCADELEDEKİ ROLÜ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ	194
41.	TÜRKİYE'DE DEMOGRAFİK GÜVENLİK VE GÖÇ STRATEJİSİ: TEHDİTTEN FIRSATA TÜRK DÜNYASI SOYDAŞ GÖÇÜ VE KENTSEL UYUM MODELİ (İZMİR-MARDİN ÖRNEĞİ)	208
42.	TARLADA KAÇAK YAPIYA KESİN FREN: İZMİR'DEN MARDİN'E TOPRAKTA YENİ DÖNEM!	220
43.	YEREL YÖNETİMLERDE NORM KADRO DÜZENLEMELERİ VE KURUMSAL YAPILANMAYA ETKİLERİ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ	225

44.	TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME YASASI: UMUTLAR, ENDİŞELER VE HUKUKİ GERÇEKLER	237
45.	ARTUKLU'NUN SU DEHASI GÜNEŞLE BULUŞUYOR	243
46.	"KÖKLERDEN GELECEĞE BEREKETLİ HİLAL (MEZOPOTAMYA) SİSTEMİ"	246
47.	Bereketli Hilal (Mezopotamya) Can Suyu	248
48.	BEREKETLİ HİLAL (MEZOPOTAMYA) CAN SUYU PROJESİ: �N FİZİBİLİTE RAPORU	256
49.	BEREKETLİ HİLAL (MEZOPOTAMYA) CAN SUYU PROJESİ TAHMİNİ BÜTÇE TABLOSU	259
50.	BEREKETLİ HİLAL (MEZOPOTAMYA) CAN SUYU PROJESİ: GELİR-GİDER PROJEKSİYONU (YILLIK)	269
51.	"İzmir'den Mardin'e Sürdürülebilirlik Köprüsü"	271
52.	Mardin Bereketli Hilal (Mezopotamya) Can Suyu Projesi: Tarihsel Mirasın Sürdürülebilir Enerji ve Su Yönetimiyle BuluŐması	273
53.	Dr.Mehmet Talat Şimdi �zge�miŐi	276

Mardin: Coğrafi Yapısı, İklimsel Karakteri ve Tarihsel Etimolojisi

Giriş

Mardin, Bereketli Hilalin (Mezopotamya) kuzeyinde, stratejik konumu ve binlerce yıllık tarihsel derinliği ile öne çıkan kadim bir şehirdir. 8891 km²'lik yüzölçümüyle Anadolu'nun güneydoğusunda yer alan bu yerleşim, sadece bir şehir değil; aynı zamanda coğrafi özellikleri, mikro-klimatik çeşitliliği ve çok katmanlı isimlendirme geleneği ile kendine özgü bir kültür havzasıdır.

Mardin'in Jeolojik ve Coğrafi Yapısı

Mardin topraklarının yaklaşık yüzde 48'ini kaplayan dağlık kütle, doğu-batı istikametinde uzanarak ovoiden ortalama 600 metre, yer yer ise 1000 metreyi aşan (maksimum 1082 m) bir yükseklik oluşturur. Bölge genelinde kalkerli ve yer yer lavlarla kaplı platolardan oluşan çıplak bir yapı hâkimdir.

1. **Hidrografik Özellikler:** Kalkerli yapının bir sonucu olarak yüzey suları çatlaklardan süzülerek ovalara yakın platolarda yeniden yüzeye çıkmaktadır. Gümüş Çayı, Çağ çağ suyu, Savur Çayı, Seyhan Deresi ve Yeşilli Gülizar Deresi bölgenin temel akarsularını oluşturur. Dicle ve Fırat nehirlerinin kolları, Dicle Vadisi ile Kızıltepe, Mardin ve Nusaybin ovaları üzerinde verimli bir coğrafi koridor meydana getirir.
2. **Bitki Örtüsü:** Killi ve kireçli topraklara sahip yüksek kesimlerde meşe ağaçlarına rastlanır; kalkerli alanlar ise aşınma süreçleriyle platolara dönüşmüştür.

İklimsel Karakter ve Mikro-klimatik Etkiler

Mardin, kara ve Akdeniz iklimleri arasında bir geçiş bölgesi özelliğindedir. Yıllık yağış miktarı kuzeyden güneye belirgin bir

azalma gösterir; yüksek kesimlerde 1.200-1.300 mm'ye ulaşan yağış miktarı, alçak bölgelerde 300 mm'ye kadar gerileyebilmektedir.

1. **Sıcaklık ve Nem:** Yıllık ortalama sıcaklık 12° ile 18° arasında değişirken, en sıcak ay ağustos, en soğuk ay ise ocaktır. Nem oranı %42 ile %65 arasında geniş bir aralıkta seyreder.
2. **Mikro-klimatik Zenginlik:** Kuzeydeki yüksek dağların soğuk hava kütlelerini engellemesi ve güneydeki çöl ikliminin etkisiyle Mardin'in kuzeyi tipik karasal iklim özelliklerine sahipken; Derik, Nusaybin ve Savur gibi ilçelerde pamuk, fındık ve zeytin yetiştirilmesi, bölgenin güçlü bir mikro-klimaya sahip olduğunun en net kanıtıdır.

Mardin İsmi'nin Tarihîsel Gelişimi ve Etimolojisi

Mardin'in tarih boyunca aldığı isimler, bölgedeki medeniyetler arası etkileşimin bir aynası gibidir. Asur kaynaklarında (M.Ö. 13. yüzyıl) Tūr Abidin havalisi için "Kaşari" dağları ismi kullanılırken, Roma ve Bizans metinlerinde "Izala" (Süryanice *Izela*, Arapça *Cebel al-Izal*) coğrafi ismiyle anılmıştır.

1. **Bilimsel ve Rivayetsel Görüşler:**
 - **Mardeler Kavmi:** J.A. Dupre ve J. Von Hammer gibi araştırmacılar, ismin İran hükümdarı Ardeşir (226-241) tarafından bölgeye yerleştirilen savaşçı "Mardeler" kavminden türediğini savunur.
 - **Halk Rivayetleri:** Bir rivayete göre, bölgeye yerleşen İranlı bir zahidin öldürülmesine atıfla, Arapça "Din öldü" manasına gelen "Mete-Din" ifadesinden türetildiği anlatılır. Bir başka popüler rivayette ise, İran hükümdarının hasta şehzadesine şifa olması için buraya getirilmesi ve şehrin onun adıyla anılması konu edilir.
2. **Literatürdeki Yansımalar:** IV. yüzyıl tarihçisi Antakyalı Ammianus Marcellinus, "Maride" ismini kullanan en eski

kaynaklardan biridir. VII. yüzyılda Theophilaktas, Procopius ve Georgius Cyprius gibi tarihçiler, şehrin isminin Süryanice "Merdo", "Merdi", "Marda", "Mardin"; Ermenice "Merdiv" ve Arapça "Merdin" olarak geçtiğini belirtmişlerdir.

3. **Türkçeleşme:** Selçuklu Türklerinin bölgeyi fethiyle birlikte, Bizans'ın kullandığı "Mardie" ismi ile yerel "Merdin" isimleri, Türk dil yapısına uyarlanarak "Mardin" şekline bürünmüştür.

Kaynakça

- Göyünç, N. (1991). *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mardin'in coğrafi ve etimolojik temellerini kapsayan bu bölüm tamamlanmıştır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında, bu temel üzerinden bölgenin sosyo-kültürel değişimlerini ele almaya devam edebiliriz.

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=bm60yZwJgIc>

Bereketli Hilal (Mezopotamya) Kadim Ő hri: Mardin Tarihine Genel Bir Bakıőı (Milattan   nceki Dönem)

Giriő 

Mardin, coĝrafi konumu gereĝi tarih boyunca kıtalar arası ge iő  g  zerg  hında yer almıő , medeniyetlerin beő iĝi Mezopotamya ile Anadolu'nun kesiő me noktasında bulunan stratejik bir merkezdir. Bölge, Paleolitik   aĝ'dan itibaren kesintisiz bir yerleő im dokusuna ev sahipliĝi yapmıő , farklı kültürlerin etkileő im alanına d  n  ő m  ő t  r.

Tarih   ncesi Dönemler ve İlk Yerleő imler

Mardin'in yerleő im tarihi oldukça erken dönemlere uzanmaktadır. **Eski Taşı   aĝı** (Paleolitik   aĝ) insanları,   akmak taőçı, hayvan kemikleri ve boynuzlardan   rettikleri aletlerle avcılık ve toplayıcılıkla hayatlarını s  rd  rm  ő lerdir. Bu dönemde Mardin ve çevresinde, halk arasında "Hırbe Helale" olarak bilinen "Kampüs Alanı"   nemli bir yerleő im merkezidir; alanda yoĝun   akmaktaő ı aletler ve iő lenmeye hazır taşı örnekleri tespit edilmiő tir.

İnsanlık tarihinin yerleő ik yaő ama ge iő ini simgeleyen **  anak-   mleksiz Neolitik   aĝ** için Dargeçit ilçesindeki **Boncuklu Tarla** yerleő imi, bölgenin tarihini M.  . 12000-7000 arasına kadar taő ımaktadır. Bu alan, "Bereketli Hilal" kültür tarihi açısından Göbeklitepe ve   ay  n   buluntularıyla paralellik gösteren kritik veriler sunar. Ayrıca Derik'te bulunan Kerk  ő ti H  y  k, kalkolitik döneme dair önemli bilgiler içermektedir. İpek Yolu üzerinde bulunan Kemaliye ve Tilki Tepe höyüklerinde de benzer ő ekilde kalkolitik dönem seramik kalıntılarına rastlanmıő tir.

İlk Medeniyetler ve Kültürel Süreklilik

Mardin, Yontma Taş Çağı'ndan itibaren Sümer, Akad, Elam ve Babil gibi köklü medeniyetlerin nüfuz ettiği bir bölge olmuştur.

1. **Subariler (M.Ö. 4500-3500):** Baron Max von Oppenheim tarafından yapılan kazılarda elde edilen pişmiş tuğla ve kiremitler, bölgenin en eski sakinlerinden birinin Subariler olduğunu göstermektedir.
2. **Sümerler (M.Ö. 3500-2000):** Yazının, hukukun ve tarımın temellerini atan Sümerler, kültürel mirasları ve dilleri ile bölgeyi derinden etkilemişlerdir. Sümer mitolojisi (yaratılış efsaneleri, insanın topraktan yaratılması, cennet bahçesi motifi) ile Türk mitolojisi ve inanç sistemleri (Gök Tengri, su ve toprak öğeleri) arasında dikkat çekici benzerlikler mevcuttur. Örneğin; "İmdugud" kuşu motifi, daha sonraki kültürlerde Hüma kuşu, Zümrüd-ü Anka ve Simurg gibi isimlerle efsaneleşmiştir.
3. **Akad, Elam ve Babil:** M.Ö. 2500'lerden itibaren bölge, Akad İmparatorluğu'nun ve ardından Hammurabi döneminde Babil hegemonyasının etkisi altına girmiştir. Hammurabi, merkezi idare, posta teşkilatı ve hukuk sistemindeki (282 maddelik kanunlar) reformları ile bölge yönetiminde önemli bir çığır açmıştır.

Asur, Urartu ve Anadolu Kavimleri

M.Ö. 2. binyıldan itibaren bölge, güç mücadelelerinin merkezinde yer almıştır:

1. **Hititler ve Hurri-Mitanniler:** M.Ö. 1925 yıllarında Mardin'e giren Hititler, kısa süre sonra yerlerini bölgede 500 yıl hüküm süren Midillere bırakmışlardır.
2. **Asurlular:** Bölgenin stratejik yollarını kontrol etmek isteyen Asurlular, farklı dönemlerde Mardin üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına doğru, Sargon döneminde bölge kesin olarak Asur hâkimiyetine girmiştir.

3. **Urartular:** M. . 741-724 yılları arasında bölgede etkili olan Urartular, "Bağın Kalesi" gibi yapılarla kendi mimari ve kültürel izlerini bırakmışlardır.

Demir Çağı ve Klasik Dönem

M. . 1. binyılın başlarında, özellikle M. . 715 yıllarında bölgeye giren Trak-Frig (veya proto-Türk olduğu iddia edilen Kimmerler) ile süreç devam etmiştir. Kimmerler ve sonrasında gelen İskitler (Saka), bölgenin demografik ve kültürel yapısında belirleyici rol oynamışlardır.

M. . 335 yılında Büyük İskender'in Mezopotamya'yı ele geçirmesiyle bölge Hellenistik döneme girmiş, ardından Seleukoslar, Abgarlar (Urfa Krallığı) ve Roma İmparatorluğu'nun nüfuzu altına girmiştir. M. . 68 yılındaki Roma-Part  atışmaları ve devamındaki süreç, Mardin'in tarih sahnesindeki yerini daha da  zg nleştirmiştir.

Sonuc

Mardin, tarih öncesinden Klasik  ağı'a kadar geçen süreçte, sadece bir yerleşim yeri değı; aynı zamanda inançların, dillerin ve mitolojilerin harmanlandığı bir kültür havzası olmuştur. Bölgedeki arkeolojik buluntular, Mardin'in insanlık tarihinin gelişim evrelerinde her zaman "merkez" konumunda olduğunu kanıtlar niteliktedir.

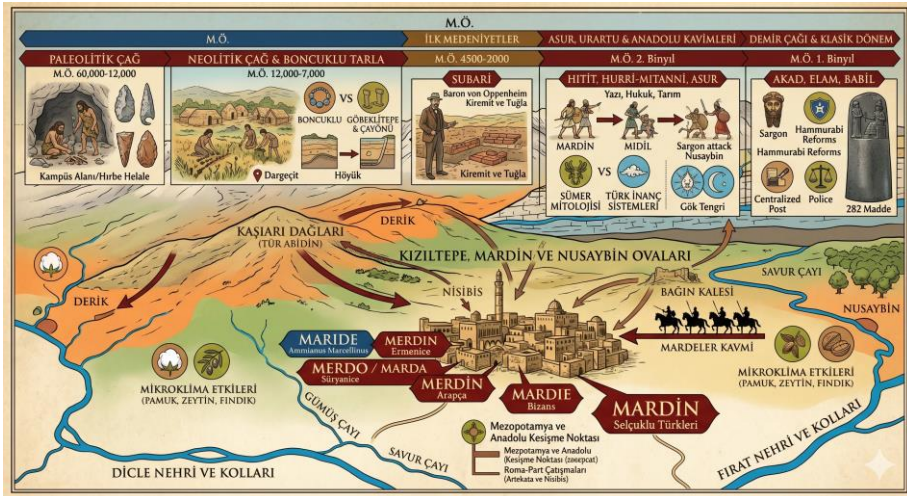
Kaynakça

[1] 81 ilde kültür ve şehir Mardin, T.C. Mardin Valiliğı, s. 44.

[2] Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, s. 475.

[3] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, Temmuz 2006, s. 5.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=Nj72ZDtm07I>

M.  Mardin Türk Varlığı Bereketli Hilal'in Stratejik Kalesi: Garnizon Kent Olarak Mardin'in Tarihsel Derinliği

Giriş

"Bereketli Hilal" (Fertile Crescent) olarak adlandırılan coğrafyanın kuzey sınırında yer alan Mardin, tarih boyunca medeniyetlerin birbiriyle eklemlendiği kilit bir noktadır. Yontma Taş  ağı'ndan bu yana süregelen yerleşim dokusu, kentin sadece bir ticaret merkezi değil, aynı zamanda bölgenin güvenliğini sağlayan askeri bir **"Garnizon Kent"** olma özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu  alışma, Mezopotamya'nın jeopolitik kaderini tayin eden Mardin'in stratejik önemini, tarihsel süreç içerisinde ele almaktadır.

1. Kadim Dönemler: Garnizon Kentin Temelleri

Mardin'in tarihsel kökleri, Baron Marvan Oppenheim'in tespitleri ışığında Subariler (M. . 4500-3500) dönemine kadar uzanır. Sümerler (M. . 3500-2000) ile birlikte bölge; hukuk, yazı ve merkezi yönetimle tanışmıştır. Sümer kültürü ve mitolojisi ile  n Türk kültürünün benzerlikleri (dil yapısı, yaratılış motifleri, Gök Tanrı inancı, İmdugud/Hüma kuşu efsaneleri), bu coğrafyada kültürel sürekli liği kanıtlar niteliktedir. Bu dönemde Mardin, bereketli toprakları koruyan ve kuzeyden gelen tehditleri s zen stratejik bir Garnizon Kent işlevi görmüştür.

2. İskender'in Mirası ve "Bereketli Hilal"in Kontrolü

M. . 335 civarında bölgeye giren Büyük İskender, iki nehir (Fırat ve Dicle) arasındaki bu verimli coğrafyaya, kendi dilindeki terminolojiyle **"Mezopotamya"** adını vermiştir. İskender'in bölgedeki askeri idaresi, Mardin ve çevresini sadece bir geçiş yolu değil, imparatorluğun doğu ve batı arasındaki operasyonel  ss  konumuna getirmiştir. İskender'in ölümünden sonra General Selevkos'un yönetimi devralmasıyla, garnizon kent statüsü daha da kurumsallaşmıştır.

3. Askeri Strateji ve İpek Yolu Güzergâhı

Mardin'in garnizon kimliğinin temelinde, Bereketli Hilal'in ulaşım ağlarını kontrol etme zorunluluğu yatmaktadır. Asurlular, Urartular ve sonrasında gelen Roma İmparatorluğu, bu coğrafyayı ellerinde tutabilmek için Mardin'in surlarını ve askeri kapasitesini sürekli tahkim etmiştir. Özellikle Roma döneminde Nusaybin (Nisibis) hattı, Roma-Part çatışmalarının merkezinde yer alarak, Mardin'in bölgedeki askeri yığınağın ve savunmanın kalesi olduğunu kanıtlamıştır.

4. Kültürel ve Etnik Katmanlaşma

Mardin, Akadların bölgedeki etnik ve siyasi yapıyı değiştirmesinden, Ermeni ve Abgar krallıklarının hâkimiyetine kadar pek çok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ancak tüm bu süreçlerde, kentin "garnizon" olma karakteri değişmemiştir. İster bir savunma kalesi olsun, ister bir lojistik merkez; Mardin her zaman bölgenin hâkimi olan güçlerin stratejik güvenliğinden sorumlu tutulan şehir olmuştur.

Sonuç

Bereketli Hilal, insanlık tarihinin başladığı ve geliştiği yer olarak kabul edilirken; Mardin, bu verimli hilalin jeopolitik "kalkanı" olmuştur. Bir Garnizon Kent olarak Mardin, sadece mimari bir yapı değil, tarih öncesinden modern çağlara uzanan stratejik bir hafızadır. İskender'in "Mezopotamya" adıyla tanımladığı bu coğrafyada Mardin, kuzeyin soğuk dağları ile Mezopotamya'nın sıcak düzlükleri arasında, stratejik dengenin koruyucusu olarak varlığını sürdürmüştür.

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=oD9bDfe_oz4

Mardin’de Türk Varlığı: Bereketli Hilalin (Mezopotamya) Kadim Hafızası ve Kültürel Süreklilik

Tarih, çoğu zaman statik ve taraflı bir anlatı aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle Bereketli Hilal (Mezopotamya) gibi medeniyetin beşiği sayılan bir coğrafyada, "işgalci" veya "sonradan gelen" gibi dışlayıcı etiketler, siyasi bir mühendislik ürünü olarak toplumsal hafızayı manipüle etmek amacıyla kurgulanmıştır. Ancak arkeolojik bulgular, filolojik karşılaştırmalar ve mitolojik müşterekler, Türk kültür ve medeniyetinin bu topraklardaki varlığının, bilinen tarih sınırlarının çok daha gerisine uzandığını kanıtlamaktadır.

Medeniyetin Şafağında Türk İzleri

Bereketli Hilal (Mezopotamya), M.Ö. 7000'lere dayanan tarımsal yerleşimleri (Boncuklu Tarla, Göbeklitepe kültürü) ile insanlığın yerleşik hayata geçiş laboratuvarıdır. Bu bölgedeki en erken kültürel katmanlarda karşımıza çıkan Subariler, Sümerler ve daha sonraki dönemlerdeki "Ön-Türk" karakterli kavimler, bölgenin demografik ve kültürel hamurunu yoğuran temel unsurlardır.

Sümerologların "izole dil" olarak nitelendirme çabasına rağmen, Sümerce ile Türkçenin gramer yapısı, sondan eklemeli doğası ve temel kelime kökleri (Hatun, Tengiz, Tamga, An/Ana gibi) arasındaki akrabalık, tesadüfle açıklanamayacak kadar derinliktir. Sümerlerin kendilerini "Kenger" olarak adlandırmaları ve bu ismin Göktürk yazıtlarında "Kengeres" olarak yankılanması, binlerce yıllık bir kültürel sürekliliğin en somut kanıtıdır.

Mitolojinin Ortak Dili: Gök Tengri’den Bereketli Hilale (Mezopotamya)

Toplumların en kadim hafızası mitolojileridir. Mezopotamya efsaneleri ile Orta Asya Türk destanları arasındaki yapısal benzerlikler şaşırtıcıdır:

1. **Yaratılış Motifi:** Her iki kültürde de evrenin sudan var edilmesi, "Tanrı'nın 'ol' demesi" ve insanın topraktan/çamurdan yaratılması, ortak bir inanç kökenine işaret eder.
2. **Hüma/Anzu/Simurg:** Gökyüzü ile yeryüzü arasında aracılık eden kutsal kuş motifi, Sümer'den Altaylara, oradan Osmanlı'ya kadar uzanan bir "gök bilinci" sembolüdür.
3. **Zigguratlar ve Dağ Kültü:** Bereketli Hilalin (Mezopotamya) düzlüklerinde tanrıya ulaşmak için inşa edilen yapay dağlar (Zigguratlar), Türklerin dağları kutsal sayan ve "Tanrı'ya yakınlık" arayan bozkır kültürünün Mezopotamya'daki mimari yansımasıdır.

Bozkırın Altın İmzası ve Bengü Taşların Dili

Türk sanat tarihi, sadece bir formlar toplamı değil, aynı zamanda evrene bakışın bir yansımasıdır. Esik Kurganı'ndan çıkarılan "Altın Elbiseli Adam", İskit-Saka dönemi Türk sanatının kuyumculuktaki zirvesini temsil ederken; Orhun Yazıtları, aynı estetik anlayışın taş üzerindeki "bengü" (ebedi) ifadesidir.

Altın İşçiliği ve Hayvan Üslubu: M.Ö. 5-4. yüzyıllara tarihlenen Esik Kurganı buluntuları, İskit-Saka Türklerinin metalürji alanında ulaştığı ileri düzeyi gözler önüne serer. 5.000'e yakın saf altın parçadan oluşan bu elbise, Türk "hayvan üslubunun" bir şaheseridir. Geyik, pars, at ve yırtıcı kuş figürleri, bozkırın hızını ve doğayla olan iç içe geçmiş ontolojik bağı yansıtır. Ermeni ve Süryaniler Telkâri Sanatını altın ve gümüş işlemeciliğini bölgeye hakim olan Saka Türklerinden öğrenmiştir.

Taş İşçiliği ve Orhun Yazıtları: Saka döneminin altın üzerindeki estetiği, Göktürk döneminde taşın sert dokusuyla buluşmuştur.

Orhun Yazıtları, sadece tarihi belgeler değil, aynı zamanda Türk taş işçiliğinin şaheserleridir. Yazıtların tepesindeki zoomorfik tasvirler, Saka altınının kıvraklığını taşın ağırlığına taşımıştır. Bu, "yeraltı" değerlerinin (altın/maden) "yerüstü" değerlerine (taş/anıt) aktarıldığı bir kültürel devamlılıktır.

Tarihsel Süreklilik ve Sosyolojik Gerçeklik

Türklerin bölgedeki varlığını 1071 ile sınırlamak, sadece bir tarihsel yanılgı değil, aynı zamanda sosyolojik bir körlüktür. Kimmerler, İskitler (Sakalar) ve daha sonraki süreçte bölgeyi şekillendiren diğer Türk toplulukları, bu coğrafyanın kurucu unsurlarıdır. Hammurabi Kanunları'ndan, Sümer yazı sistemine kadar uzanan hukuk ve bürokrasinin arka planında, Mezopotamya'nın yerli halkı olan ve Proto-Türk kimliğiyle örtüşen toplumların "idari ve hukuki rasyonelliği" yatmaktadır. Atatürk'ün "Türk Tarih Tezi" ile vurguladığı nokta tam da budur: Türkler, medeniyetin kurucu iradesidir.

Sonuç

Mezopotamya, tek bir ulusun tekelinde değil, tarih öncesi dönemlerden beri gelen çok katmanlı, Türk kültür ve medeniyetinin de asli bir bileşeni olduğu ortak bir miras alanıdır. Türkler, bu coğrafyaya "istilacı" olarak gelmemiş; aksine, kendi kültürel kodlarını tarih öncesinden beri bu topraklara işlemiş, bu bölgenin mimarı, hukukçusu ve bilge yöneticisi olmuşlardır. Gerçek bir tarih okuması, Mardin'den başlayarak Mezopotamya topraklarında Türk varlığını bir "yabancı" değil, bu toprağın "kadim ev sahibi" olarak tanımayı gerektirir.

Kaynakça ve Dipnotlar

[1] Akishev, K. A. (1978). *Kurgan Esik (Issık Kurganı)*. Kazakistan topraklarında bulunan Altın Elbiseli Adam, İskit-Saka döneminde altın madenciliğinin ve işçiliğinin ulaştığı ileri seviyeyi simgeler.

[2] Bedirhan, Y. & Süder, N. (2022). "İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerde Kullanılan Madenler ve Maden İşletmeciliği". *Academic Social Resources Journal*, 7(27).

[3] Ergin, M. (2003). *Orhun Abideleri*. Türk yazı kültürünün ve taş işçiliğinin "bengü" kılınmış ilk anıtsal örnekleri.

[4] Kılıç, Y. (2022). "Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Bulgular Işığında Anadolu'da Ön Türk İzleri". *Türk Tarih Kurumu*.

[5] Deveci Bozkuş, Y. (2022). "İslamiyet Öncesi Dönemin Türk Kültür ve Uygarlığına Genel Bir Bakış". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

[6] 81 İlde Kültür ve Şehir: Mardin, T.C. Mardin Valiliği Yayınları, s. 44.

[7] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Temmuz 2006, İstanbul, s. 5.

https://www.youtube.com/watch?v=84xUAo_d5SM

Mezopotamya'nın Kadim Şehri: Mardin Tarihine Genel Bir Bakış (Milattan Sonraki Dönem)

Giriş

Mardin, antik çağlardan itibaren medeniyetlerin kesişme noktası olma özelliğini milattan sonraki dönemlerde de korumuştur. Sasani İmparatorluğu'nun hâkimiyet alanından İslam öncesi Pers etkisine kadar uzanan bu süreç, şehrin demografik, mimari ve idari yapısında önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Bu çalışma, M.S. 297 ile 7. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde Mardin'in siyasi ve sosyal tarihini incelemektedir.

Sasani İmparatorluğu ve Bölgedeki Hâkimiyet

Sasani İmparatorluğu (224-651), I. Ardeşir tarafından Part hanedanının yıkılmasıyla kurulmuş ve "İranşehr" olarak adlandırdıkları geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür. İmparatorluk, modern İran, Irak, Türkiye'nin doğusu ve Kafkasya'yı kapsayan geniş sınırlarıyla döneminin en güçlü aktörü olmuştur. Mardin, Sasani hâkimiyetinin stratejik sınır noktalarından biri olarak M.S. 297 yılından itibaren bu devasa yapının etkisi altına girmiştir. M.S 442-542 Veba Salgını insan yerleşiminin olmadığı dönem.

Şad Buhari ve İmar Faaliyetleri (M.S. 330)

Sasani döneminin Mardin için en dikkat çekici figürlerinden biri, "Güneşe Tapan Kral" olarak bilinen Şad Buhari'dir. M.S. 330 civarında bölgeye gelen ve Mardin kalesine yerleşen Şad Buhari, buradaki iklimin sağlığına iyi gelmesi üzerine şehri bir merkez haline getirmiştir.

1. **Mimari Miras:** Şad Buhari döneminde Mardin'e Pers ve Babil bölgelerinden çok sayıda asker ve sivil getirilmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen yoğun imar faaliyetlerinin

en bilinen eseri, günümüzde Deyrulzafaran Manastırı olarak bilinen yapının temellerindeki Güneş Tapınağı'dır.

Veba Salgını ve Sessizlik Dönemi (M.S. 442-542)

Mardin tarihi, M.S. 442 yılında bölgeyi etkisi altına alan büyük veba salgını ile kesintiye uğramıştır. Salgın neticesinde kalede ve bölgedeki yerleşimlerde sağ kalan kimse kalmamış, şehir yaklaşık bir asır boyunca ıssız kalmıştır. Bu dönem, şehrin sosyal dokusunun tamamen değişmesine yol açan trajik bir kırılma noktasıdır.

II. Hüsrev Dönemi ve İmparatorluğun  k ş  (M.S. 588)

Mardin'deki yaşam, II. Hüsrev döneminde yeniden canlanmıştır. Ancak II. Hüsrev, uyguladığı ağır vergi politikaları ve genişleme stratejileriyle hem halkı hem de imparatorluğu zor durumda bırakmıştır.

1. **Bizans ve Herakles'in Misillemesi:** Bizans İmparatoru Herakles, 15 yıl süren savaşların ardından Sasani topraklarına derinlemesine saldırılar düzenlemiş, Taht-ı Süleyman ve Dastugerd gibi merkezleri yağmalamıştır. II. Hüsrev'in suikast sonucu  l m , Sasani İmparatorluğu'nda derin bir iç savaş döneminin başlatmıştır.
2. **Arap İstilası ve Sasanilerin Sonu:** 630'lu yıllara gelindiğinde ekonomik düşüş, sosyal tabakalaşma ve merkezi otoritenin zayıflığı, Sasani İmparatorluğu'nu dış tehditlere karşı savunmasız bırakmıştır. Hazreti Ali döneminden sonra Arap ordularının ilerleyişi karşısında direnemeyen Sasani yönetimi, 633 yılından itibaren Halid bin Velid komutasındaki disiplinli ordular karşısında üst üste mağlubiyetler almıştır.

Perslerin Bölgesel Etkisi (M.S. 640)

Sasani İmparatorluğu'nun çözülüşü sonrası Mardin çevresinde Pers kökenli unsurların etkisinin bir süre daha devam ettiği görülmektedir. Kökenleri Güney Elam bölgesine uzanan ve günümüz İranlılarının ataları olarak kabul edilen Persler, bölgenin idari ve kültürel yapısında derin izler bırakmışlardır. Mardin, bu süreçten sonra İslamiyet'in Anadolu'ya yayılımıyla birlikte tamamen yeni bir tarihsel evreye (İslam dönemi) girmiştir.

Kaynakça

[1] Vikipedi, Özgür Ansiklopedi (Sasani İmparatorluğu verileri).

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=dPjMt07it5A>

MİLÂT SONRASI MARDİN: KRONOLOJİK VE TARİHSEL BİR BAKIŞ

Sasani Dönemi ve Mardin'in Kuruluş Efsaneleri (M.S. 297 - 330)

Sasani İmparatorluğu (224-651), dördüncü büyük İran hanedanı olarak I. Ardeşir tarafından kurulmuş ve son hükümdar III. Yezdigirt'in İslam devletleri ile girdiği mücadeleye kadar bölgedeki en güçlü siyasi aktör olmuştur. Bugünün İran, Irak, Ermenistan ve Türkiye'nin doğu bölgelerini kapsayan "İranşehr" coğrafyası, stratejik konumuyla kadim bir egemenlik alanıydı. Bu bağlamda, M.S. 330 yılında Mardin kalesine geldiği rivayet edilen Şad Buhari, bölgedeki garnizon kimliğini pekiştiren ilk planlı imar faaliyetlerini başlatmıştır. Deyrulzafaran Manastırı'nın temelini de bu dönemde bir Güneş Tapınağı olarak atılmıştır.

Büyük Veba Salgını ve Yüz Yıllık Sessizlik (M.S. 442 - 542)

Mardin tarihinin en kritik kırılma noktalarından biri M.S. 442 yılında patlak veren veba salgınıdır. Bu felaket sonucunda kale ve çevresindeki yerleşim birimlerinde yaşam neredeyse tamamen sona ermiş; şehir, M.S. 542 yılına kadar süren bir sessizliğe bürünmüştür. **Bu yüz yıllık süreçte, bölgede organize bir şehir hayatının varlığından söz etmek tarihsel gerçekliklerle bağdaşmaz; Mardin bu dönemde adeta terk edilmiş bir garnizon kimliğine hapsolmuştur.**

Sasani Dönemi'nin Sonu ve Geçiş Süreci (M.S. 588 - 640)

M.S. 588'de II. Hüsrev'in, boşalmış olan Mardin kalesinde yaşamı yeniden başlatmasıyla bölge tarih sahnesine tekrar dahil olmuştur. Ancak Bizans İmparatoru Herakles'in İran üzerine yürümesiyle merkezi idare zayıflamış; 633 yılından itibaren Halid bin Velid komutasındaki İslam ordularının bölgeye ulaşmasıyla Sasani hâkimiyeti son bulmuştur. 640 yılı itibarıyla Mardin, İslam coğrafyasının bir parçası olma sürecine girmiştir.

Artuklu Dönemi: Kale Dışına Açılan Sivil Medeniyet (1102 ve Sonrası)

1102 yılı, Mardin için bin yıllık "kale-garnizon" kimliğinden "sivil-kent" kimliğine geçişin miladıdır. Artuklu hükümdarları, kalenin kısıtlı ve güvenli alanından çıkarak, şehrin eteklerine yayılan; ticari, dini ve sosyal işlevlerin bir arada bulunduğu bir "külliye" sistemiyle Mardin'i yeniden tanımlamışlardır. Bu dönemde kurulan medreseler ve camiler, şehrin ana omurgasını oluşturan, su yollarıyla entegre edilmiş sosyal çekim merkezleri haline gelmiştir.

Tarihsel Kronoloji ve Metodolojik Uyarı

Mardin'in tarihsel gelişimini incelerken, özellikle Artuklular tarafından imara açılan kale dışı yerleşim bölgeleri ile ilgili yaygın bir anakronizme dikkat çekmek gerekir. **Mardin, tarihsel olarak uzun süre kale içi bir garnizon kent özelliği taşımıştır. Bu gerçeklik göz önüne alındığında, 12. yüzyıl Artuklu yerleşimi dönemine ait yapıları tarif ederken, bölgede "1600 yıllık kiliselerden" söz etmek tarihsel kronoloji ile bağdaşmamaktadır.[1]** Şehrin kale dışına taşarak sivil bir yerleşim kimliği kazanması, Artuklular dönemi ile başlayan yeni bir şehircilik vizyonunun ürünüdür. Dolayısıyla bu alanlardaki yapıların kökenini, veba salgını ile boşalan ve yüzyıllarca ıssız kalan bir dönemin çok öncesine dayandırmak, tarihsel ve arkeolojik verilerle çelişmektedir.

Dipnot: [1] Mardin'in tarihsel katmanları incelenirken, 1102 yılından itibaren Artuklular tarafından imara açılan kale dışı yerleşim alanlarındaki mimari dokunun, M.S. 442-542 yılları arasındaki "veba salgını kaynaklı boşluk" ile değerlendirilmesi kritik bir zorunluluktur. Bu tarih aralığında bölgedeki organize yaşamın kesintiye uğradığı gerçeği göz önüne alındığında, kale dışındaki yerleşmelerde 1600 yıllık (M.S. 400'lü yıllara dayanan) dini yapıların bulunduğu iddiası kronolojik uyumsuzluk göstermektedir. Şehrin sivil yerleşimi ve bu yerleşimle eşzamanlı

mimari doku, büyük ölçüde Artuklu dönemi ve sonrası imar faaliyetlerinin eseridir.

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=IQ2iNx4sfHQ>

Bereketli Hilalin (Mezopotamya) Kadim Şehri: Mardin’de İslami Dönem ve Siyasi Dönüşümler

Giriş

Mardin, coğrafi konumu gereği tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, İslamiyet’in bölgeye ulaşmasıyla birlikte yeni bir kültürel ve idari dokuya kavuşmuştur. 7. yüzyılda başlayan fetihlerden Mervânîlerin bölgeyi imar ettiği döneme kadar Mardin, bölgedeki İslam devletlerinin siyasi güç mücadelelerinin merkezinde yer almıştır.

İslam Ordularının Fethi ve Erken Dönem

Mardin ve çevresinin İslam hâkimiyetine girmesi, M.S. 640 yılına tarihlenmektedir. 21 Aralık 640 tarihinde, İyaz bin Ganem komutasındaki İslam ordusu, Tur-Abidin ve Dara ile birlikte Mardin’i barış yoluyla fethetmiştir. Şehir, 750-751 yılları arasında Beni Rabia kabilesinden Burayk tarafından yönetilmiş, sonraki süreçlerde ise Hamdaniler gibi yerel hanedanların siyasi mücadelelerine sahne olmuştur.

1. **Süryaniler ve Ahidname:** İslam’ın bölgeye gelişiyle birlikte, Süryanilerin Müslümanlarla ilişkileri bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Peygamber Efendimiz ve sahabelerin şahitliğinde gerçekleşen süreçte Süryaniler; dinlerini yaşama özgürlüğü, mabet inşa etme hakkı ve ruhani sınıfın vergiden muaf tutulması gibi önemli ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Bu güvence, bölgedeki Hristiyan-Müslüman uyumunun temelini oluşturmuştur.

Emeviler Dönemi ve Yönetim Biçimi

Hazret-i Ali ve Muaviye arasındaki çatışmalar, Mardin dâhil Diyarbakır bölgesini derinden etkilemiştir. Emevi yönetimi, bölgeyi daha çok vergi (cizye) toplama merkezi olarak görmüş, bu dönemde Mardin ve çevresinde kayda değer bir mimari ve

imar faaliyetine girişilmemiştir. Bu dönemde Ehlibeyt evlatlarına yönelik baskı ve katliamlar, bölgedeki huzursuzluğu artırmış, başta Zeynel Abidin olmak üzere birçok Ehlibeyt mensubu Türk yurduna, özellikle Horasan bölgesine g    etmiştir.

Abb  siler Dönemi: Türk Unsurunun Yükselişi

750 yılında Eba Müslim el-Horas  n     nc  l  ğ  nde Emevi saltanatının yıkılmasıyla başlayan Abb  siler dönemi, Türk unsurların idari ve askeri kademelerde etkili olmaya başladığı bir süreçtir. Halife Mutasım döneminde, Türklerden kurulan özel askeri birlikler devletin bel kemiğini oluşturmuştur. Ancak V  sık'ın   l  m  nden sonra devletin parçalanma süreciyle birlikte bölgede Samaniler, Karahanlılar ve Hamdaniler gibi özerk yapılar doğmuştur.

Hamdaniler ve Bölgesel Hâkimiyet

Hamdaniler, 890 yılı civarında Abb  s   halifesi Mutemid tarafından Mardin valisi olarak atanan Hamdan bin Hamd  n ile bölgedeki varlıklarını kurumsallaştırmışlardır. Hamdaniler dönemi, hem Bizans'a karşı yürütülen askeri mücadelelerle hem de i  çekişmelerle geçmiştir. Hamdanilerin ardından 965-988 yılları arasında Bizans komutanı Nikeforos Fokas'ın 23 yıllık bir yönetim dönemi bulunmaktadır.

Merv  niler Dönemi (M.S. 988-1089)

Merv  niler, 10. ve 11. yüzyıllarda Mardin ve Diyarbakır çevresinde oldukça güçlü bir Arap hanedanı kurmuşlardır. Kurucusu Ebu Abdullah el-Hüseyin bin D  stek (Baz) olan bu hanedan, B  veyhi nüfuzunun zayıflığından yararlanarak bölgede refahı yükseltmiştir. Ebu Nasır döneminde elli yıldan fazla süren istikrarlı yönetim, bölgede şafii mezhebinin yayılmasına ve kültürel gelişime zemin hazırlamıştır. Merv  niler, 101 yıl boyunca Mardin'i yöneterek bölgenin siyasi istikrarını korumuşlardır.

İslam ve Türk Kültürünün Kaynaşması

İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerin İslam kültürüne katkısı, dini ve askeri alanda eşsiz bir boyut kazanmıştır. "Mehmetçik" kavramında olduğu gibi, İslam Peygamberine duyulan derin sevgi ve hürmet, Türklerin İslami değerleri içselleştirerek tasavvufi bir derinlikle yaşamalarını sağlamıştır. Türklerin İslam'a geçiş sürecinde, Ehlilbeyt'e olan bağlılık ve tasavvufi yorumlar, bölgenin kültürel kimliğinin temel taşlarını oluşturmuştur.

Kaynakça

Öztürkatalay, L. (1995). *Mardin ve Mardinliler*. İstanbul: Seçil Ofset.

I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri (2006). İstanbul.

Güldoğan, V. *Diyarbakır Tarihi*. Kripto Yayınları.

Bektaş, A. *Her Yönüyle Alevilik*. Kurgu Kültür Merkezi.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=I561Yb5IDsQ>

MARDİN VE TÜRK SELÇUKLU DÖNEMİ

5.1. Giriş

Mardin, Türk Selçuklu Devleti'nin günümüze kadar ulaşan kültürel ve mimari izleri bakımından stratejik bir öneme sahiptir. Bu bölüm, "Mardin'in Tarihi Kimliği" bağlamında, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan itibaren bölgedeki Türk varlığını ve bu coğrafyanın Türk medeniyet tasavvurundaki yerini ele almaktadır. Büyük Selçuklu Devleti, 1037 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra başkent Bağdat merkezli olarak Fırat ve Dicle havzalarına, ardından Anadolu i lerine genişleyerek döneminin en büyük siyasi gücü haline gelmiştir. Bu durum, Mardin ve çevresine Türk yerleşimlerinin 1071 Malazgirt Zaferi'nden çok daha önce başladığını kanıtlar niteliktedir.

5.2. Büyük Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Süreci

Büyük Selçuklu Devleti, Oğuzların Kınık boyuna mensup Selçuk Bey tarafından 1020'li yıllarda temellendirilmiş, yeğenleri Tuğrul ve  ağrı Beyler tarafından bağımsız bir devlet yapısına kavuşturulmuştur.

5.2.1. Selçuk Bey Dönemi (960–1009)

Hazar Türk Devleti (Oğuz Yabguluğu) bünyesinde Subaşılık (ordu komutanlığı) görevini yürüten Selçuk Bey, yaşadığı siyasi ve idari ayrışmalar neticesinde Kınık boyu ile birlikte Cend şehrine göç etmiştir. Burada İslamiyet'i kabul eden Selçuk Bey, Oğuz Yabguluğu'na vergi ödemeyi reddederek bağımsızlığını ilan etmiştir. Selçuk Bey dönemi, Horasan bölgesinin Türk yurdu haline gelmeye başladığı bir geçiş sürecidir.

5.2.2. Arslan Bey Dönemi (1009–1025)

Selçuk Bey'in vefatından sonra yönetimi devralan Arslan Bey, Selçuklu Beyliği'nin sınırlarını genişleterek Karahanlılar ve Gazneliler ile siyasi münasebetler kurmuştur. Ancak Gazneli Mahmut'un siyasi hilesi sonucu hapsedilmesi, Selçuklu Beyliği'nde geçici bir otorite boşluğu yaratmıştır.

5.2.3. Tuğrul ve Çağrı Beyler Dönemi (1030–1063)

Otorite boşluğunu dolduran Tuğrul ve Çağrı kardeşler, Selçuklu birliğini yeniden tesis etmiştir. Gazneliler ile yapılan 1035 (Nesa) ve 1038 (Sarah) savaşları, Selçukluların askeri üstünlüğünü kanıtlamış, 1040 Dandanakan Savaşı ise Büyük Selçuklu Devleti'nin bir "Bozkır İmparatorluğu"ndan "Cihan Devleti"ne dönüşümünü simgelemiştir.

5.3. Sultan Alparslan Dönemi (1063–1072) ve Malazgirt

Sultan Alparslan dönemi, Selçuklu fetihlerinin Anadolu'ya yöneldiği kritik bir dönemdir. 1064 yılında Kars ve Ani şehirlerinin alınması, İslam sancağının Anadolu'da yükseldiğinin habercisi olmuştur.

5.3.1. Malazgirt Meydan Muharebesi (1071)

Bizans İmparatoru Romen Diyojen'in 70 bin kişilik ordusuna karşı, Sultan Alparslan'ın "Turan Taktiği"ni (Hilal Taktiği) uygulaması, Türk tarihinin akışını değiştirmiştir. Savaş esnasında ordudaki Peçenek ve Uz Türklerinin saf değiştirmesi, Bizans ordusundaki çözölmeyi hızlandırmış ve neticesinde Anadolu'nun kapıları Türklere tamamen açılmıştır.

5.4. Mardin ve Çevresinde Selçuklu Hakimiyeti

Mardin bölgesi, Malazgirt Zaferi sonrasında artan Türk yerleşimlerinin merkezlerinden biri olmuştur. Mervanilerin bölgedeki varlığı, bazı tarihçilerce etnik bir tartışma konusu yapılsa da, o dönemin kaynakları bölgedeki yönetimin askeri bir

valilik/emir komuta yapısı çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir.

1. **Süryani Kaynaklarında Selçuklular:** Süryani tarihçiler, Selçukluların bölgeye getirdiği adalet ve müsamaha ortamını vurgulamaktadır. Özellikle I. Kılıç Arslan döneminde, Bizans baskısından kurtulan yerel Hristiyan halkın Selçuklu idaresini tercih ettiği belirtilmektedir.
2. **Mardin'in Fethi:** Selçuklu veziri Fahrüddeve bin Cehir komutasındaki kuvvetler, 1086 yılında Mardin'i kuşatarak Selçuklu topraklarına katmıştır. Bölge, daha sonra Sultan Alparslan'ın damadı Artuk Bey ve ardından Artuklu hanedanının yönetimine bırakılmıştır.

5.5. Sonuç

XI. yüzyıl, Mardin ve   vresi için Türk-İslam medeniyetinin kurumsallaştığı bir dönemin başlangıcıdır. Selçukluların bölgeyi fethi, sadece siyasi bir egemenlik değil, aynı zamanda bölgenin demografik, kültürel ve mimari olarak Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecini başlatmıştır.

Kaynakça

1. **Akyüz, H. E.** (2006). *Tüm Yönleriyle Süryaniler: Kırklar Kilisesi'nin Abunası*. (ISBN: 975-8233-13-0).
2. **Batur, D. A.** (2011). *Kürdoloji Yalanları*. Selenge Yayınları.
3. **İbn Kesir.** *El-Bidaye ve'n-Nihaye*.
4. *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (2006). İmak Ofset Basım Yayın. (ISBN: 975-585-622-6).
5. İslam ve İhsan Web Portalı, "Sultan Alparslan". Erişim: <http://www.islamveihsan.com/sultan-alparslan>

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=uX-skTbELJU>

ARTUKLULAR DEVLETİ: KURULUŞU VE DEVLET YAPISI

6.1. Artuk Bey: Kimliği ve Selçuklu Hizmetindeki Faaliyetleri

Artuk b. Eksük, Selçuklu Sultanı Alparslan ve Melikşah dönemlerinin önde gelen kumandanlarından olup, Malazgirt Zaferi'nin kazanılmasında kritik roller üstlenmiştir. Türk Oğuzlarının Döğer boyuna mensup olan Artuk Bey, 1010 yılında Şehriman'da dünyaya gelmiştir. Anadolu'nun fethinde stratejik bir konuma sahip olan Artuk Bey, Sultan Alparslan'ın kızı ile evlenmiş; bu evlilikten Sökmen, İlgazi, Behram ve Hasan isimli dört oğlu dünyaya gelmiştir.

Malazgirt Zaferi'nin ardından Bizans'ın antlaşma şartlarına uymaması üzerine Artuk Bey, Sultan Alparslan'ın emriyle Yeşilırmak ve Kızılırmak havzalarında fetihlere girişmiş, ardından Sakarya nehrini geçerek İzmit'e kadar ulaşmıştır. Alparslan'ın vefatı ve Karaaslan Kavurt Bey'in saltanat iddiası üzerine merkeze çağrılmış, Melikşah'ın tahta geçiş sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır.

1076 yılında Sultan Melikşah tarafından Anadolu fetih görevinden alınarak İran-Irak sınır bölgesindeki Hulvan'a vali olarak tayin edilmiştir. Ayrıca Ahsa ve Bahreyn'de isyan eden Karmatiler ile mücadele etmekle görevlendirilmiş ve 1079 yılında bölgeyi tamamen itaat altına almıştır. Suriye seferlerinde kazandığı başarıların ardından bölge valilikleri ile taltif edilmiştir. 1083 yılında Diyarbakır bölgesi fetihlerine katılmış, ancak Fahrüddevle ile yaşadığı anlaşmazlık sonucu Musul kuşatmasından ayrılmıştır. Kariyerinin son döneminde Tacüddevle Tutuş'un hizmetine girerek Kudüs valisi olarak atanmış ve 1091 yılında burada vefat etmiştir. Naşı, Süleyman Mabedi yolu üzerindeki bir hazireye defnedilmiştir.

Artuk Bey, sağlığında müstakil bir beylik kurmamış; yirmi üç yıl boyunca Selçuklu Devleti'ne sadakatle hizmet etmiştir. Arap kaynakları, kendisini dönemin en kudretli ve mağlubiyet yüzü

görmemiş Türk kumandanlarından biri olarak vasıflandırmaktadır.

6.2. Artukluların Kökeni ve Zuhuru

Artuklular, Oğuzların Döğer boyuna mensuptur. Bazı tarihçiler, sikkeleri üzerinde yer alan işaretlerin Kayı damgası ile benzerliğine dayanarak farklı görüşler ileri sürse de, hanedanın törelere bağlılığı ve devlet sembolü olarak oku kullanmaları, kökenlerinin Oğuz ananelerine dayandığını kanıtlamaktadır. Artuklular, varlıklarını sürdürdükleri süre boyunca göçebe Türkmen kitleleri ile olan bağlarını korumuş ve bu kitleleri ordularının ana unsuru olarak kullanmışlardır.

Artuklular, XII. yüzyılın başlarında, Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgelerinde Haçlılara karşı giriştikleri cihat hareketleri ve inşa ettikleri imar eserleriyle öne çıkan bir Oğuz Türkmen Beyliği olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. 1102-1409 yılları arasında Mardin, Hasankeyf ve Harput merkezli olarak hüküm sürmüşlerdir.

6.3. Artuklu Devlet Teşkilatı

Artuklu devlet yönetimi, tipik bir Türk-İslam devlet yapısına sahiptir.

1. **Saray Teşkilatı:** Hükümdarın otoritesini simgeleyen "Sancak" kullanımı ve tahta çıkış şenlikleri gelenekselleşmişti. Saray bünyesinde; **Hacib** (hükümdar ile halk arasındaki aracı), **Emir-i Candar** (saray muhafız komutanı), **Candar** (hükümdar giyim sorumlusu), **Çavuş** (posta/haberleşme), **Divan Mütevellisi** (protokol hizmetleri) ve **Nevbet Atı** (hükümdarın emrinde hazır bekletilen at) gibi önemli makamlar bulunmaktaydı.
2. **Hükümet Yapısı:** Devletin icra organı olan **Divan-ı Ecell** (Büyük Divan), vezir başkanlığında toplanırdı.
 - o **Vezir (Divan Nazırı):** İdari işlerin en yetkili ismidir.

- **Atabey:** Şehzadelerin eğitimi ve askerî hazırlığından sorumlu olan, gerektiğinde devlet yönetimine müdahil olan kişilerdir.
- **Diğer Birimler:** Mali işlerden **Divan-ı İstifa** (Müstevfi sorumluluğunda), teftişten **Divan-ı İşraf** (Müşrif sorumluluğunda) ve belediye hizmetlerinden **Divan-ı Muhtesip** sorumluydu. Ayrıca, adalet hizmetleri için **Kadılar** atanır ve mezhep çeşitliliğine göre (Hanefi, Şafii, vb.) düzenlemeler yapılırdı.

6.4. Bilim, Sanat ve Kültürel Miras: Ebul İz El-Cezeri

Artuklular, bilime ve bilim insanlarına büyük destek vermişlerdir. Bu dönemin en parlak siması, sibernetik biliminin kurucusu kabul edilen **Ebul İz El-Cezeri**'dir.

Cezeri, Artuklu sarayında 32 yıl "Reis'ül Amal" (Başmühendis) olarak görev yapmıştır. "Kitab-ül-Cami beyn El İlmi vel- Amel-in-Nafi fi Sınaat-il-hiyel" (Kitab-ı Hiyel) adlı eseri, elliden fazla mekanik ve otomatik cihazın tasarımı, çizimi ve çalışma prensiplerini içerir. Otomatik su saatleri, fil saati ve kendi kendine hareket eden robotik sistemleri ile modern mekaniğin öncüsü olmuştur.

Ayrıca **İbnü's-Salah** (felsefe) ve **Fahreddin el-Mardînî** (tıp ve felsefe) gibi önemli bilim insanları, Artuklu himayesinde yetişmiş; tıp ve felsefe alanında dünya çapında eserler vermişlerdir.

6.5. Mimari ve Şehircilik Vizyonu

Artuklu sultanları, yönetimi altındaki Arap, Süryani, Rum, Ermeni ve Yahudi toplumları arasında büyük bir hoşgörü ve denge siyaseti uygulamışlardır. Bölgeye kurdukları mimari eserler, 300 yılı aşkın süre ayakta kalarak Türk-İslam medeniyetinin izdüşümünü günümüze taşımıştır. Mardin, Diyarbakır ve Hasankeyf'te bulunan Ulu Camiler, medreseler, köprüler ve

burçlar, bu vizyonun somut delilleridir. Hasankeyf kazılarında elde edilen bulgular, Artuklular döneminde yüksek kaliteli çelik üretimi yapıldığını da kanıtlamıştır.

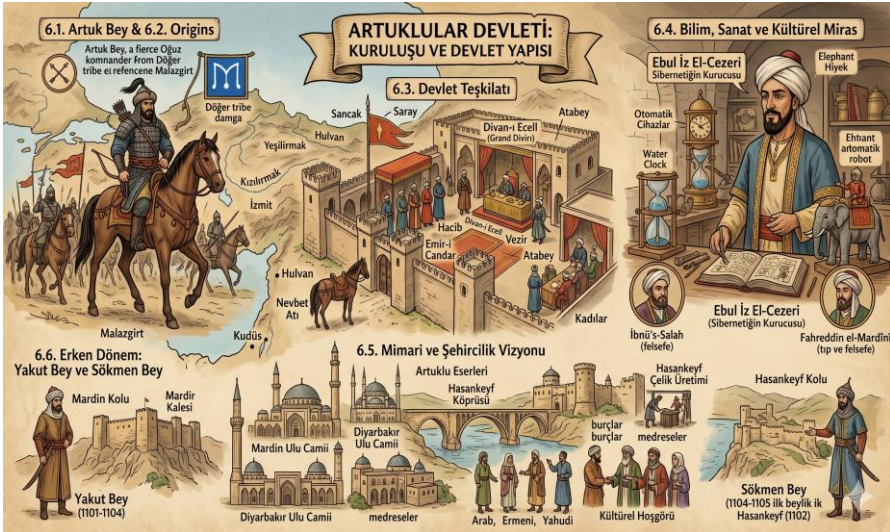
6.6. Erken Dönem: Yakut Bey ve Sökmen Bey

Artuklu Beyliği, Artuk Bey'in torunu Yakut Bey ve oğlu Sökmen Bey'in girişimleriyle resmileşmiştir.

1. **Yakut Bey (1101-1104):** Musul emiri Kürboğa tarafından esir edildikten sonra serbest bırakılmış, Mardin Kalesi çevresinde ilk iskân ve ticaret faaliyetlerini başlatmıştır. Nusaybin kuşatması sırasında şehit düşmüştür.
2. **Sökmen Bey (1104-1105):** Artuk Bey'in oğlu olan Sökmen Bey, Haçlılara karşı bölge savunmasında aktif rol almıştır. 1102 yılında Hasankeyf'i alarak ilk Artuklu Beyliği'ni kurmuştur. Onun vefatıyla beylik, Mardin ve Hasankeyf olmak üzere iki ana kola ayrılmıştır.

YouTube

https://www.youtube.com/watch?v=O7_2ICb_7AU

TARİHSEL PERSPEKTİFTE MARDİN VE VAKIF KURUMU: MİMARİ, HUKUKİ VE İKTİSADİ BİR ANALİZ

Giriş

Mardin, Mezopotamya'nın kadim yerleşimlerinden biri olarak, tarih boyunca farklı medeniyetlerin birikimiyle şekillenmiş özgün bir kentsel dokuya sahiptir. Bu dokunun mimari ve sosyal genetiğini belirleyen en temel kurumsal yapı ise vakıf müessesesidir. Mardin örneğinde vakıf, sadece dini veya hayri bir eylem değil; eğitimin, sağlığın, iktisadi hayatın ve toplumsal düzenin organize edildiği temel bir idari mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Artuklu Dönemi: Mardin'in Mimari ve Sosyal Genetiği

Mardin'in kentsel hüviyeti, büyük ölçüde Artuklu beyliğinin (1102-1409) şehri imar süreçleriyle kurumsallaşmıştır. Bu dönemde vakıf, devletin sosyal hizmetleri yerelleştirdiği ana araç işlevini görmüştür.

Artuklu külliyyeleri, şehri bir "medreseler kenti" kimliğine büründürürken, vakıf yoluyla finanse edilen bu kurumlar çok kültürlü yapıda toplumsal barışın teminatı olmuştur. Hukuki açıdan, taşınmazların "menfaat-i amme" (kamu yararı) için ebediyen tahsis edilmesi geleneği, bu dönemde mülkiyet hukukunun temel taşı haline gelmiştir [1].

2. Akkoyunlu Dönemi: Vakıf Bahçeleri ve İktisadi Gelişim

Akkoyunlular döneminde Mardin, vakıf modelini iktisadi bir derinliğe taşımıştır. Şehrin güney yamaçlarında kurulan "vakıf bahçeleri", tarımsal üretimin vakıf hukuku çerçevesinde korunmasına dair özgün örnekler sunar. Vakıflar bu dönemde sadece gider merkezi değil; çarşılar, hanlar ve sulama sistemleriyle kendi kendini finanse eden modern birer "iktisadi işletme" gibi çalışmıştır [2]. Bu yapı, günümüz iktisat

literatüründe "sürdürülebilir kalkınma" olarak nitelendirilebilecek modellerin tarihsel bir öncüsü sayılabilir.

3. Osmanlı Klasik Dönemi: Hukuki Denetim ve Nakit Vakıflar

1517 sonrasında Osmanlı idaresi, Mardin'in mevcut vakıf birikimini merkezi hukuk sistemine entegre etmiştir. Bu dönemde Mardin Şer'iyye Sicilleri, vakıf mülkiyetinin korunması ve mütevellilerin denetlenmesi açısından birer hukuk hazinesi niteliğindedir [3].

Osmanlı idari vesayetinin tarihsel bir yansıması olarak, vakıf hakları "Padişah beratı" ile güvence altına alınmıştır. Ayrıca, Mardin esnafının krediye erişimini sağlayan "nakit vakıflar", döneminin mikro-finance sistemini temsil ederek şehirdeki ticari sürekliliği sağlamıştır.

4. Kadim Şehrin Silüeti: Örnek Vakfiyeler ve Hukuki Statü

Mardin'in mimari silüetini oluşturan üç devasa yapı, farklı yönetim ve finansal modelleri temsil eder:

1. **Kasımiye Medresesi:** Artuklu'da başlayan ve Akkoyunlu'da tamamlanan yapı, "yarım kalan projelerin hukuki devamlılığı" açısından vakıf hukuku literatüründe özel bir yere sahiptir.
2. **Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi:** Bir hükümdar vakfı örneği olarak, devlet hazinesi ile vakıf mülkiyeti arasındaki hukuki sınırların netleşmesini sağlar.
3. **Mardin Ulu Camii:** Şehrin en eski "kamusal tüzel kişiliği" olarak kabul edilir. Vakfiyesinde yer alan şartlar, asırlar boyunca değişen rejimlere rağmen mülkiyetin ve kamu hizmetinin nasıl korunabileceğine dair bir hukuk manifestosu niteliğindedir [4].

Sonuç

Mardin’de vakıf kurumu; mimariyi estetik bir kaygıdan, mülkiyeti ise bireysel bir tasarruftan çıkararak kamu yararı etrafında birleştirmiştir. Bu kadim gelenek, sosyal hizmetlerin sürekliliği ve iktisadi sürdürülebilirlik açısından günümüz yerel yönetim anlayışına da ilham verecek zengin bir tarihsel tecrübe sunmaktadır.

Dipnotlar ve Kaynakça

[1] Ara Altun, *Mardin’de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1971. (Vakıfların şehir dokusu ve mimari gelişimindeki etkisi   zerine).

[2] Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sanağı*, İstanbul: İ  Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1969. (Bölgenin iktisadi vakıf yapısı ve sosyal organizasyonu   zerine).

[3] *Mardin şer’iyye Sicilleri*, (Vakıf yönetimi, mütevelli denetimi ve mülkiyet uyurşmazlıklarına dair mahkeme kayıtları).

[4] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Ankara: TTK Yayınları, 2003. (Vakıf kurumunun toplumsal işlevi ve hukuk manifestosu niteliğindeki uygulamaları   zerine).

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=Tr8IrbegijR4>

Talan edilmiş Mardin Artuklu ve Akkoyunlu Vakıfları Yasal Yol Haritası

Vakıf Hukukunda Dönüşüm ve Mevzuat Analizi

2.1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Vakıf Mevzuatının Evrimi

Klasik İşlam hukukunun bir kurumu olan vakıf, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde idari ve hukuki bir dönüşüm geçirmiştir. Bu süreç, geleneksel sistemin modern devletin merkezietçi yapısı ile uyumlandırılmasını ifade eder.

1. **Evkaf-ı Hümayun Nezareti (1826):** II. Mahmud döneminde vakıfların yönetimi için kurulan bu nezaret, vakıfların üzerindeki yerel kontrolü zayıflatmış ve merkezi otoritenin vesayetini güçlendirmiştir [1].
2. **1926 Türk Medeni Kanunu:** Cumhuriyet dönemi, vakıfları "tesisler" başlığı altında medeni hukuk sistemine entegre etmiştir. Bu düzenleme, vakıf tüzel kişiliğini modern hukuk sisteminin bir parçası haline getirmiştir [2].
3. **743 Sayılı Kanun ve Eski Vakıflar:** Osmanlı döneminde kalan vakıfların Cumhuriyet hukukuna intikali, mülkiyet hukuku uyuşmazlıklarını ve rejimin vakıf mülkiyetine yaklaşımındaki geçiş dönemini yansıtmaktadır [3].

2.2. 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu: Temel İlkeler ve Reformist Yaklaşımlar

2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı kanun, vakıf hukukunda paradigma değişimini temsil eder.

1. **Özerklik ve Denetim Dengesi:** Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (VGM) görev tanımı, yönetimsel bir müdahaleden ziyade, hukukilik denetimi üzerine odaklanan bir vesayet makamına evrilmiştir [4].

2. **İktisadi İşletmeler:** Kanun, vakıfların modern finans dünyasında ticari faaliyetlerde bulunabilmesine olanak tanıyarak, vakıf gelirlerinin çeşitlendirilmesini hukuki bir zemine oturtmuştur [5].
3. **Vakfiyeye Sadakat İlkesi:** İdari yargı içtihatlarında, vakfedenin iradesi (vakfiye şartları), modern mülkiyet hukukuyla çatışmadığı sürece, vakfın temel hukuki dayanağı olarak korunmaya devam etmektedir [6].

2.3. 2011 Düzenlemeleri ve Cemaat Vakıfları: Mardin Örneği

Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde, cemaat vakıflarına ait mülkiyet haklarının iadesi kritik bir dönemeç olmuştur.

1. **Geçici 11. Madde:** 2011 yılında 5737 sayılı Kanun'a eklenen Geçici 11. Madde, cemaat vakıflarının elinden çıkan taşınmazların iadesini sağlayan temel hukuki düzenlemedir [7].
2. **Mardin Örneği:** Mor Gabriel Manastırı davası, kadastro süreçleri ve mülkiyet iddialarının çözümünde iç hukuk ile uluslararası standartların (AİHM içtihatları) kesişim noktasıdır [8].
3. **Kültürel Mirasın Hukuki Teminatı:** Azınlık vakıflarının mülkiyet haklarının tanınması, Türkiye'nin hukuk devleti kimliğini güçlendiren temel bir kriter olarak kabul edilmektedir [9].

2.4. Vakıf Taşınmazlarının Hukuki Statüsü: Mazbut ve Mülhak Vakıf Ayrımı

Vakıf mallarının statüsü, yönetimin kimde olduğuna göre iki ana kategoriye ayrılır:

1. **Mazbut Vakıflar:** Yöneticisi kalmamış, idaresi doğrudan Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne (VGM) geçmiş olan vakıflardır [10].

2. **Mülhak Vakıflar:** İdaresi, vakfedenin belirlediği mütevelliler (soyundan gelenler) tarafından sürdürülen, ancak devletin sınırlı denetimine tabi olan vakıflardır [11].
3. **Taviz Bedeli ve Şerhlerin Tasfiyesi:** Vakıf taşınmazları üzerindeki "vakıf şerhi"nin kaldırılması, mülkiyetin serbest dolaşımını sağlayan önemli bir hukuki süreçtir. Bu alandaki güncel yargı kararları, vakfın mülkiyet üzerindeki haklarını ve bu hakların nasıl tasfiye edileceğini düzenlemektedir [12].

Kaynakça ve Dipnotlar

[1]: Akgündüz, A. (2005). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. İstanbul: OSAV Yayınları

[2]: Büyükerşen, Y. (1998). *Vakıflar Hukuku*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

[3]: Serozan, R. (1995). *Vakıf Kurma İşlemi ve Vakfın İşleyişi*. İstanbul: Filiz Kitabevi. [4]: 5737 sayılı Vakıflar Kanunu (20.02.2008 tarihli ve 26794 sayılı Resmî Gazete). [5]: Öztan, F. (2009). *Vakıflar Kanunu Şerhi*. Ankara: Yetkin Yayınları

[6]: Danıştay 10. Dairesi, E. 2012/..., K. 2014/... sayılı kararı (İradeye sadakat prensibi üzerine)

[7]: 6215 sayılı Kanun ile 5737 sayılı Kanun'a eklenen Geçici 11. Madde (25.02.2011 tarihli Resmî Gazete).

[8]: Akbulut, O. (2014). "Mor Gabriel Manastırı Davası ve Türkiye'de Azınlık Hakları". *İnsan Hakları Yıllığı*.

[9]: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), *Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı v. Türkiye* (Başvuru no: 34478/97).

[10]: Vakıflar Genel Müdürlüğü Mevzuat Birimi, *Mazbut Vakıf Tanımlamaları*

. [11]: Gürkan, S. (2012). *Türk Vakıf Hukukunda Mütevellilik Kurumu*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık

. [12]: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2015/..., K. 2017/... sayılı "Taviz bedeli ve şerhlerin kaldırılması" konulu emsal karar.

Not: Bu düzenleme, hukuk literatüründeki genel kabul görmüş eserler ve mevzuat hükümleri referans alınarak hazırlanmıştır. Hukuki süreçlerde güncel Yargıtay kararlarının takibi önem arz etmektedir.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=LpiPAhWKpQ4>

DR. MEHMET TALAT - TALAN EDİLMİŞ MARDİN ARTUKLU VE AKKOYUNLU VAKIFLARI İÇİN YASAL YOL HARİTASI

Giriş ve Tarihsel Süreç

2.1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Vakıf Mevzuatının Evrimi

Highlights:

- Evkaf-ı Hümayun Nezareti (1826): Merkezi Vesayet
- 1926 Medeni Kanun: Tesisler Kavramı
- 743 Sayılı Kanun: Mülkiyet Uyumsuzlukları

1826 1920 1924 1936 2008 2010

Mardin Üzeline Uygulama ve Hak İadesi

2.3. 2011 Düzenlemeleri ve Cemaat Vakıfları: Mardin Örneği

Highlights:

- Geçici 11. Madde: Taşınmaz İadesi
- Mardin Örneği (Mor Gabriel): İç ve Uluslararası Hukuk (AİHM)
- Kültürel Mirasın Hukuki Teminatı

Mevcut Hukuki Çerçeve

2.2. 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu: Temel İlkeler

Highlights:

- Özerklik ve Denetim Dengesi
- İktisadi İşletmeler ve Finans
- VAKFİYE SADAĞAT İLKESİ

Vakıf Taşınmazlarının Statüsü ve Tasfiye Yolları

2.4. Vakıf Taşınmazlarının Hukuki Statüsü: Mazbut ve Mülhak Vakıf Ayrımı

Highlights:

- Mazbut Vakıflar (VGM İdaresi)
- Mülhak Vakıflar (Mütevellilik İdaresi)
- Taviz Bedeli ve Şerhlerin Tasfiyesi

KAYNAKÇA VE DİPNOTLAR:

Akıncıoğlu, 2005; Tansınmaz ve Mardin Artuklu Taçları; Akıncıoğlu, 2005.
5737 sayılı Kanun, 5737 Sayılı Kanunu Hukuk Birliği.
5737 sayılı Kanun, Talan Edilmiş Artuklu Amaçlı pratikler, 38, 2013.
Danıştay 10. Dairesi, Danıştay 10. Dairesi, Hicazlılara Dini Kurumların Hissesi, Vakıf Sayılı Tarih, 2017, a. Lavalı.

Danıştay 10. Dairesi, 5737 Sayılı Kanun: Mülkiyet Arhivi Kapıları, Mardin Artuklu, 2011, I. 2016.
5737 sayılı Kanun: Komünizminin Otmanlı ve da Dışındaki Mukayyadları, 2014.
Danıştay 10. Dairesi, Talan Edilmiş Mardin Artuklu ve Ekonomiklerinden Kandıkatları Mardin Artuklu, 2017.
Danıştay 10. Dairesi, Makine Marmara, 2008.

Mülkiyet, İktisat ve Kültürel Miras Yönetimi: Mardin  rneğinde Vakıf Taşınmazlarının Geleceği

Giriş

Mardin, kendine has mimari dokusu ve köklü vakıf kültürüyle, Anadolu'nun yaşıyan bir açık hava müzesi niteliğindedir. Şehrin dokusunu oluşturan tescilli yapıların büyük bir kısmı, tarihsel süreçte vakıf sistemi aracılığıyla finanse edilmiş ve korunmuştur.[1] Bu  alışma, vakıf mülkiyetinin iktisadi sürdürülebilirliği, korunmasına ilişkin hukuki gerilimler ve mülkiyet uyuşmazlıklarının yargısal perspektifini Mardin  rneği üzerinden irdelemektedir.

1. Vakıf Akarı Olarak Mardin  arşıları: İktisadi Sürdürülebilirlik

Vakıf sisteminin merkezinde, hayri hizmetlerin finansmanını sağlayan "akar" (gelir getiren mülk) mekanizması yer alır.[2] Kayseriye Bedesteni ve Revaklı  arşı gibi yapılar, vakfın ayakta kalmasını sağlayan iktisadi birer "sosyal girişimcilik" modelidir.

1. **Finansal Model:** Geleneksel  arşılar, elde edilen gelirle sosyal hizmetlerin devamlılığını sağlayan bir finansal döngü içindedir.
2. **Kira Rejimi ve Disiplin:** Vakıf taşınmazlarında kira bedellerinin tespiti, emsal artışlar ve bu gelirin vakfiye şartlarına uygun kullanımı, ciddi bir finansal disiplin gerektirmektedir.[3]
3. **Modern Rekabet:** Geleneksel  arşı ekonomisinin, modern AVM kültürü karşısında vakıf korumasıyla direnç göstermesi, bir iktisadi model olarak ele alınmalıdır.

2. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasında Hukuki Sorunlar

Mardin'deki yapı stokunun yaklaşık %90'ının tescilli olması, mülkiyet hakkı ile koruma hukuku arasında kaçınılmaz bir gerilim yaratmaktadır.[4]

1. **2863 Sayılı Kanun Çerçevesi:** Tescilli vakıf eserlerinde onarım süreçleri, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun öngördüğü sıkı bürokratik prosedürlere tabidir.[5]
2. **Müdahale Sınırları:** Mülkiyet hakkının "kamu yararı" adına kısıtlanması, mülkiyetin özüne müdahale tartışmalarını beraberinde getirmektedir.[6]
3. **İdari Yaptırımlar:** İzinsiz müdahaleler ve kaçak yapılaşma durumunda uygulanan idari cezaların, vakıf taşınmazlarının özel hukuki statüsüyle uyumlu olması esastır.

3. Vakıf Mülkiyeti ve Tapu Kadastro Sorunlarına Yargısal Bakış

Mardin özelinde mülkiyet davalarının temel kaynağı, tapu kayıtlarındaki tarihsel karmaşıdır.

1. **Kadastro İhtilafları:** Vakıf adına tescil edilmesi gereken taşınmazların şahıs mülkiyetine geçmesi veya Hazine ile sınır uyumsuzlukları, yargının çözüm bekleyen temel dosyalarıdır.[7]
2. **Münkariz Vakıflar:** Yöneticisi veya vârisi kalmamış (münkariz) vakıf mülklerinin devlete intikal süreçlerinde yargısal denetim hayati önem taşır.
3. **Taviz Bedeli Uygulaması:** Şahıs mülkiyetine geçmiş eski vakıf arazilerinde, "vakıf şerhi"nin kaldırılması sırasında yaşanan hukuki ihtilaflar, uzun süren dava süreçlerine neden olmaktadır.[8]

4. Mardin'de Vakıf Kültürünün Geleceği: Restorasyon mu, İhya mı?

Kültürel miras yönetimi, sadece fiziksel bir onarım değil, felsefi ve hukuki bir tercih sürecidir.

1. **Restorasyon vs. İhya:** Yapıyı fiziksel olarak onarmak (restorasyon) ile işlevsel olarak hayata döndürmek (ihya) arasında hukuki statü farkları mevcuttur.[9]
2. **Fonksiyon Değişikliği Sorunu:** Tarihi bir medresenin farklı işlevlerle kullanılması, vakfedenin iradesi ile güncel ihtiyaçlar arasında denge kurulmasını gerektirir.[10]
3. **Yaşayan Miras Vizyonu:** Vakıf eserlerinin, yerel yönetimler ve sivil toplumun iş birliğiyle "yaşayan miras" olarak korunması, Mardin'in kültürel sürekliliği için şarttır.

Dipnotlar

[1] Yediyıldız, B., *İslam ve Türk Tarihinde Vakıf Müessesesi*, İstanbul, 2003, s. 45.

[2] Öztürk, N., *Osmanlı Vakıf Hukuku*, Ankara, 2012, s. 112.

[3] Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Vakıf Taşınmazlarının Yönetimi ve İktisadi İşletmeler*, 2020, s. 28.

[4] Mardin Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Raporları, 2022.

[5] 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, m. 10-15.

[6] Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 2018/12, K. 2020/5 (Mülkiyet hakkının kamu yararı ile sınırlanması üzerine).

[7] Yargıtay 1. Hukuk Dairesi, *Vakıf Taşınmazlarına İlişkin Tapu İptal ve Tescil Davaları*, 2021.

[8] 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, m. 18 (Taviz bedeli ve vakıf şerhinin kaldırılmasına dair hükümler).

[9] Erder, C., *Tarihi Çevre Bilinci ve Koruma*, Ankara, 1994, s. 75. [10] Vakfiye şartlarının günümüzdeki işlevselliği üzerine bir değerlendirme için bkz: *İslam Hukuku Açısından Vakıf Amaçları ve Değişim*, s. 140.

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=vZb0jAl6zxQ>

Mardin Artuklu Vakıf Mirası: Eminüddin Külliyesi

Artukluların Mardin kolu (İlgaziler), bölgenin mimari ve sosyal dokusunu şekillendiren hanedandır. Bu hanedanın yönetimi altında kurulan vakıf sistemi, şehrin kimliğini belirleyen "Vakıf Şehir" modelinin temelini oluşturmuştur.

Geç Dönem ve Akkoyunlu Geçışı (1312–1409)

Vakıfların artık "özel mülkiyete" veya "amaç dışı kullanıma" kaymaya başladığı, son meliklerin hüküm sürdüğü bu dönem, bir geçiş süreci niteliğindedir.

1. **Melik Salih (1312–1364):** Mardin'in girişinde bulunan ve günümüzde mülkiyeti tartışmalı büyük bir yapı olan Salihiye Medresesi'ni yaptırmıştır.
2. **Melik Zahid ve Melik Mansur:** Akkoyunlu baskısı altındaki son çırpınışların yaşandığı dönemdir.
3. **Melik Salih II (Vefat 1409):** Artuklu hâkimiyetinin sona erdiği ve emanetlerin yeni güçlere devredildiği tarihtir.

İz Sürme Analizi: "Kayıp Tapu" Nerede? - Mülkiyet Dönüşüm Tablosu

Bir vakfın yüzyıllar içindeki değişimini şu örnekle somutlaştırmak mümkündür:

1. **Vakfiyedeki Hali (12. yy):** Burası bir "Dârüşşifâ" (Hastane) idi. Geliri 20 dükkân ve 3 köyden geliyordu.
2. **Tahrir Kayıtlarındaki Hali (1530):** Osmanlı tahririnde "Vakf-ı Mâristan-ı Atîk" adıyla kayıtlı olup, dükkân sayısı 12'ye düşmüştü.
3. **Modern Kadastro (1950 - Günümüz):** Şifahanenin hamamı "Ahmet Efendi'nin evi", medrese odaları "Mehmet Bey'in deposu", dükkânlar ise "şahıs tapulu" dükkânlara dönüşmüştür.

Eminüddin Külliyesi: Anadolu'nun İlk Tıp Kampüsü

Mardin'in Mâristan (Mesken) mahallesinde yer alan Eminüddin Külliyesi, Artuklu mimarisinin ve vakıf bilincinin en erken ve özgün örneklerinden biridir. Cami, medrese, çeşme ve hamam gibi yapıların bir araya gelmesiyle "toplu yapı" (külliye) geleneğinin Anadolu'daki öncüsü kabul edilir.

1. İnşa Süreci ve Hami Bilgileri

1. **Banisi:** Artuklu Sultanı Necmeddin İl Gazi'nin (1104–1122) kardeşi Emînüddin'in.
2. **Tamamlayan:** Emînüddin'in başlattığı inşaat, vefatı üzerine kardeşi Necmeddin İl gazi tarafından bitirilmiştir.
3. **Dönemi:** 12. yüzyılın başı (Artuklu Devri).

2. Mimari Analiz ve Yerleşim Planı

Külliye, Mardin'in eğimli arazisine uyum sağlayacak şekilde inşa edilmiştir:

1. **Giriş:** Kuzeydeki medresenin yanındaki basamaklı bir cümle kapısından girilir.
2. **Medrese Yapısı:** Dikdörtgen ve çapraz tonozlarla örtülü; simetrik olmayan ancak işlevsel bir plana sahiptir.
3. **Cami ve Namazgâh:** Avlunun güneyinde beşik tonozlu bir cami yer alır. Caminin doğusundaki yüksek platform, dış mekân ibadeti için kullanılan bir namazgâhtır.
4. **Mâristan Çeşmesi:** Avlunun doğusunda, su odaklı tedavi sisteminin merkezinde bulunan iki kemerli bir niştir.

3. Tıp Eğitimi ve Şifâhâne Özelliği

Külliye, Bimaristan (Şifâhâne) ve hamam bölümlerinin entegre çalışma sistemiyle benzersizdir:

1. **Teorik Eğitim (Medrese):** Tıbbi bilgilerin sözlü ve yazılı aktarıldığı merkezdir.
2. **Uygulamalı Eğitim (Hamam):** Suyun iyileştirici gücünün kullanıldığı "hidroterapi" merkezi olarak değerlendirilmektedir.

Kaynak Araştırma Listesi ve Bibliyografya

Bu 305 yıllık silsileyi desteklemek için kullanılan temel kaynaklar şunlardır:

Temel Tarihi Kaynaklar

1. **Kâtip Ferdi:** *Mardin Mülûk-i Artukıyye Târihi* (Nşr. Ali Emîrî), İstanbul 1331.
2. **İbnü'l-Ezrak el-Fârikî:** *Târîhu Meyyâfârikîn ve Âmid* (Nşr. Bedevî Abdüllatîf Avad), Kahire 1959.

Mimari ve Sanat Tarihi

1. **Ara Altun:** *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul 1971; *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, İstanbul 1978.
2. **Albert Gabriel:** *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale*, Paris 1940.
3. **Metin Sözen:** *Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri*, İstanbul 1970.

Tıp Tarihi

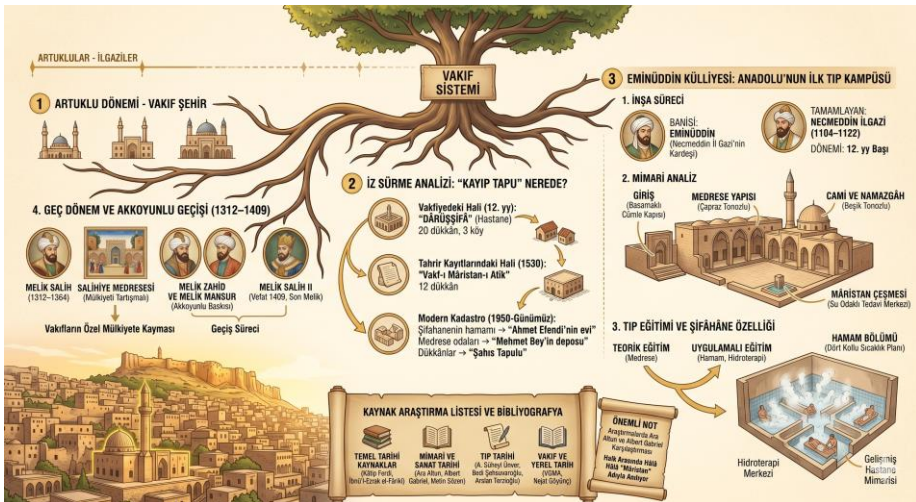
1. **A. Süheyl Ünver:** *Selçuk Tababeti*, Ankara 1940.
2. **Bedi Şehsuvaroğlu:** *Anadolu Türklerinde Tıp Eğitimi ve Şifahaneler*, İstanbul 1970.
3. **Arslan Terzioğlu:** "Artuklular Döneminde Tababet ve Bimaristanlar", *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*, 1990.

Vakıf ve Yerel Tarih

1. **Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA):** Artuklu ve Osmanlı dönemi tahrir defterleri ve vakfiyeler.
2. **Nejat Göyünç:** *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969.

Önemli Not: Külliye'nin bugün büyük ölçüde harap olan hamam bölümü, zamanında sahip olduğu "dört kollu sıcaklık" planı ile İslam dünyasındaki gelişmiş hastane mimarisinin en erken temsilcilerindendir. Halk arasında hâlâ "Mâristan" adıyla anılması, toplumsal hafızadaki güçlü vakıf izini göstermektedir. Araştırmalarda Ara Altun'un plan krokileri ile Albert Gabriel'in çizimlerinin karşılaştırılması, yapının zaman içindeki değişimini anlamak için kritiktir.

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=A2iTO3mag_E

Sökmen b. Artuk: Hasankeyf Artuklu Beyliği'nin Kurucusu ve "Kayıp Mezarı"  zerine Analiz

Artuk Bey'in oğlu olan Sökmen b. Artuk, Sultan Alparslan'ın torunu, manevi mirasını taşıyan, Anadolu'nun ve İslam dünyasının kaderini değiştiren bir Türkmen beyidir. 1102 yılında Hasankeyf (Hısnıkeyf ) merkezli ilk Artuklu Beyliği'ni kuran Sökmen Bey,  zellikle Haçlılara karşı kazandığı 1104 tarihli Belih ayı (Harran) Zaferi ile Haçlıların yenilmezlik efsanesini yıkan ilk lider olarak tarihe geçmiştir.

1. Sökmen Bey'in Vefatı ve Kayıp Mezarı

Sökmen Bey, 1104 yılında Trablusşam ve şam'a yardıma giderken Lübnan/Suriye sınırındaki Karyeteyn'de difteriden vefat etmiştir. İbnü'l-Kal nis  ve İbnü'l-Es r gibi dönemin temel kaynaklarına göre naaşı, vasiyeti  zerine Hasankeyf'e getirilerek defnedilmiştir. Ancak günümüzde Hasankeyf'te "Sökmen Bey Türbesi" adıyla bilinen ayakta bir yapı bulunmamaktadır.

Mezarın Tespiti İçin İzlenecek Yollar

Sökmen Bey'in mezarının bulunması için "Hasankeyf Kale İçindeki Artuklu İdari Merkezi" odaklı bir çalışma yürütülmesi önerilmektedir:

1. **Yer Tespiti:** Mezarın, aşağı şehirde değil, Yukarı şehir (Kale) bölgesindeki Artuklu Sarayı civarında veya henüz keşfedilmemiş bir medrese haziresinde olması muhtemeldir.
2. **Kaynak Analizi:** Hasankeyf'teki mevcut Artuklu eserlerinde, Sökmen Bey'in oğlu İbrahim ve torunları tarafından babaları için yaptırılan bir "Meşhed" (ziyaretg h) kaydı aranmalıdır.
3. **Arşiv Taraması:** Osmanlı Tahrir Defterleri'nde "Vakf-ı Türbe-i Sökmen" adına kayıtlı vakıf gelirlerinin hangi yapılara aktarıldığı izlenmelidir.

4. **Arkeolojik Strateji:** Kale içerisindeki Artuklu dönemi tabakalarında GPR (Yer Altı Radarı) çalışmaları yapılarak toprak altında kalmış temeller ve lahit boşlukları tespit edilebilir.

2. Sökmen Bey'in İhyası: Tarihsel ve Turistik Vizyon

Sökmen Bey'in mezarının bulunması ve bir anıt mezar ile taçlandırılması, sadece bir vefa borcu değil, aynı zamanda bölge için stratejik bir kazanımdır:

1. **Hasankeyf Turizmi:** Artuklu Sarayı ve Ulu Cami yakınlarında tasarlanacak bir anıt mezar, Zeynel Bey Türbesi ile başlayan "anıt eser" zincirini tamamlayacak, yeni bir ziyaret rotası oluşturacaktır.
2. **Tıp Tarihi Bağlantısı:** Sökmen Bey (Eminüddin), Mardin'deki Anadolu'nun ilk tıp kampüsü olan Eminüddin Külliyesi'nin temellerini atmıştır.
3. **Sembolizm:** Anıt mezar tasarımında bu şifahanelere atıfta bulunan semboller (su kanalları, şifalı bitki rölyefleri) kullanılarak tıp tarihindeki katkılar vurgulanabilir.
4. **Bilimsel Teşvik:** Mezarın bulunması hedefiyle yapılacak çalışmalar, kale içindeki diğer kayıp Artuklu yapılarının da gün yüzüne çıkmasını sağlayacaktır.

3. Tarihsel Bağlam: Necmeddin İlgazi ve Vakıf Kurumsallaşması

1104-1122 yılları arasını kapsayan dönem, Artukluların Kudüs tecrübesini Anadolu'ya taşıdıkları ve vakıf sistemini kurumsallaştırdıkları evredir. Bu süreçte:

1. Necmeddin İlgazi, kardeşi Eminüddin Sökmen tarafından başlatılan külliye inşaatını tamamlayarak Anadolu'nun ilk tıp kampüsünü hayata geçirmiştir.

2. Bu dönemde vakıf, sadece dini bir mekân değil; ekonomi, sağlık ve eğitimin i  i e geçtiği bir "kentsel çekirdek" olarak tasarlanmıştır.

Kaynaklar

Dönemin Birincil Kaynakları

1. ** bn  'l-Kal  nis  :** Dhayl T  r  h Dimaşk adlı eserinde, Sökmen Bey'in vefatına ve cenazesinin Hasankeyf'e nakledilmesine dair en erken tanıklıklardan birini sunar.
2. ** bn  'l-Es  r:** el-K  mil f  t-T  r  h adlı eserinde, Sökmen Bey'in Karyeteyn'de difteriden vefatını ve naaşının vasiyeti  zerine Hasankeyf'e götürülerek defnedildiğini teyit eden temel kaynaktır.
3. ** bn  'l-Ezrak el-Fârikî:** Târîhu Meyyâfârikîn ve   mid adlı eseri, Artuklu beylerinin soyu ve bölgedeki imar faaliyetlerine dair yerel detaylar sunan en önemli birincil kaynaklardan biridir.
4. **Kâtip Ferdi:** Mardin M  l  k-i Artuk  yye Târihi adlı eseri, Artuklu beylerinin soy ağacı ve Mardin'deki imar faaliyetleri hakkında birinci elden yerel kayıtlar içermektedir.

Modern Dönem Araştırmaları ve Mimari Kaynaklar

1. **Albert Gabriel:** Voyages Arch  ologiques dans la Turquie Orientale adlı çalışması, 20. yüzyıl başında Hasankeyf ve çevresindeki yapıların durumunu belgeleyen en önemli batılı temel kaynaktır.
2. **Ara Altun:** Mardin'de Türk Devri Mimarisi ve Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi adlı eserleri, Artuklu yapılarının plan şemaları ve teknik analizleri konusunda modern dönemin en kapsamlı referanslarıdır.
3. **A. S  hey  l   nver:** Selçuk Tababeti adlı  alışması, Sökmen Bey ve döneminin tıp tarihi ile şifahaneler

üzerindeki etkisini literatüre kazandıran temel araştırmadır.

4. **Nejat Göyünç:** XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı adlı çalışması, Osmanlı dönemi tahrir defterlerinden hareketle vakıf gelirlerinin tarihsel işleyişini analiz eden önemli bir akademik kaynaktır.

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=5r8Jzucehm4>

Mardin Hüsamiye Medresesi: Mimari Plan Özellikleri ve Haziresindeki Kutlu Kabirlere Dair Tarihsel Bir İnceleme

Özet

Mardin'in Savurkapı Mahallesi sınırlarında yer alan Hüsamiye Medresesi, Artuklu Beyliği'nin bölgedeki erken dönem dini-eğitim yapılarının ilk ve en önemli örneklerinden biridir. 12. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen yapı, zamanla geçirdiği yıkımlar ve çevre yapılaşmalar nedeniyle günümüze büyük ölçüde harap ve özgün sınırları örtülmüş bir vaziyette ulaşmıştır. Bu makalede, medresenin mimari plan kurgusu çözümlenmekte ve Osmanlı tahrir-vakıf kayıtları ile şer'iyye sicillerinden elde edilen veriler ışığında, haziresinde metfun bulunan Artuklu melikleri ile İslamiyet'in erken dönemine ait sahabe kabrinin tarihsel gerçekliği ele alınmaktadır.

1. Giriş ve Tarihsel Arka Plan

Mardin ve çevresinde hüküm süren Artuklular, bölge mimarisine açık avlulu, eyvanlı ve selsebilli medrese tipolojisini kazandırarak kendilerinden sonraki İslam coğrafyasına öncülük etmişlerdir. Bu mimari ekolün Mardin şehir merkezindeki ilk halkalarından biri **Hüsamiye Medresesi**'dir. Yapı, adını Artuklu Beyliği'nin Mardin kolu hükümdarlarından olan ve Haçlı Seferleri'ne karşı yürüttüğü mücadelelerin yanı sıra kentsel imar faaliyetleriyle de bilinen **Hüsameddin Timurtaş**'tan (1122-1152) almaktadır.

Tarihi kaynaklar ve vakıf kayıtları (evkaf defterleri), yapının bizzat Hüsameddin Timurtaş döneminde inşa edildiğini kanıtlamaktadır. Osmanlı döneminde de önemini koruyan külliye, devlet erkânının cuma namazlarını kılmak üzere toplandığı bir inanç ve yönetim odağı işlevi görmüştür.

2. Mimari Plan Kurgusu ve Yapısal Elemanlar

Hüsamiye Medresesi, dik bir topoğrafya üzerinde kuzey-güney aksında konumlandırılmış, **tek katlı ve açık avlulu** medrese şemasına sahiptir. Sanat tarihçisi Albert Gabriel'in erken dönem çizimleri ve alandaki arkeolojik kalıntılar, yapının orijinalinde üç yönlü bir mekân ilişkisine dayandığını ortaya koymaktadır.

1. **Giriş Holü ve Batı Kanadı:** Medreseye basık kemerli, mütevazı bir taş kapıyla girilir. Girişi takip eden beşik tonozlu koridor, medresenin eyvan ve avlu kısmına açılır. Eski fotoğraflar ve kalıntılar incelendiğinde, yapının bugün tamamen ortadan kalkmış olan batı kanadının üç bölümlü bir kurguya sahip olduğu anlaşılmaktadır.
2. **Mescit ve Türbe Kompleksi:** Kuzey-güney yönünde uzanan beşik tonozlu harim (mescit) odası, yalın işçilikli yarım daire bir mihraba sahiptir. Mescidin hemen doğusunda ise kare planlı, kubbeye geçişi tromplarla sağlanan anıtsal bir türbe mekânı yükselir. Bu oda, medresenin banisi ve dönemin meliklerinin ebedi istirahatgâhıdır.
3. **Avlu ve Selsebil Sistemi:** Külliye'nin çekirdeğini oluşturan açık avluda, kuzey eyvanının duvarına gömülü bir selsebil (su taş yuvası) ve su kanalları yer almaktaydı. Ne var ki 20. yüzyıldaki sivil konut müdahaleleri ve mülkiyet sınırlarının değişmesi nedeniyle bu açık avlu alanı evlerin duvarları arkasında kalmış ve orijinal bütünlüğünü kaybetmiştir.

3. Hazirede Yer Alan Kabirler: Artuklu Melikleri ve Sahabe Rivayeti

Hüsamiye Medresesi'ni dönemin diğer yapılarından ayıran en çarpıcı özellik, buranın aynı zamanda yüksek düzeyde hürmet gören bir **"Hüsamiye Şehitliği / Haziresi"** kimliği taşımasıdır. Tarihçi Abdüsselam Efendi, Ali Emiri ve A.F. Bulduk gibi araştırmacıların eserleri ile Osmanlı arşivlerindeki atama-tayin belgeleri incelendiğinde haziredeki kabirlerin kimlikleri netlik kazanmaktadır:

A. Artuklu Meliklerinin Kabirleri

Belgelerle sabit olduğu üzere, medresenin kurucusu ve beyliğin güçlü emiri **Hüsameddin Timurtaş (Ö. 1154)** kendi adıyla anılan bu medresenin türbe kısmına defnedilmiştir. Hazirede Timurtaş'ın yanı sıra, sonraki dönemlerde hüküm sürmüş ve şehre hizmet etmiş **üç Artuklu melikin** daha naaşı bulunmaktadır. Tarihçi Ferdi'nin kayıtlarına göre bu isimlerden biri de **Melik Mansur Necmeddin II (1294-1312)**'dir. Bu durum, yapının hanedan mensupları için anıtsal bir aile mezarlığı (türbe-i mahsusa) vazifesi gördüğünü gösterir.

B. Sahabe Kabri: Muhammed el-Faris

Mardin'in inanç tarihindeki en önemli keşiflerinden biri, Hüsamiye Külliyesi içinde yer alan ve yakın döneme kadar sadece sözlü kültürde yaşayan bir sahabe kabridir. Son yıllarda Osmanlı arşivlerinde (Başbakanlık Osmanlı Arşivi - BOA) bulunan 5 adet resmi tayin ve müteveli atama belgesi, medrese bünyesinde **Sahabe Muhammed el-Faris b. Cafer-i Tayyar**'a ait bir türbe ve makamın varlığını yasal olarak kanıtlamıştır.

İslam kültür dünyasında önemli bir konuma sahip olan bu sahabenin kabri, medresenin çeşme eyvanının hemen yanında başlayan, günümüzde bir kısmı yıkılmış ve sivil konutların ördüğü ihata duvarlarının arkasında sıkışıp kalmış olan **El-Gazi Mescidi ve Türbesi** içerisinde yer almaktadır.

4. Sonuç ve Koruma Durumu

900 yılı aşan yaşıyla Hüsamiye Medresesi; eyvan kurgusu, selsebilli su mimarisi, Artuklu hanedan mezarları ve bünyesindeki Sahabe makamı ile Mardin'in en katmanlı inanç ve kültür miraslarından. Ancak medrese, 2016 yılının Aralık ayında bakımsızlık ve fiziki baskılar nedeniyle büyük bir çöküş yaşamış, taşıyıcı tonozlarının önemli bir bölümü yerle bir olmuştur.

1. Plan-Vaziyet Analizi: Orijinal Sınırlar Üzerindeki Bugünün Yapıları

Orijinal planda açık bir avlu çevresinde sıralanan medrese odaları, eyvan ve revaklardan oluşan kompleksin üzerine bugün şu sivil ve idari yapılar oturmaktadır:

1. **Sivil Konutlar (Şahıs Evleri):** Orijinal plandaki **açık avlu** ve medresenin tamamen yıkılmış olan **batı kanadı (talebe odaları)**, bugün mahalle sakinlerine ait betonarme ve taş eklemeli sivil evlerin mülkiyet sınırları içindedir. Evlerin bahçe duvarları, doğrudan medresenin orijinal taşıyıcı beden duvarlarına yaslanmış durumdadır.
2. **İmam Evi (Müştemilat):** Medresenin ayakta kalan doğu kanadındaki mescit ve türbe yapısının hemen üst kısımları ve kuzey eyvanının bir bölümü, yakın döneme kadar cami imamının ikameti için bölünmüş, pencereler ve kapılar açılarak konuta dönüştürülmüştür.
3. **Betonarme Eklentiler ve Teraslar:** Geleneksel taş dokunun üzerine, evlerin genişletilmesi amacıyla 20. yüzyılın ikinci yarısında kaçak olarak inşa edilen betonarme döşemeler, balkonlar ve su depoları bulunmaktadır. Bu ek yükler, 2016 yılındaki çöküntünün en büyük fiziki sebeplerinden biridir.

2. Mevcut Yapıların Orijinal Plan Elemanları ile Çakışma Durumu

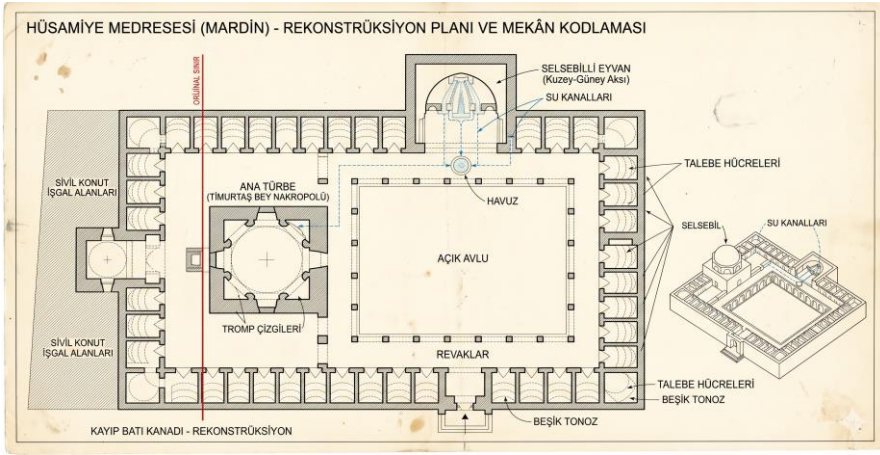
Aşağıdaki tablo, Albert Gabriel ve Ara Altun'un çizdiği **orijinal plan elemanları** ile bu elemanların **bugünkü fiziki durumunu/üzerindeki eklentileri** göstermektedir:

Orijinal Plan Elemanı	Bugün Üzerinde/İçinde Bulunan Yapı ve Durumu
Açık Avlu (Merkez)	Şahıs evlerinin özel avluları, istinat duvarları ve fosseptik/altyapı hatları.
Batı Hücreleri (Talebe Odaları)	Tamamen yıkılmış; yerine çok katlı sivil konutlar inşa edilmiştir.
Kuzey Eyvanı ve Selsebil	Bir kısmı sivil konutların oda duvarı haline getirilmiş, su kanalları kapatılmıştır.
Doğu Türbesi (Timurtaş Kabri)	Üzerine betonarme çatılar eklenmiş, etrafı evlerin arka bahçeleriyle kuşatılmıştır.
El-Gazi Mescidi ve Sahabe Türbesi	Çevre evlerin ihata (bahçe) duvarları arasında sıkışmış, giriş aksı evlerin içinden geçmektedir.

3. Mimari Katmanlaşmanın Getirdiği Riskler

Medrese alanının üst kodlarında yer alan sivil yapıların atık su sızıntıları, temellerinin medrese tonozlarına bastığı noktadaki

statik dengesizlikler ve mülkiyet sorunları, restorasyonun önündeki en büyük engellerdir. Gabriel'in planlarında net olarak görülen revaklı avlu şeması, bugün bakıldığında bir labirenti andıran sokak ve ev duvarlarının altında gizlidir.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=upKbj3yMWbs>

5. Kaynakça ve Dipnotlar

1. **Gabriel, Albert** (1940). *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale*, Paris: E. de Boccard. (Medresenin ilk restitüsyon çizimleri ve plan şeması bu temel eserden referans alınmıştır.)
2. **Göyünç, Nejat** (1969). XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 112-114. (Tahrir defterlerindeki evkaf kayıtları ve tarihçi Abdülgani Efendi'nin medresenin 1930'lardaki harap durumuna dair verdiği bilgilere bu kaynaktan ulaşılmıştır.)
3. **Altun, Ara** (1978). *Anadolu'da Artuklu Medreseleri*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları. (Yapının tek katlı, açık avlulu ve selsebilli Artuklu mimari tipolojisindeki yeri bu esere dayandırılmıştır.)
4. **Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi**, *Mardin Tarihi Medreseleri ve Sahabe Türbeleri Raporu*, 2025.

(Abdüsselam Efendi ile Ali Emiri'nin el yazması eserlerindeki "Hüsamiye Şehitliği'nde metfun bulunan üç Artuklu Meliki ve Hüsameddin Timurtaş" bilgisi bu arşiv belgesinden doğrulanmıştır.)

5. **Mardin Medreselerini Koruma ve Yaşatma Derneği Belgeleri** (2022). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Atama ve Tayin Belgeleri Fonu. (Külliyenin çeşme eyvanına bitişik El-Gazi Mescidi içindeki Sahabe Muhammed el-Faris b. Cafer-i Tayyar kabrine ait 5 adet resmi Osmanlı fermanı ve atama kaydı bu araştırma dosyasına dayanmaktadır.)*
6. **Erdal, Zekai** (2015). "Mardin'deki Artuklu Türbeleri", *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi Dergisi*, Sayı: 4/2, s. 612-635. *(Mescit binasının tonoz yapısı, kubbe trompları ve batı kanadının 3 bölümlü orijinal plan kurgusu bu makaledeki mimari analizlerden derlenmiştir.)*

Artuklu Rönesansı ve Muzafferiy   Medresesi'nin Vizyonu

Artuklu Meliki Muzaffer Fahreddin Karaaslan (saltanatı 1260-1292), Moğol istilası sonrası Mardin'de hem idari hem de kültürel bir denge politikası yürütmüştür. Dönemin kaynakları, hükümdarın veziri Muhammed ile birlikte İslam dünyasında birliği sağlamak için yürüttüğü diplomatik çabalara ve şehri bayındır kılma faaliyetlerine dikkat çeker.

Muzafferiy   Medresesi, hükümdarın bu entelektüel ve dini vizyonunun bir parçası olarak Mardin Kalesi'nin eteğinde,   ar Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Vakfiyelerdeki betimlemelerde medrese, "yücelere delalet eden yüksek bir yapı" ve insanların ferahlık bulduğu bir merkez olarak tanımlanır. Bu yapı, kendisinden sonra inşa edilen Zinciriye ve Kasımiye gibi görkemli Artuklu medreselerine de mimari ilham vermiştir.

Mimari   zellikler ve Plan Yapısı

Muzafferiy   Medresesi'nin planına dair veriler, büyük ölçüde arşiv belgeleri ve Max Van Berchem tarafından çekilen tarihi fotoğraflara dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar ve analogik yorumlar   u noktaları   ne çıkarmaktadır:

1. **Form:** Doğu-batı doğrultusunda uzanan, dikdörtgen planlı ve iki katlı anıtsal bir yapıdır.
2. **Malzeme ve Strüktür:** Kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup, beden duvarları oldukça yüksektir. Güney cephesinde, yapının ağırlığını dengeleyen ve ona ihtişamlı bir görünüm katan üç farklı boyutta payanda (destek duvarı) bulunmaktadır.
3. **Detaylar:** Payandaların   zerindeki yarım konik k  lahlar ve merkezi payandadaki yarım kubbe, yapının dönemine özgü estetiğini yansıtır.

Medresenin "Kayıp" Süreci

Muzafferiyeye Medresesi, 19. yüzyılın sonlarına kadar ayakta idi. Ancak 1899 yılında, dönemin yerel yönetim kararları ve idari süreçleri neticesinde medrese büyük oranda tahrip edilerek yıkılmıştır. Medresenin yıkılma gerekçesi, aynı arazi üzerine bir cami ve Mekteb-i Rüşdiyye inşa edilmesi idi. Günümüzde, medresenin arazisi üzerinde Mardin Olgunlaşma Enstitüsü faaliyet göstermektedir. Tarihi belgeler, medresenin taşlarının bir kısmının çevredeki diğer yapıların inşasında kullanıldığını, bazı parçalarının ise özel mülkiyete geçerek farklı amaçlarla değerlendirildiğini göstermektedir.

Sonuç

Muzafferiyeye Medresesi'nin yitirilmiş olması, Mardin tarihçiliği ve mimarisi için büyük bir kayıptır. Dr. M. Talat Şimdi'nin de eserinde vurguladığı üzere, bu medrese sadece taşlardan oluşan bir yapı değil, Artuklu Mardini'nin kültürel derinliğini yansıtan bir vakıf müessesesidir. Bugün medresenin kalan kısımlarının ortaya çıkarılması ve tarihin bu canlı tanığının korunması, şehre olan bir vefa borcudur. Son söz Yasal ve Vicdani olarak BU KÜLİYENİN İHYASI MARİDİNİN İHYASIDIR

Kaynakça ve Dipnotlar:

¹ Şimdi, M. T. (t.y.). *Vakıf Şehir Artuklu Mardin*, Bölüm 13: "Mardin'de Muzafferiyeye Medresesi Vakfı ve Rüşdiyye Mektebi İnşası", s. 5-8.

² Şimdi, M. T. (t.y.). *Vakıf Şehir Artuklu Mardin*, Bölüm 14: "Artuklu Fahreddin Karaaslan Dönemi", s. 1-4.

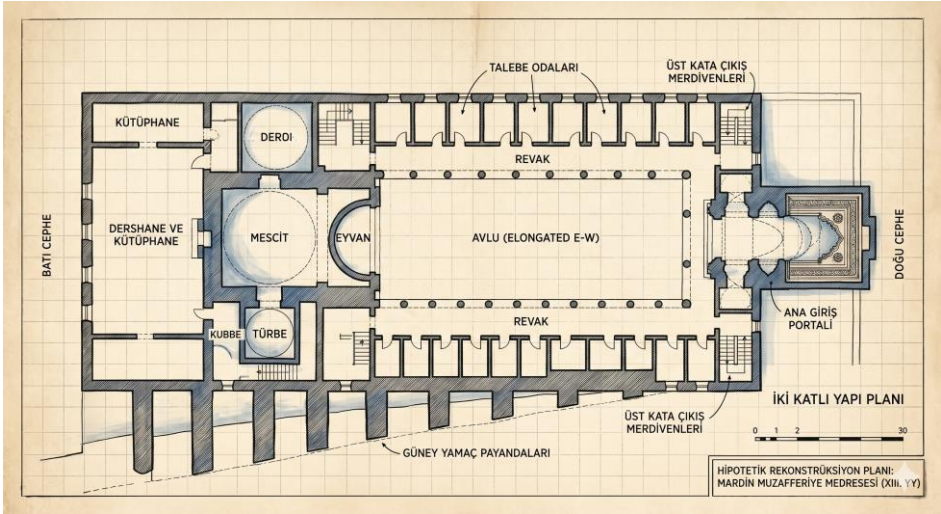
³ Dicle Üniversitesi, "Yok Olan Kültürel Miras: Mardin Muzafferiyeye Medresesi", *Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2023.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), MF.MKT. 375-1 (Medrese arazisine Rüşdiye inşasına dair kayıtlar).

⁵ Tigris Haber, "700 yıllık medrese gün yüzüne çıkmayı bekliyor", 28 Kasım 2023.

Not: Detaylı çalışmalar ve orijinal metinlere ulaşım için www.talatsimdi.com adresindeki Yayınlar bölümü referans alınmıştır.

<https://www.youtube.com/watch?v=gUIZdsyRdxo>

Köklerinden Yükselen Mardin: Altunboğa Medresesi ve Kentsel İhya Modeli

Özet

Mardin, Artuklu dönemi mimari mirasının nadide örneklerine ev sahipliği yapan bir açık hava müzesidir. Bu mirasın eğitim ve su mimarisini sentezleyen en önemli yapılarından biri olan **Altunboğa Medresesi**, uzun yıllar sivil yapıların gölgesinde kalmış ve kısmen tahrip edilmiştir. 2019 yılında medrese kalıntılarındaki bulunan orijinal vakfiye parçası, yapının tarihsel ve hukuki sınırlarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu çalışma; yapının tarihsel arka planını, mimari kurgusunu, uğradığı devşirme malzeme tahribatını ve "aslına rücu" prensibi çerçevesinde geliştirilen kapsamlı bir ihya modelini sunmaktadır.

1. Tarihsel Arka Plan ve Banisi (Ulu Emir Alâeddin Altunboğa)

Altunboğa Medresesi, Artuklu Dönemi'nin son evresine ait anıtsal bir yapıdır. Yapının inşa tarihi, genel akademik kabulde 14. yüzyılın ortaları (1364) olarak yer alsa da, bazı tarihi kronikler banisi Vezir Alâeddin Altunboğa'nın vefat tarihi olan 744 (1343) yılından öncesine işaret etmektedir.

Yapının banisi **Vezir Alâeddin Altunboğa**, Şam, Halep ve Mısır gibi stratejik merkezlerde valilik yapmış, İslam dünyasındaki diplomatik krizlerde kilit rol oynamış bir "Ulu Emir"dir. Medresenin sadece bir eğitim kurumu değil, Altunboğa'nın devlet adamı kimliğini yansıtan siyasi ve kültürel bir simge olduğu açıktır.

2. Mimari Deha ve "Kayıp" İhtişam

Altunboğa Medresesi, bugün Zinciriye ve Kasımiye gibi daha şanslı yapılarla kıyaslandığında çok daha geniş bir ölçeğe sahipti. Mimari kurgusu şu unsurlarla karakterizedir:

1. **Doğrusal Mühendislik:** Kuzeye doğru genişleyen derin, beşik tonozlu ana eyvan, yapının merkezini oluşturur.
2. **Su Kültürü (Selsebil Sistemi):** Mardin'in tipik su mimarisini yansıtan selsebil, dağdan gelen suyu toplama haznesinden (sarnıç) alarak eyvanın huzur veren akustik ortamına taşır.
3. **Mahremiyet ve Akustik:** Türbe odası, kot farkı ve basamaklarla ana sirkülasyondan ayrılarak, baninin ebedi istirahatgâhı için sessiz ve izole bir alan oluşturulmuştur.

3. Tarihsel Tahribat: "Devşirme Malzeme" Gerçeği

Medresenin yok oluşu, sadece bakımsızlıkla değil, yapısal bir "taş yağması" ile hızlanmıştır. 19. yüzyıl sonunda inşa edilen **Rüştiye (bugünkü Mardin Olgunlaşma Enstitüsü)** binası yapılırken, medresenin meşhur taç kapısı ve süslemeli taşları sökülerek bu binanın duvarlarına "devşirme malzeme" olarak monte edilmiştir. 2019 yılında çöken bir istinat duvarından çıkan vakfiye taşı, bu yağmanın en somut kanıtı olmuş ve bölgedeki sivil konutların altında daha nice tarihi parçanın saklı olduğunu doğrulamıştır.

4. İhya Modeli: "Köklerinden Yükselen Mardin"

Bu proje, mevcut niteliksiz yapıların kamulaştırılarak, medresenin orijinal planına sadık kalınarak yeniden ayağa kaldırılmasını hedeflemektedir.

Uygulama Stratejisi:

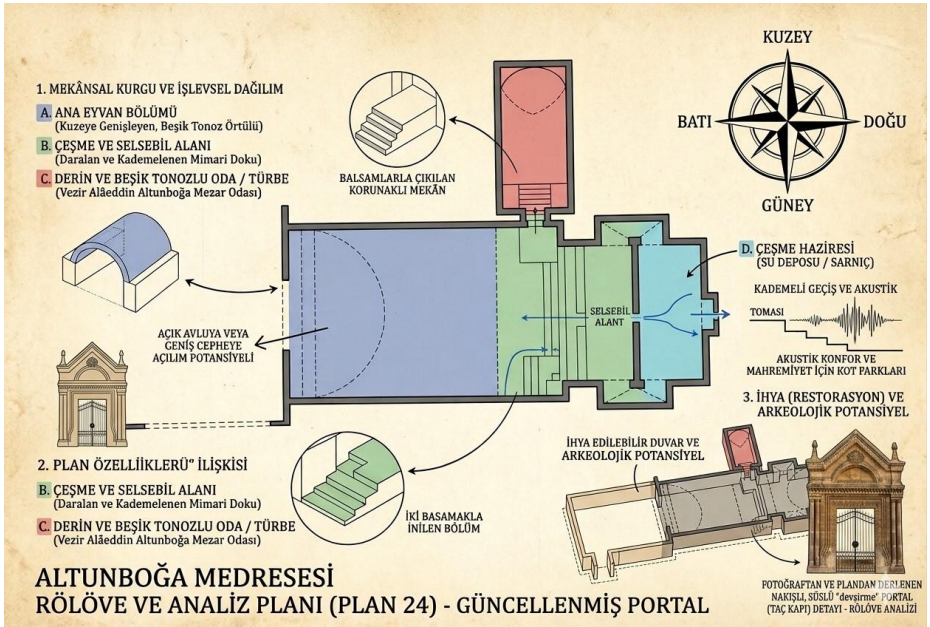
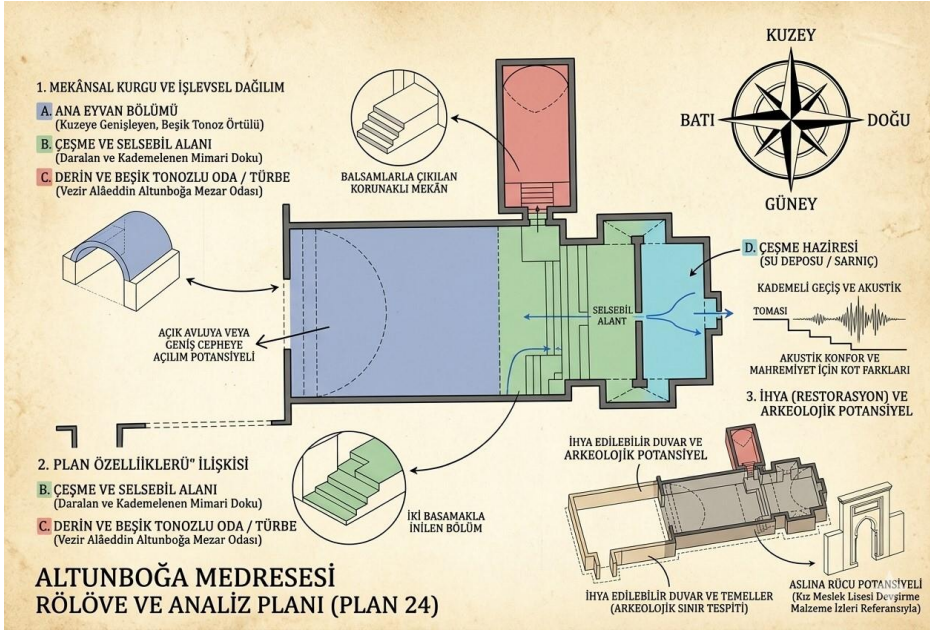
1. **Hukuki Süreç:** Vakfiyesi günümüze ulaşan yapıların, Vakıflar Kanunu'nun "hayrat eserlerin aslına rücu ettirilmesi" maddesi kapsamında hukuki tescilinin tamamlanması.

2. **Arkeolojik Kurtarma:** Sivil konutların altında kalan mahzen, sarnıç ve temel duvarlarının kurtarma kazıları ile gün yüzüne çıkarılması.
3. **Rekonstrüksiyon:** Kız Meslek Lisesi cephesindeki devşirme taşların dökümantasyonu ile portalin aslına uygun rekonstrüksiyonu.
4. **İşlevsel Dönüşüm:** Medresenin, bürokrat-vezir Altunboğa'nın şahsiyetine yaraşır şekilde "Kamu Yönetimi, Finans ve Adli Muhasebe Araştırma Enstitüsü" olarak kullanıma açılması.

Sonuç

Altunboğa Medresesi'nin ihyası, sadece taşların bir araya getirilmesi değil, Mardin'in kentsel ruhunun yeniden inşasıdır. Bu proje; turizmde kaliteyi artıracak, kent hafızasını tazeleyecek ve Mardin'i Orta Doğu'nun entelektüel çekim merkezi haline getirecek stratejik bir "kent iyileştirme" modelidir.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=Ys-seH316yE>

ALTUNBOĞA MEDRESESİ
RÖLÖVE VE ANALİZ PLANI (PLAN 24) - GÜNCELLENMİŞ PORTAL

FOTOGRAFİKTAN VE PLANDAN DERLENEN
NAKİŞLİ, SÜSLÜ "devsime" PORTAL.
(TAÇ KAPİ) DETAYI - RÖLÖVE ANALİZİ

Mardin’de Karakoyunlu Dönemi: Siyasi, Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme

Giriş: Türkmen İttifakından İmparatorluğa

Karakoyunlular, 14. ve 15. yüzyıllarda Doğu Anadolu, Azerbaycan, Kuzey Irak ve İran coğrafyasında belirleyici bir siyasi güç olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Oğuz boylarının (Baharlu, Sa’adlu, Karamanlu vb.) bir araya gelmesiyle oluşan bu federatif yapı, sadece bir aşiret konfederasyonu değil, dönemin jeopolitiğini yöneten bir imparatorluktur. 1284-1292 yılları arasında Türkistan’dan gelen bu konargöçer Türkmen grupları, Fırat ve Dicle nehirleri boyunca yerleşerek bölgenin etnik ve siyasi dokusunu kökten değiştirmişlerdir.

I. Bölüm: Mardin’de Karakoyunlu Hâkimiyetinin Teşekkülü

Mardin’de Karakoyunlu varlığı, sadece askeri bir işgal değil, uzun vadeli bir idari dönüşümün başlangıcıdır. Kara Yusuf’un askeri komutanı (nökeri) Tanrıvermiş’in Mardin’i yönetimi altına almasıyla şehir, Karakoyunlu merkezîyetçi sistemine dahil olmuştur.

Siyasi ve Askeri Mücadeleler

XV. yüzyılın ilk yarısında Mardin, Akkoyunlular ile Karakoyunlular arasındaki "tarihi rekabetin" en kritik sahalarından biri haline gelmiştir. 1421 yılında Nusaybin yakınlarındaki *Şeyh-kendi* mevkiinde gerçekleşen savaş, bu mücadelenin dönüm noktasıdır. Karakoyunlu hükümdarı İskender Bey, Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey’e karşı kesin bir zafer elde ederek bölgedeki otoritesini perçinlemiştir. Ancak 1432 yılında şehrin Akkoyunluların eline geçmesi, Karakoyunlu hanedanı için büyük bir kayıp olmuş; sonraki yıllarda Emir

Nasır'ın diplomatik çabaları ve Cihan  ah dönemindeki kuşatmalar (1451)  ehri geri almaya yetmemiştir.

II. Bölüm: Kültürel ve Estetik Bir Figür: Cihan  ah (Hak k )

Karakoyunlu hükümdarlarının kültür politikaları, onların "yıkıcı/savaşçı göçebe" imajının ötesinde, entelektüel bir kimliğe sahip olduklarını kanıtlar. Mardin doğumlu Cihan  ah, "Hak k " mahlasıyla divan edebiyatına kazandırdığı eserleriyle bu kimliğin en parlak örneğidir.

Tasavvufi ve Entelektüel Derinlik

Cihan  ah, dönemin  ii-Sünni kutupla masından ziyade, tasavvufi bir kapsayıcılığı benimsemiştir. Muhsin Macit'in "Karakoyunlu Hükümdarı Cihanşah ve Türkçe  iirleri" adlı monografisinde belirttiği üzere, hükümdarın "Hak k " mahlasını seçmesi tesadüfi değildir; bu kavram tasavvuftaki "hakikat" mertebesine atıfta bulunur. Onun edebi  retimi, Tebriz ve Herat arasındaki kültürel akışın bir sonucudur. Siyasetin sertliği karşısında, şiirlerinde dervişane bir ton benimsemesi, onun devlet adamlığı ile sanatçılığı arasındaki hassas dengeyi nasıl kurduğunu göstermektedir.

III. Bölüm: Yapısal Analiz ve Sonuç

Karakoyunluların Mardin'de ancak 23 yıl süren iktidarları, hanedan i i taht mücadelelerinin bir neticesidir. Devletin 3 milyon kilometrekarelik bir alana yayılmış olması, merkezkaç kuvvetlerin sürekli aktif kalmasına sebep olmuştur. Faruk Sümer ve Yılmaz  ztuna'nın da altını çizdiği üzere, Karakoyunlular basit bir "beylik" değil, dönemin en güçlü Türk devletlerinden biridir. Mardin  zerindeki bu kısa süreli hâkimiyet, bölgenin kültürel hafızasında derin izler bırakmış; özellikle mimari (Cami-i Kebir kitabesi) ve edebi eserlerle bu iz günümüze kadar taşınmıştır.

Kaynakça ve Dipnotlar

- [1] Şekip Yurttaşer, *Mardin Halk Kültürü*, Artuklu Yayınları, s. 23.
- [2] Nejat Göyünç, *XV. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 13.
- [3] Nejat Göyünç, *XV. Yüzyılda Mardin Sancağı*, s. 13 (Şeyh-kendi mevkiindeki mücadele detayları).
- [4] Nejat Göyünç, *XV. Yüzyılda Mardin Sancağı*, s. 13 (1432 yılındaki el değiştirmeler).
- [5] Nejat Göyünç, *XV. Yüzyılda Mardin Sancağı*, s. 13 (Emir Nasır'ın diplomatik girişimi).
- [6] Nejat Göyünç, *XV. Yüzyılda Mardin Sancağı*, s. 13 (Rüstem Tarhan ve 1451 kuşatması).
- [7] Muhsin Macit, *Karakoyunlu Hükümdarı Cihanşah ve Türkçe Şiirleri*, Grafiker Yayınları, Ankara 2002.

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=G9uu309oxBc>

Akkoyunlu İmarında Kadın Eli: Kasımiye Medresesi ve Fahriye ile Ravza Hatunların Vakıf Mirası

Giriş

Mardin'in tarihsel kimliğinde Akkoyunluların payı, sadece siyasi fetihler veya mimari yapılarla sınırlı değildir. Özellikle Kasım b. Cihangir (Kasım Padişah) döneminde şekillenen **Kasımiye Medresesi**, aynı zamanda dönemin kadın yöneticilerinin ve hanedan mensuplarının toplumsal kalkınmaya olan katkılarının somut bir nişanesidir. Kasım Padişah'ın kız kardeşleri **Fahriye ve Ravza Hatunlar**, şahsi mülklerini vakfederek, medresenin sadece fiziksel olarak değil, iktisadi olarak da sonsuza kadar yaşamasını sağlayan temel yapı taşlarını atmışlardır.

I. Vakıf Sisteminde Bir Kadın Vizyonu: Fahriye ve Ravza Hatunların Katkısı

Akkoyunlu hanedanına mensup kadınların sosyal hayattaki etkinliği, Mardin'in imar sürecinde "vakıf" müessesesi üzerinden tezahür etmiştir. Fahriye ve Ravza Hatunlar, sahip oldukları toprakları, bağları ve bahçeleri Kasımiye Medresesi'nin vakıf sistemine dahil ederek, kurumun finansal bağımsızlığını garanti altına almışlardır. Bu süreç, medreseyi döneminin en zengin ve en güçlü eğitim merkezi haline getiren en önemli stratejik hamledir.

II. Fahriye ve Ravza Mevkiileri: Bir "Vakıf Bahçesi" Projesi

Kasımiye Medresesi'nin vakıf kayıtları, bu iki hanımefendinin medreseye tahsis ettiği **Fahriye ve Ravza** mevkilerindeki arazilerin, medresenin "varlık kaynağı" olduğunu açıkça göstermektedir.

1. **Fahriye Mevkii:** Medresenin hem estetik hem de iktisadi açıdan en kıymetli parçalarından biridir. Buradaki bağlar ve bahçeler, vakıf gelirlerinin ana kaynağını oluşturmuş;

buradan elde edilen ürünler medresedeki ilim talebelerinin iaşesinin yanı sıra, binanın bakım-onarım masraflarını da karşılamıştır [1].

2. **Ravza Bahçeleri:** Kasımiye'nin "ravza" olarak anılan bahçeleri, sadece bir peyzaj unsuru değil; Fahriye ve Ravza Hatunların, medreseye vakfettikleri, özenle yönetilen birer tarımsal i letmeydi. Bu bahçeler, medresenin sosyal hayata "yeşil bir vaha" olarak a ılmasını sağlamış, aynı zamanda şehrin tarımsal ticaretine de katkı sunmuştur [2].

III. "Sonsuza Kadar Yaşamak": Vakfiyenin Sosyolojik Boyutu

Fahriye ve Ravza Hatunların bu ba ı ı, basit bir mülk devri değil, Akkoyunlu döneminde kadının "toplumsal süreklilik" arayışının bir ifadesidir. Medresenin vakfiyesinde yer alan kayıtlara göre, bu mülkler üzerinden elde edilen her bir akça, medresenin ilmi faaliyetlerinin (hoca maaşları, talebe bursları, kütüphane giderleri) kesintisiz devam etmesi için şart koşulmuştur [3]. Bu durum, Kasımiye'nin sadece Kasım Padişah'ın bir eseri değil, aslında kardeşlerinin desteğiyle ayakta duran bir "hanedan ve kadın mirası" olduğunu ortaya koymaktadır.

IV. İktisadi Sürdürülebilirlik ve XVI. Yüzyıl Kayıtları

XVI. yüzyılın ortalarında medresenin gelirleri 141.082 ak adan 266.795 akçaya çıkmıştır [4]. Bu artış, Fahriye ve Ravza Hatunların vakfettikleri bu arazilerin zamanla ne kadar iyi işletildiğinin ve yönetildiğinin kanıtıdır. Vakıf gelirlerinin artış gösterdiği bu dönemde, medrese bünyesinde faaliyet gösteren müderrisler ve müneccimler (Mevlana İnayet ddin, Mevlana Mansur Müneccim gibi), bu hanımların vakfettiği topraklardan gelen gelirle hayatlarını idame ettirmişlerdir [5].

Sonuç

Kasımiye Medresesi, taşın ve toprağın estetikle buluştuğu bir mimari şaheser olmasının yanı sıra, Fahriye ve Ravza Hatunların ferasetiyle şekillenmiş iktisadi bir başarıdır. Onların vakfettikleri topraklar, bugün Mardin'in kültürel belleğinde, kadınların eğitime ve şehirciliğe verdikleri önemin sessiz ama görkemli şahitleri olarak varlığını sürdürmektedir. Akkoyunluların Mardin'i "yeniden imar etme" vizyonu, bu vakıf mirası ile yüzyıllar boyu canlı kalmıştır.

Dipnotlar

[1] Nejat Göynüç, *XV. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 117-118.

[2] *a.g.e.*, s. 120 (Fahriyye ve Ravza bölgelerinin medrese evkafındaki yeri).

[3] Şekip Yurttaşer, *Mardin Halk Kültürü (Batık Hazine)*, Artuklu Yayınları, s. 24.

[4] Nejat Göynüç, *a.g.e.*, s. 118 (1540-1564 arası gelir artış tablosu).

[5] *a.g.e.*, s. 118 (Vakıf gelirlerinden pay alan müderris ve görevlilerin isim listesi).

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=451Uq6pE3Qk>

MARDİN'DE AKKOYUNLULAR DÖNEMİ (1432-1508)

Hasan Padişah Medresesi
ve şehrin Tarihi Surları

Mardin’de Türk Safeviler Dönemi: Tarihsel Süreç ve Siyasal Dönüşüm (1508–1514)

Giriş

16.yüzyılın başlarında Anadolu ve İran coğrafyası, hem siyasi hem de itikadi açıdan büyük bir dönüşüm geçirmekteydi. Bu dönüşümün en önemli aktörlerinden biri, 1501 yılında kurulan ve 1736 yılına dek hüküm süren, Şii inancıya sahip Türk devleti Safevilerdir. Safevi Devleti, Azerbaycan, İran, Ermenistan, Irak, Afganistan, Türkmenistan ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde geniş bir coğrafyaya hükmetmiştir. Bu çalışma, söz konusu dönemde Mardin ve çevresindeki Safevi hakimiyetini, devletin kuruluşunu, Şah İsmail ve Şah Tahmasp dönemlerini ve devletin zamanla geçirdiği yapısal dönüşümü incelemektedir.

1. Mardin’de Safevi Hakimiyetinin Başlangıcı

Mardin yöresinde Akkoyunlu hakimiyetinin zayıflaması, bölgenin Safeviler tarafından ele geçirilmesine zemin hazırlamıştır. Akkoyunlu Kasım b. Cihangir, Safevi Devleti ile Nahçıvan yakınlarındaki Şarür mevkiinde girdiği savaşta Şah İsmail’e yenilmiş ve Mardin’e çekilirken, aynı hanedandan Uzun Hasan’ın torunu Elvend tarafından öldürülmüştür. Elvend’in 1504 yılındaki vefatı sonrası bölgedeki otorite boşluğu derinleşmiştir.

Mardin’de Safevi hakimiyeti 1508 yılında kesinleşmiştir. Mehmet Han Ustacalu, bu tarihte Mardin yaylağına gelmiş; kardeşi Karahan’ı ise Cizre havalisine yağma ve talan faaliyetleri için görevlendirmiştir. Bölgedeki bu yağma ve baskı ortamı, yerel güçlerin Yavuz Sultan Selim’in saflarına geçmesine doğrudan zemin hazırlamıştır.

2. Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Şah İsmail Dönemi

Safevi Devletinin kökeni, 14. yüzyılda kurulan Safeviye Tarikatı'na dayanır. Zamanla Bâtını hareketlerin tesiriyle Şii inancını benimseyen bu tarikat, 16. yüzyılda siyasi bir aktöre dönüşmüştür. Şeyh Haydar'ın vefatından sonra tarikatın başına geçen oğlu Şah İsmail, henüz 14 yaşındayken göçebe Türkmen topluluklarının desteğini kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Bâtınilik hareketleri nedeniyle dışladığı ve baskı altına aldığı bu Türkmenler, Şah İsmail'in himayesinde birleşmişlerdir.

Şah İsmail, 1501 yılında Akkoyunluların merkezi Tebriz'i alarak bağımsızlığını ilan etmiş ve Safevi Devleti'nin temellerini atmıştır. Şah İsmail döneminde (1501–1524), devlet sınırları hızla genişlemiş; 1503'te Hamedan, 1504'te Şiraz ve Kirman, 1508'de Van, 1509'da Bağdat ve 1510'da Horasan ile Herat ele geçirilmiştir. Ancak bu süreçte, Safevi Devleti ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki gerilim, özellikle Anadolu'daki Türkmen topluluklarının Şah İsmail'e yönelmesiyle tırmanmıştır.

3. Şahkulu İsyanı (1511)

Şahkulu Baba önderliğinde gelişen isyan, Anadolu'daki Safevi yanlısı Alevi-Bâtını Türkmenlerin Osmanlı idaresine karşı başlattığı bir hareket olarak tarihe geçmiştir. Şah İsmail tarafından Anadolu'daki halifesi ilan edilen Şahkulu, Manisa ve Antalya gibi bölgelerde isyan ederek yerel yöneticileri hedef almıştır. İsyan, Vezir-i Azam Hadım Ali Paşa'nın müdahalesiyle Çubukova mevkiinde bastırılmış, ancak bu durum Osmanlı-Safevi ilişkilerinde onarılmaz yaralar açmıştır.

4. Safevi Devleti'nin Zayıflaması ve Farslaşma Süreci

Çaldıran Savaşı (1514) sonrasında Şah İsmail'in yaşadığı ruhsal çöküntü ve devlet işlerinden uzaklaşması, idarenin Safeviye Tarikatı ve Fars bürokratların eline geçmesine yol açmıştır. Başlangıçta Türkmen askerlerine dayanan devlet teşkilatı,

zamanla Fars ve Arap kökenli devlet adamlarının ağırlık kazanmasıyla etnik bir dönüşüm geçirmiştir.

Şah Tahmasp (1524–1576) döneminde, Osmanlı Devleti ile yapılan mücadeleler ve Amasya Anlaşması (1555), sınırların belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde Safevi Devleti, Osmanlı baskısı altında küçülmüş ve iç çekişmelerle zayıflamıştır. Şah Abbas (1588–1629) döneminde ise, kurulan düzenli ordu sistemiyle Türkmenler daha da marjinalleşmiş, başkentin İsfahan'a taşınması ve Fars kültürünün merkeze alınmasıyla Safevi Devleti, "Türk" kimliğinden uzaklaşarak giderek Farslaşmış ve "İran Devleti" hüviyeti kazanmıştır.

5. Sonuç: Safevi Devleti'nin Çöküşü

17.yüzyıl boyunca ekonomik zenginleşmeye rağmen siyasi istikrarsızlık yaşayan Safevi Devleti, 1722 yılında Afgan istilası ve ardından gelen yönetim zafiyetleriyle fiilen sona ermiştir. 1736 yılında Afşar Türklerinden olan Nadir Şah, devlet yönetimini tamamen devralarak Safevi dönemini resmen kapatmıştır.

Kaynakça

* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIV. Dizi, *16. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Nejat Göynüç, s. 14.

- Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIV. Dizi, *16. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Nejat Göynüç, s. 14.
- https://www.turktarihim.com/Safevi_Devleti.html

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=qQZRb0MEEQk>

Stratejik Bir Fetih: Mardin'in Osmanlı Yönetimine Geçiş Süreci

Mardin'in Osmanlı Devleti'ne katılması, sadece coğrafi bir fetih değil; Yavuz Sultan Selim'in Safevi Devleti'ne karşı uyguladığı "Sünni blok oluşturma" stratejisinin bir parçası olarak gerçekleşmiştir. Bu süreç, askeri harekâtların yanı sıra İdrisi Bitlisi gibi figürlerin yürüttüğü yoğun diplomatik çalışmalarla şekillenmiştir.

Çaldıran Savaşı: İdeolojik ve Askeri Bir Kırılma

Yavuz Sultan Selim, Şahkulu İsyanı'nın yarattığı iç huzursuzluğu gidermek ve Safevi Devleti'nin yarattığı tehdidi ortadan kaldırmak amacıyla 23 Ağustos 1514'te Çaldıran Ovası'na ulaşmıştır. Sefer boyunca Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail arasında yaşanan mektuplaşmalar, dönemin siyasi iklimini yansıtan birer vesikadır. Yavuz, Şah İsmail'i İslamiyet'e aykırı hareket etmekle suçlarken, Şah İsmail ise meydan okuyan bir tutum sergilemiştir. Yazışmalardaki en dikkat çekici detay, Osmanlı Sarayı'nın Fars edebiyatı etkisinde olmasına rağmen Yavuz'un Farsça yazması, Türk kültürünün ön planda olduğu Safevi Devleti'nde ise Şah İsmail'in Türkçe yazışmaları tercih etmesidir.

Çaldıran Savaşı, her iki ordunun da denk güçlerle karşı karşıya geldiği (yaklaşık 80-100 bin kişi) bir meydan savaşıydı. Osmanlı ordusu yorgunluğa rağmen, Yeniçerilerin disiplini ve hafif topların kullanımıyla üstünlük sağlamış, Şah İsmail'in yaralanmasıyla Safevi ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır.

İdrisi Bitlisi'nin Diplomatik Diplomasisi ve Bölgesel Örgütlenme

Mardin'in fethine giden yol, Diyarbakır ve çevresinin Safevi etkisinden kurtarılmasına bağlıydı. Yavuz Sultan Selim, bu bölgedeki Sünni aşiretleri örgütlemesi için İdrisi Bitlisi'yi

görevlendirmiştir. İdrisi Bitlisi, Akkoyunlu döneminden beri bölgede nüfuz sahibi olan Şeyh Hüsamettin'in oğlu olarak, bölge halkı ve beyleri üzerinde derin bir güvene sahiptir.

İdrisi Bitlisi; Urmiye, Cizre, İmadiye, Bitlis ve Hizan ekseninde yürüttüğü faaliyetlerle; Emir Seyyid Bey, Beradost emirleri ve daha birçok Kürt beyi ile görüş birliğine varmıştır. Bu  alışmalar sonucu toplam yirmi beş bey, Osmanlı hizmetine girmiş ve Diyarbakır'ın Safevilerden temizlenmesi için önemli bir g   oluşturulmuştur. Bu baskı neticesinde yerel halk Osmanlı yönetimine bağlanma kararı almıştır.

Mardin'in çalkantılı Fetih Süreci

Diyarbakır'ın Eylül 1515'te Osmanlı yönetimine geçmesinin ardından Safevi komutanı Karahan, kuvvetleriyle Mardin'e çekilmiştir.

1. **İlk Fetih (Ekim 1515):** Şehir, İdrisi Bitlisi'nin diplomatik çabaları ve halk ile yapılan görüşmeler neticesinde savaşsız teslim alınmıştır. Halkın mal ve can güvenliği garanti altına alınmış, Safevi egemenliğini simgeleyen "kızıl k lahlar" lağım çukurlarına atılmıştır. Ancak Osmanlı komutanları arasındaki ihtilaflar ve bölgedeki askeri varlığın geçici olarak çekilmesi, Safevilerin Şehri yeniden ele geçirmesine neden olmuştur.
2. **İkinci Fetih ve Kalenin Düşüşü (1517):** Yavuz Sultan Selim, durumu düzeltmek için Hüsrev Paşa komutasındaki Karaman kuvvetlerini görevlendirmiştir. Dede Kargın sahrasında kazanılan zaferin ardından kale kuşatılmış, yaklaşık 15-20 Mayıs 1517 tarihinde kale tamamen Osmanlı idaresine geçmiştir. Bu başarı, Yavuz Sultan Selim tarafından ödüllendirilmiş ve bölgedeki yönetim yeniden düzenlenmiştir.

İdari Yapı ve Tarihsel Süreç

Mardin, 1515 yılında Diyarbakır vilayetinin 12 livasından biri olarak teşkilatlanmıştır. 1518 tarihli tapu tahrir defterlerine göre Mardin Sancağı; merkez kaza ile Savur ve Nusaybin nahiyelerinden oluşmaktaydı. Artuklular döneminde başkentlik yapan şehir, Osmanlı döneminde stratejik bir "liva" statüsüne gerilemiş; XVIII. yüzyılda Bağdat'a, 1840'ta kısa bir süreliğine Musul'a bağlanmış, nihayetinde 1869'da tekrar Diyarbakır'a bağlanarak Cumhuriyet dönemine kadar bu idari yapısını korumuştur.

Dipnot: Bu metin, Dr. Mehmet Talat, Mardin Tarihi Kimliği adlı eserinden faydalanılarak düzenlenmiştir.

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=T4FKFYA42Xc>

*Dipnot: Bu metin, Dr. Mehmet Talat, Mardin Tarihi Kimliği adlı eserinden faydalanılarak düzenlenmiştir.

Doğu'nun Kilidi: Mardin'in Osmanlı Yönetimine Geçiş Süreci ve Tarihsel Arka Planı

Giriş: Çaldıran'dan Mezopotamya'ya Jeopolitik Bir Kırılma

XVI. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu ile Safevi Devleti arasında yaşanan rekabet, yalnızca bir inanç veya toprak kavgası değil, aynı zamanda Doğu Anadolu ve Mezopotamya üzerindeki hâkimiyetin belirlendiği tarihi bir süreçti. Yavuz Sultan Selim'in Safevi tehlikesine karşı başlattığı seferler, Mardin'in Osmanlı idari yapısına eklemlenmesini sağlayan stratejik bir dönüm noktası oluşturmuştur.

I. Çaldıran Savaşı: Bir Savaşın Anatomisi

23 Ağustos 1514 tarihinde gerçekleşen Çaldıran Savaşı, Osmanlı ve Safevi ordularının stratejik bir hesaplaşmasıdır. Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail arasındaki mektuplaşmalar, dönemin siyasi dilini ve her iki hükümdarın vizyonunu anlamak açısından önemlidir. İlginç bir detay olarak; Osmanlı sarayının Fars edebiyatına olan ilgisine karşın Yavuz'un mektuplarında Farsçayı, Safevi hükümdarı Şah İsmail'in ise Türkçe kullanmış olması, o dönemdeki kültürel ve dilsel dinamiklerin bir yansımasıdır.

Savaş meydanında, Safevi ordusunun süvari ağırlıklı hızlı manevra kabiliyetine karşın, Osmanlı tarafı Yeniçerilerin tüfek kullanımı ve stratejik topçu atışları ile üstünlük sağlamıştır. Bu zafer, yalnızca bir meydan savaşı galibiyeti değil, Osmanlı'nın Doğu politikasındaki meşruiyetini perçinleyen bir hamledir.

II. İdrisi Bitlisi'nin Diplomatik ve İdari Rolü

Mardin ve çevresinin fethinde, doğrudan askeri müdahaleden ziyade Yavuz Sultan Selim'in uyguladığı "yumuşak güç" ve diplomatik ikna stratejisi öne çıkar. Bu süreçteki kilit isim, İdrisi Bitlisi'dir. Safevi baskısından çeken ve Sünni inanca sahip

bölge halkı ile Kürt beylerinin Osmanlı safına çekilmesinde, Bitlisi'nin nüfuzu belirleyici olmuştur.

İdrisi Bitlisi; Urmiye'den Diyarbakır'a uzanan geniş bir coğrafyada aşiret reislerini ve bölgenin kanaat önderlerini ikna ederek Safevilere karşı bir blok oluşturmuştur. Özellikle Diyarbakır halkının talebi ve İdrisi Bitlisi'nin yürüttüğü diplomatik mekik trafiği, bölgenin kan dökülmeden veya minimal çatışmalarla Osmanlı hâkimiyetine girmesinin yolunu açmıştır.

III. Mardin'in Fethi: Uzun ve Katmanlı Bir Süreç

Mardin'in Osmanlı yönetimine geçişi tek seferlik bir olay değil, aşamalı bir süreçtir:

1. **İlk Fetih Girişimi (Ekim 1515):** Diyarbakır'ın fethi sonrası, Safevi komutanı Karahan'ın Mardin'e çekilmesiyle çatışmalar bu bölgeye taşınmıştır. İdrisi Bitlisi'nin arabuluculuğu ve halkın temsilcileriyle kurduğu temas neticesinde, şehir merkezinin yönetimi büyük ölçüde Osmanlı kontrolüne geçmiştir.
2. **İkinci Fetih ve Kalenin Düşüşü (1517):** Şehir merkezi teslim alınmış olsa da, kalenin Safevi güçlerinin elinde kalması uzun süre bir otorite karmaşasına yol açmıştır. Yavuz Sultan Selim'in bölge komutanlarına verdiği talimatlar ve Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa'nın müdahalesi ile 1517 Mayıs'ında kale nihai olarak düşürülmüştür. Bu durum, bölgedeki Safevi direnişini sona erdirmiştir.

IV. İdari Yapı ve Sonuç

Osmanlı yönetimi, Mardin'i fetih sonrasında idari olarak Diyarbakır vilayetine bağlı bir liva (sancak) statüsüne getirmiştir. Artuklular dönemindeki başkentlik konumundan liva seviyesine düşen Mardin, tarih boyunca Diyarbakır'ın stratejik bir uzantısı olarak kabul edilmiştir.

1518 tarihli tapu tahrir defterlerine göre Mardin Sancağı; Mardin merkez kazası ile Savur ve Nusaybin nahiyelerini kapsamaktaydı. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda zaman zaman Bağıdat veya Musul ile idari bağılar kursa da, şehir Cumhuriyetin kuruluşuna kadar Diyarbakır odaklı idari bir kimlik taşımıştır.

Sonuç

Mardin'in Osmanlı yönetimine geçişi, askeri zaferlerin ötesinde, bölgedeki aşiret yapıları, diplomatik ağılar ve halkın tercihlerinin bir sonucudur. İdrisi Bitlisi gibi isimlerin kurduğı bu yeni düzen, Mardin'in Osmanlı idari geleneğinde yerleşik bir sancak olarak varlığını sürdürmesini sağılamış; bölgenin sosyo-kültürel yapısını da bu yeni siyasi çatı altında yeniden şekillendirmiştir.

YouTube: <https://studio.youtube.com/video/S3jRzxykyNw/edit>

DOĞU'NUN KİLİDİ: MARDİN'İN OSMANLI YÖNETİMİNE GEçİş S RECI VE TARİHSEL ARKA PLANI

**GİRİş: ÇALDIRAN'DAN
MEZOPOTAMYA'YA
JEOPOLİTİK BİR KIRILMA**

Mardin inside a grand Kilidi: Mardin'in Osmanlı yönetimine geçişi süreci Türkey, during early 15th. 3th senturi (circa 1517) sultanlar ve city's incorporatorm into Ottoman Empire. Kurdish buyeni basanan bey ransinş ahlilittaine aliğında tasnan, 'aman'yon acceptanascinin amener yalımoşılır.

I.
Topçu'ye Kildian.
Topçu/cannanmer
( aldiran/Siege)

II.
Osmanlı Yönetimli
Yönetimine
Geçişi Süreci

III.
Ottomai Beyini
Tapu Tahrir Defteri
sojramanısı

IV.
Ottoman'ın
Sancak Officeri Ve
Sancak Beyleri

Conuluş
Osmanlı İtlerinin
summarize
summarırzı

Osmanlı Sınırlarında Kimlik Dönüşümü: XVI. Yüzyıl Tahrir Kayıtlarından Günümüze Mardin ve Çevresinde Kürtleşen Türkmen Aşiretleri

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun "Doğu Siyaseti", merkezî otoritenin bölgedeki varlığını Kürt beylikleri üzerinden tahkim etmesi esasına dayanıyordu. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde resmileşen bu düzen, bölgedeki Türkmen aşiretlerinin sosyopolitik statülerini kökten değiştirmiştir. Bu makale, XVI. yüzyıl Osmanlı Tahrir kayıtlarındaki toponimik (yer adları) ve demografik verileri, bugünkü sosyolojik gerçekliklerle kıyaslayarak bölgedeki Türkmen-Kürt dönüşüm sürecini analiz etmektedir.

I. İdari Ayrıcalıklar ve "Tampon Bölge" Stratejisi

Osmanlı yönetimi, Safevi yayılmacılığına karşı bölgedeki Kürt beylerine "yurtluk-ocaklık" statüsü vererek, iç işlerinde tam özerklik tanımıştır. Bu statü, bölgedeki Türkmen boylarını merkezi bir hamiden mahrum bırakırken, onları Kürt beylerinin otoritesi altına girmeye zorlamıştır. Devletin "Kızılbaş Türkmen" düşmanlığı, bu aşiretlerin "Etrak-i biidrak" gibi sıfatlarla ötekileştirilmesine ve dinsel/etnik bir kimlik baskısıyla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur.

II. Metodolojik Çerçeve: Tahrir Defterleri ve Tarihsel Demografi

Makalemizin merkezini oluşturan **XVI. yüzyıl Mardin Sancağı Tahrir Defterleri**, bölgenin o dönemdeki etnik dokusunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde belgelemektedir:

1. **Yer Adlarının Türkçeliği:** Mardin, Nusaybin, Savur ve Viranşehir hattındaki köy isimlerinin neredeyse tamamı (örneğin; Dede-kargın, Bayındır, Kapı Kışlağı, Türkmen Deresi) Oğuz boylarının bölgedeki yerleşik gücünü göstermektedir.
2. **Aşiret Kayıtları:** Dönemin defterlerinde "Cemaat-i Ekrâdı Döğerlü" (Döğerli Kürtleri Topluluğu) gibi ibarelerin kullanılması, aşiretlerin etnik kimliğinin zamanla nasıl "idari kimliğe" dönüştüğünün en somut kanıtıdır.

III. Süreç Analizi: Asimilasyonun Sosyolojik Mekanizması

Türkmen aşiretlerinin Kürtleşme süreci, tesadüfi değil, "hayatta kalma" odaklı bir uyum mekanizmasıdır:

1. **Güvenlik Algısı:** Devletin himayesinden mahrum kalan Türkmen boyları, can ve mal güvenliğini bölgedeki yerel egemen (Kürt beyleri) ile uzlaşarak sağlamıştır.
2. **Dil ve Sosyal Ortam:** Bilimsel veriler, yoğun bir etkileşim ortamında (özellikle egemen olan tarafın diliyle yaşamın idamesi durumunda) bir topluluğun 60 yıl gibi kısa bir sürede anadilini kaybedebileceğini göstermektedir.
3. **Dini Kimlik:** Alevi kimliğini gizlemek zorunda kalan Türkmen grupları, bölgedeki Sünni/Şafii Kürt toplumuyla bütünleşmek adına kimliksel geçişi hızlandırmıştır.

IV. Karşılaştırmalı Demografi: Dünden Bugüne

Bugün kendini "Kürt" olarak tanımlayan birçok aşiretin soyağacı, şecereler ve tarihsel metinler (Şerefname, Seyahatname vb.) ile incelendiğinde köklerinin doğrudan Orta Anadolu'dan gelen Türkmen boylarına dayandığı görülmektedir.

Aşiret/Boy Adı	Tarihsel Köken	Mevcut Durum (Tespit)
Döger/Dögerli	Oğuz Boyu	Kürtçe konuşan topluluklar
Bayındır	Oğuz Boyu	Yerleşikler (Türkleşmiş/Kürtleşmiş karışık)
Begdili	Türkmen / Alevi	Büyük oranda Kürtleşme eğilimi
Karakeçili	Kayı Boyu	Kürtçe konuşan kollar mevcuttur

Bu tablo, Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun tahrir kayıtlarına dayalı tespitleri ile güncel saha gözlemlerini birleştirmektedir.

V. Sonuç: Kimlik İnşasında Tarihin Rolü

Mardin ve çevresindeki "Kürtleşen Türkmen" gerçeği, bir milletin inkarı değil, tarihsel süreçlerin sosyolojik bir sonucudur. Osmanlı'nın 500 yıllık merkezîyetçi politikaları ve yerel beyliklere tanıdığı imtiyazlar, bölgenin demografik haritasını değiştirmiştir. Bugüne düşen görev; bu tarihsel gerçekleri "ötekileştirme" aracı

olarak değil, ortak bir geçmişin parçaları olarak akademik bir dürüstlikle ortaya koymaktır.

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=GvMJ93ZuKBM>

Osmanlı Döneminde Mardin: Sosyal Yapı ve Demografik Çeşitlilik

Özet Osmanlı idaresi altında Mardin, hem şehir merkezinde hem de kırsalında barındırdığı farklı etnik, dini ve kültürel gruplarla zengin bir sosyal dokuya sahip olmuştur. Tapu tahrir defterleri, bölgedeki gayrimüslim tebaanın sınıflanması, göçebe toplulukların idari isimlendirmeleri ve bu toplulukların etnik kökenlerine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu çalışma, Mardin sancağındaki sosyal tabakalaşmayı, arşiv belgeleri ışığında analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1. Mardin’de Gayrimüslim Millet ve Cemaatler

Mardin’in demografik yapısı incelendiğinde, şehir ve çevresindeki gayrimüslim nüfusun heterojen bir karakter taşıdığı görülmektedir. Tapu tahrir defterlerinde dönemin kayıt tutma alışkanlıkları gereği "Ermeni" ifadesi bazen geniş bir kategoriye kapsar şekilde kullanılsa da, bölgedeki Hristiyan nüfusun büyük bir çoğunluğunu Süryaniler oluşturmaktaydı. Süryaniler ve Ermenilerin farklı etnik kökenlere sahip oldukları tarihsel bir realitedir.

Şehri ziyaret eden seyyahların gözlemleri, bölgedeki Hristiyan toplulukların daha detaylı bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu kayıtlara göre şehir merkezinde ve köylerde; Ermeni Katolik, Süryani Katolik, Yakubi, Nasturi ve Keldani gibi farklı inanç ve cemaat gruplarının bir arada yaşadığı tespit edilmiştir.

2. Şehirdeki Diğer Unsurlar: Yahudiler ve Şemsiler

Mardin’deki çok kültürlü yapının bir diğer önemli parçası Yahudi ve Şemsi topluluklarıydı. Yahudiler, XVI. yüzyılın ilk yarısında şehir merkezinde müstakil bir mahalle teşkil ederek varlık göstermekteydiler. Aynı yüzyılın ikinci yarısında ise Nusaybin’de de küçük bir Yahudi kolonisi bulunmaktaydı. Günümüzde

Mardin’de "Yahudi Mahallesi" olarak bilinen bölge, bu tarihsel yerleşimin somut bir mirasıdır.

şemsiler ise yine XVI. yüzyılda Mardin’de kendi isimleriyle anılan bir mahallede ikamet etmekteydiler. Tapu tahrir defterlerinde bu topluluğun da kayıtlara "Ermeni" statüsüyle geçirildiği gözlemlenmektedir.

3. G  be Toplulukları ve “Ekrad” Kavramı  zerine

Tapu tahrir defterlerinde yer alan "cemaatler" başlığı, hem yerleşik hem de g  be toplulukları kapsamaktadır. İsimleri tahrir defterlerinde zikredilen başlıca topluluklar arasında; S rg ciyan, Milli-Akke il , Milli-Karake il , Mişki, Dinabi, şah Nasibi, Zoli, Dura lu, Behramki, Bradi ve Dehleki aşiretleri bulunmaktadır. Bu liste, Artuklu, Akkoyunlu ve Karakoyunlu devlet mirasının bölgedeki demografik sürekliliğini yansıtmaktadır.

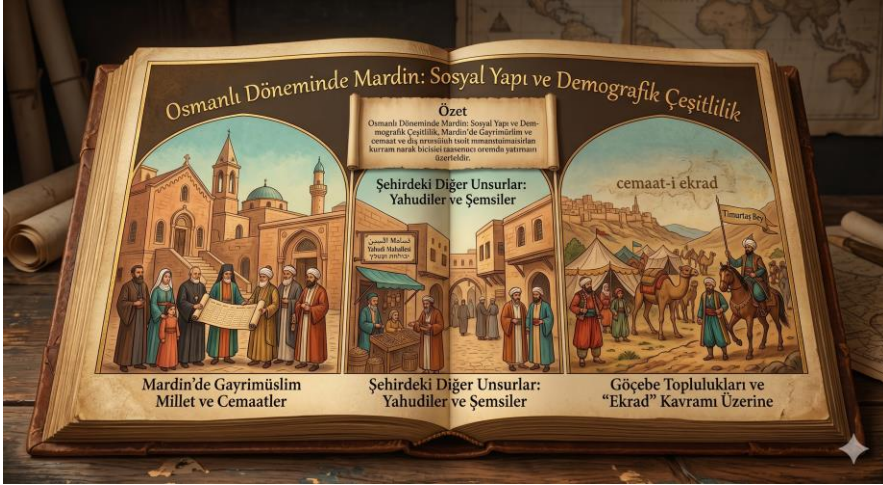
Arşiv belgelerinde aşiretlerden bahsedilirken kullanılan "cemaat-i ekrad" ibaresi, dönemin terminolojisini yansıtmakla birlikte dikkatli analiz edilmelidir. Bu aşiret reislerinin bir kısmının ( rneğin Timurtaş Bey ve Budak Bey) tamamen Türkçe isimler taşıyor olması, bu toplulukların bir kısmının zamanla Kürtleşmiş Türk aşiretleri veya i lerinde Türklük bilincini yitirmiş unsurlar barındıran yapılar olduğunu düşündürmektedir.

Nitekim tarihsel süreçte bazı Türk aşiretlerinin  evre etkileşimiyle K rtleştiği veya Araplaştiği görülmektedir. 1518 yılında Safevi yönetiminin (Türkmen Alevi inancına sahip) son bulmasıyla, Mardin halkı üzerindeki siyasi baskı değişmiş; bu süreçte Türkmenlerin hayatta kalabilmek adına Arapça ve Kürtçe konuşmaya başladıkları sürece girilmiştir.

Sonuc olarak, tahrir defterlerinde karşılaşılan "ekrad" (Kürt) sıfatının, her zaman etnik bir aidiyeti değil, bazen "şehir hayatından uzak, dağlı" anlamında sosyolojik bir durumu ifade

ettiği anlaşılmaktadır. Toroslardaki Yörüklerin dahi bu şekilde kaydedilmesi ve 1520 tarihli Diyarbakır Beylerbeyliği listesinde Berriyecik Sancak Beyi Akkoyunlu Tur Ali Bey'in "Kürt" olarak gösterilmesi, bu terimin idari ve coğrafi bir sınıflandırma aracı olarak kullanıldığının önemli bir kanıtıdır.

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=IW6fQ_Lv55U

Tanzimat Döneminde Mardin’de Yönetim Değişikliği ve İdari Dönüşüm

Giriş

3 Kasım 1839’da Sultan Abdülmecid döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu’nda modernleşme ve merkezileşme sürecinin miladı kabul edilir. Hariciye Nazırı Koca Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane Parkı’nda okunan bu fermanla başlayan süreç, taşra idaresinde köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimden en çok etkilenen merkezlerden biri de özgün sosyo-politik yapısıyla Mardin olmuştur. Tanzimat’ın getirdiği merkezi idari anlayış, bölgedeki geleneksel güç odaklarıyla çatışma ortamı yaratmış ve bu durum Mardin’in idari yapısında sancılı bir dönüşüm sürecine neden olmuştur.

Tanzimat Sonrası Merkezileşme ve Bedirhan Bey İsyanı

Tanzimat’ın ilanıyla birlikte Osmanlı yönetimi, çevre üzerindeki merkezi otoritesini tahkim etme çabasına girmiştir. Ancak bu durum, bölgenin klasik yapısını korumak isteyen yerel güçlerin direnciyle karşılaşmıştır. Bu direncin en belirgin örneği, Kürt milliyetçiliğinin ilk temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Botan Miri Bedirhan Bey’in isyanıdır [1].

1518 yılından beri “Hükümet-i Cezire” statüsüyle otonom bir yapıya sahip olan Botan Emirliği, tarihsel süreçte Osmanlı yönetimiyle yakın ilişkiler kurmuş olsa da, Tanzimat’ın getirdiği yeni idari anlayış bu dengeleri bozmuştur [2]. Özellikle 1841 yılında Cizre’nin Diyarbakır Eyaleti’nden alınarak Musul Eyaleti’ne bağlanması, Bedirhan Bey’in merkezi yönetime karşı güvensizliğini artırmış ve isyanı tetikleyen temel unsurlardan biri olmuştur [3]. Bedirhan Bey’in Nasturilere yönelik sert müdahaleleri ve Batılı konsoloslukların Osmanlı yönetimine baskıları, isyanın bastırılması sürecini hızlandırmış ve 1847’de Bedirhan Bey’in teslim olmasıyla isyan sona ermiştir [4].

Kürdistan Eyaleti'nin Kuruluşu

Bedirhan Bey isyanının bastırılması, Osmanlı yönetiminin bölgedeki Kürt emirliklerini tasfiye etme sürecinde bir kırılma noktası oluşturmuştur. Aşiretlerin devlete bağlılıklarını sağlayan aracı kurumların ortadan kalkması, merkezi otoritenin bölgede doğrudan temsil edilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacı gidermek üzere kurulan ve literatürde resmi olarak “Kürdistan Eyaleti” olarak geçen yeni idari birim, Diyarbakır, Van, Muş, Hakkâri sancakları ile Cizre, Botan ve Mardin kazalarını kapsamıştır [5]. Eyalet merkezi başlangıçta Ahlat olsa da, daha sonra stratejik nedenlerle Erzurum’a ve nihayetinde Diyarbakır’a taşınmıştır [6].

Mardin’de İdari Yapılanma ve Kaymakamlıklar

Tanzimat süreciyle birlikte Mardin’de sancak/liva yönetimi kaymakamlık kurumuna bırakılmıştır. Bu dönemde Mardin, idari taksimat açısından sık sık değişikliğe uğramış; kimi zaman Cizre’ye bağlı bir müdürlük, kimi zaman ise eyalet merkezi bir liva haline getirilmiştir [7].

Tablo 1: Mardin’de Görev Yapan Başlıca Kaymakamlar (Özet)

Tarih	Kaymakam Adı
1852	Şerif Ağa
1853	Osman Paşa
1858	Mustafa Reşit Efendi
1863-1866	Arsan Paşa

(Not: Bu dönemde idari istikrarsızlık ve yerel eşrafın yönetime müdahaleleri nedeniyle kaymakamlar sıkça değişmiş, yerel vekillerin etkisi ön plana çıkmıştır.)

Adli ve Dini Otorite: Naipler ve Müftüler

Mardin’de adli işler, tarihsel süreçte Diyarbakır Kadısı’na bağlı naipiler tarafından yürütülmüştür. Kürdistan Eyaleti döneminde de bu uygulama devam etmiştir [8]. Kentin dini ve toplumsal yaşamında ise müftüler, İstanbul’daki şeyh lislam lık makamının yerel temsilcileri olarak önemli bir nüfuza sahip olmuşlardır. Ancak, 1850’li yıllarda müftülerin yerel g   mücadelelerine taraf olması, bazı yolsuzluk iddiaları ve sürgünlerle neticelenen bir krize dönüşmüştür [9].

Yerel Güç Unsurları: Aşiretler ve Eşraf

Mardin’in toplumsal yapısı, “aşiretler” ve “eşraf” olarak tanımlanan iki temel güç unsuru üzerine kuruluydu. Milli, S rg c , Kiki, Daşi ve şammar gibi aşiretler, bölgedeki vergi toplama, askerlik ve asayiş süreçlerinde devletle sürekli bir etkileşim veya çatışma içinde olmuşlardır [10].

Öte yandan, kent merkezinde yaşayan eşraf sınıfı; “ayan”, “orta sınıf” ve “edna” şeklinde kategorize edilmiş; Ağazadeler, şemdinizadeler ve Kermozadeler gibi aileler, hem ticari hayatı hem de yerel idari mekanizmaları ellerinde tutan önemli g   odakları olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir [11].

Sonuc

Tanzimat dönemi Mardin’i, geleneksel otonom yapıların tasfiye edilmeye çalışıldığı, buna karşın merkezi otoritenin de yerel aşiret ve eşraf dokusuna nüfuz etmekte zorlandığı, idari ve sosyal açıdan oldukça hareketli bir dönem yaşamıştır. İdari taksimattaki sık değişiklikler ve asayiş sorunları, modernleşme sürecinin taşrada uygulanmasının sanılandan daha karmaşık olduğunu göstermektedir.

Kaynakça (Dipnotlar)

[1] Özcoşar, İ. (2012). Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kenti: Mardin (1800-1900). Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, s. 56.

[2] Özcoşar, s. 61.

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=t_R4p2ABins

19. Yüzyılda Mardin’de Gayrimüslim Cemaatlerin Statüsü ve Toplumsal Yapısı

Giriş

Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyıl, hem merkezi otoritenin yeniden tesisi hem de tebaanın hukuki statüsünde köklü değişimlerin yaşandığı bir kırılma dönemidir. Mardin özelinde bakıldığında, 19. yüzyılın ortalarına kadar yönetim mekanizmasında ağırlıklı olarak Müslüman nüfusun rol oynadığı görülmektedir. Ancak, Osmanlı modernleşme süreciyle birlikte gayrimüslim tebaanın idari, hukuki ve sosyal statüsünde önemli düzenlemelere gidilmiştir.

Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Hukuki Dönüşüm

Gayrimüslimlerin statüsündeki ilk köklü değişim, II. Mahmut döneminde başlamış, Tanzimat Fermanı (1839) ile somut bir zemine oturmuştur. Tanzimat ile birlikte "kanun ve nizamnamelerin, bütün tebaanın can, mal ve namus güvenliğini temin etmesi" ilkesi getirilerek; din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin tüm vatandaşlar kişi hakları, ceza ve vergi hukuku alanlarında güvence altına alınmıştır.

Devletin modernleşme sürecinde gayrimüslim statüsünü belirleyen en kritik gelişme ise Islahat Fermanı (1856) olmuştur. Batılı devletlerin (Fransa ve Rusya) baskılarıyla da şekillenen bu ferman, gayrimüslimlere vergi eşitliği getirmiş; cemaat ruhani reislerinin devlet memuru statüsünde atanmalarını sağlamıştır. Ayrıca gayrimüslim temsilcilerin, *Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye* gibi merkezi meclislerin yanı sıra vilayet ve sancak meclislerinde görev almaları yasal bir zemine kavuşturulmuştur.

Kurumsallaşma ve İdari Yapı

Islahat Fermanı’nın ardından 1856 Paris Antlaşması ile Osmanlı Devleti’nin bir "Avrupa Devleti" kabul edilmesi, cemaatlerin kendi

nizamnamelerini oluşturma sürecini hızlandırmıştır. Bu bağlamda:

1. 1861 Rum Patrikliği Nizamnamesi,
2. 1863 Ermeni Patrikliği Nizamnamesi,
3. 1865 Yahudi Milleti Nizamnamesi,
4. 1878 Protestan Cemaati Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir.

Bu hukuki altyapı, 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ile yerel yönetimlere de yansımıştır. Sancak ve kazalarda kurulan "İdare Meclisleri", seçimle gelen üyelerin yanı sıra, Müslüman ve gayrimüslim temsilcilerin katılımıyla daha çoğulcu bir yapıya bürünmüştür.

Mardin’de Sosyo-Ekonomik Denge

19.yüzyıl Mardin’inde nüfus dağılımı ile ekonomik güç arasında dikkat çekici bir tezat göze çarpmaktadır. Dönemin demografik yapısında Müslümanlar yüzde 70, gayrimüslimler ise yüzde 30’luk bir orana sahipken; ticari faaliyetlerde gayrimüslimler yüzde 60 oranında bir ağırlığa sahiptir. Müslümanların ticari payı ise yüzde 40 seviyesinde kalmıştır. Bu ekonomik dinamizm içerisinde, tefecilik gibi finansal faaliyetlerin de bazı yabancı uyruklu gayrimüslim gruplar (örneğin Hoca Oseb ve Kardeşi Hoca Çebur gibi) tarafından yürütüldüğü mahkeme kayıtlarına yansımıştır.

Mardin’deki Gayrimüslim Cemaatler

Mardin, tarihsel süreçte farklı inanç gruplarının bir arada yaşadığı kozmopolit bir yapıya sahip olmuştur. Bölgedeki gayrimüslim cemaatleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Sıra No	Cemaat İsmi
01	Süryaniler
02	Ermeni Gregoryenler
03	Ermeni Katolikler
04	Protestanlar
05	Yahudiler
06	Keldaniler

Sonuç

19. yüzyılda Osmanlı modernleşmesi, Mardin’de yaşayan gayrimüslim cemaatlerin statüsünü sadece hukuki bir zemine oturtmakla kalmamış, aynı zamanda şehrin ticari ve sosyal dokusunu da yeniden şekillendirmiştir. Tanzimat ve Islahat dönemlerinde atılan adımlar, yerel idari meclislerde gayrimüslimlerin söz sahibi olmasına imkan tanırken, demografik ve ekonomik dengelerin

yeniden değerlendirilmesini gerektiren bir toplumsal süreci de beraberinde getirmiştir.

Kaynakça:

- Özcoşar, İ. (t.y.). *Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kenti: Mardin (1800-1900)*. Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları. (Söz konusu veriler ilgili eserin 117, 118, 119 ve 120. sayfalarından derlenmiştir.)

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=70wCLoMfN68>

19. Yüzyıl Mardin’inde İdari Yapılanma ve Yerel Yönetim Modeli

Giriş: Tanzimat’tan Meclisli Yönetime Geçiş

Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyıldaki merkeziyetçi reform çabaları, taşra yönetiminde köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Klasik dönemde yerel güçlerin danışma düzeyinde yönetime katıldığı sistem, Tanzimat ile birlikte daha kurumsal bir yapıya evrilmiştir. Bu süreç, vergi tahsilinden (iltizam) ziyade yerel ihtiyaçların karşılanmasını merkeze alan meclisli yönetim uygulamalarını doğurmuştur.

İdari Meclisler: Vilayet ve Sancak Yönetimi

1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ile taşra yönetimi, valinin başkanlığındaki "Vilayet İdare Meclisleri" çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır. Bu meclisler; maliye, bayındırlık ve kamu hizmetleri gibi konularda karar organı olarak işlev görmüş, aynı zamanda devlet memurlarının yargılanması ve düzenli asker ihtiyacının karşılanması gibi kritik görevleri üstlenmiştir.

Mardin özelinde ise, sancağın idari merkezi olarak Mutasarrıf başkanlığında "Liva/Sancak İdare Meclisleri" kurulmuştur. Bu meclisler iki temel üye grubundan oluşmaktaydı:

1. **Doğal Üyeler (Aza-ı Tabiiye):** Naib, muhasebe müdürü, tahrirat müdürü, müftü ve gayrimüslim cemaatlerin dini önderleri.
2. **Seçilmiş Üyeler (Aza-i Muntehaber):** Halk tarafından seçilen, dini aidiyet dengesi gözetilerek belirlenen Müslüman ve gayrimüslim temsilciler.

1876 yılında Mardin İdare Meclisi'nde ruhani temsilcisi bulunan gruplar; Katolik Ermeniler, Keldaniler, Süryani Katolikler, Süryani Kadimler ve Protestanlar olarak kayıt altına alınmıştır.

Adli Yapı ve Ticari Mahkemeler

Tanzimat öncesi dönemde hukuki işler büyük oranda şer'i mahkemeler ve cemaat mahkemeleri üzerinden yürütülürken, 1875 düzenlemeleriyle Adalet Bakanlığına bağlı modern mahkemeler oluşturulmuştur. Bu yapıda batılılaşma etkilerinin bir yansıması olarak gayrimüslimler daha etkin bir konum kazanmıştır. Özellikle 1869-1877 yılları arasında Mardin'de faaliyet gösteren "Mahkeme-i Ticaret-i Liva" bu geçişin önemli bir örneğidir. Söz konusu mahkemede, Müslüman ve gayrimüslim daimi ve geçici üyelerin birlikte görev yapması, çok kültürlü hukuk anlayışının bir yansımasıdır.

Mardin'de Belediyecilik ve Yerel Temsil

Mardin'de belediyecilik hizmetleri, İstanbul'daki "Şehremaneti" modelinden ilham alınarak 1860'ların sonunda kurulan "Daire-i Belediye" ile başlamıştır. Belediye meclisi, mutasarrıf tarafından atanan bir başkan (reis) yönetiminde, seçilmiş üyeler ve kâtipten oluşan bir heyetle kentin medeni ihtiyaçlarını yönetmiştir.

Belediye meclis üyeliği seçimi belirli şartlara bağlanmıştır:

Mardin'de yerleşik olmak.

1. 30 yaşından büyük olmak.
2. Türkçe okuyazar olmak.
3. Belirli miktarda vergi vermiş olmak.

Bu şartlar, idari kadrolarda aşiret mensuplarından ziyade kent merkezi ileri gelenlerinin (ulema, tüccarlar, cemaat liderleri) ağırlık kazanmasına neden olmuştur.

Sonuç: Çatışma ve Uzlaşma Alanı Olarak Meclisler

19.yüzyıl Mardin idari yapısı, merkezi otoritenin taşradaki etkinliğini artırırken, yerel güç unsurlarına da yönetimde alan açan çift yönlü bir mekanizma kurmuştur. Meclis üyeliğinin beraberinde getirdiği maaş ve rant olanakları, kentteki güç odakları arasında rekabete zemin hazırlamıştır. Ancak bu yapı, Müslüman ve gayrimüslim temsilcilerin aynı masa etrafında kent yönetimini tartışabildiği, temsiliyetin kurumsallaştığı bir dönem olarak Mardin tarihindeki yerini almıştır

YouTube : .

<https://www.youtube.com/watch?v=r9cAb8swsRE>

II. Abdülhamid Döneminde Mardin: Güç Dengeleri, Hamidiye Alayları ve Toplumsal Asayiş

Giriş: Emperyalist Baskı ve Osmanlı Stratejisi

19. yüzyılın son çeyreği, Osmanlı Devleti'nin doğu vilayetlerinde hem iç huzuru sağlama hem de dış müdahalelere karşı direnç oluşturma çabalarına sahne olmuştur. Rus ve İngiliz emperyalizminin bölgedeki Ermeni ve Kürt unsurlarını Osmanlı yönetimine karşı kışkırtma girişimleri, Sultan II. Abdülhamid'i merkezi otoriteyi güçlendirecek yeni stratejiler geliştirmeye itmiştir. Bu kapsamda Balkanlar'da Arnavutlar için "Saray Muhafız Alayı", Arap aşiretleri için "Aşiret Mektepleri" ve Kürt aşiretleri için ise "Hamidiye Alayları" oluşturulmuştur.

Bölgede etkili olan Şeyh Ubeydullah'ın 1879'da İstanbul'a, daha sonra 1883'te Mekke'ye sürgün edilmesi, Osmanlı yönetiminin bölgedeki otoriteyi konsolide etme çabasının bir parçasıydı. Bu süreçten sonra yönetim, bölgedeki aşiretleri silahlandırarak dış müdahalelere ve misyonerlik faaliyetlerine karşı bir "savunma kalkanı" oluşturmayı hedeflemiştir.

Hamidiye Alayları: Kuruluş ve Yapı

1891 yılında yayımlanan nizamname ile kurulan Hamidiye Alayları, bölgedeki Rus Kazak Alayları model alınarak teşkil edilmiştir.

1. **Amaç:** Ülkenin birlik ve bütünlüğünü korumak, dış müdahalelere karşı yerel bir güç oluşturmak ve düzenli orduya aşiret unsurlarını entegre etmektir.
2. **Teşkilat Yapısı:** Büyük aşiretler alay, küçükler bölük oluşturacak şekilde yapılandırılmıştır. 17-40 yaş arası

erkeklerin katıldığı bu alaylarda, eğitimler nizamiye subayları tarafından verilmiş ve askeri disiplin ön planda tutulmuştur.

3. **Mardin Bölgesi:** Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa, bu yapının bölgedeki en önemli aktörü haline gelmiştir. İbrahim Paşa, II. Abdülhamid tarafından "oğlum" diye hitap edilecek kadar korunmuş ve kendisine paşalık unvanı verilerek bölgedeki alayların üst komutanlığı sağlanmıştır.

Asayiş Problemleri ve Aşiret  atışmaları

Hamidiye Alayları'nın kurulması, merkezi otoriteyi güçlendirmeyi hedeflese de aşiretler arası çatışmaları tamamen bitirememiştir.

1. ** e en ve Şammar Problemleri:** Bölgeye göç eden Çeçenlerin talan faaliyetleri ve Şammar Aşireti ile Milli Aşireti arasındaki bitmek bilmeyen rekabet, bölgedeki asayiş tehdit etmiştir.
2. **G    atışması:** Devletin silahlı gücü haline getirilen bu aşiretler, zaman zaman kuruluş amaçlarının dışına çıkararak hem ahaliye hem de birbirlerine zarar vermişlerdir. Şammar Aşireti'nin Milli Aşireti  zerine hücumları ve sonrasında yaşanan çatışmalar, idari mekanizmanın bu sorunları   zmemekte zorlandığını göstermektedir.

Mardin'de Ermeni Meselesi ve Toplumsal Hoşgörü

II. Abdülhamid döneminde Ermeni milliyetçiliğinin yükselişi ve uluslararası baskılar, Mardin'de de güvensizlik ortamı yaratmıştır.

1. **Saldırıları ve   nleyici Müdahaleler:** 1895 olaylarında Kiki ve  erkan aşiretleri tarafından Süryani ve Ermeni köylerine yapılan yağmalar, bölgedeki istikrarsızlığın bir göstergesidir. Ancak Mardin kent merkezinde,

Müslüman eşrafın (Hamit oğlu Şeyh Sadullah, Hüseyin Saraçoğlu vb.) sığındıkları Ermenileri korumak için siper olması, halk nezdinde derin bir ayrışmanın olmadığını kanıtlamaktadır.

2. **Dini ve İnsani Dayanışma:** Bu kargaşa döneminde Süryani Kadim Patriği Abdul Mesih Efendi, Deyruzzafaran Manastırı'nı Ermeni mültecilere açmış; Osmanlı yönetimi de bu insani tavrı destekleyerek manastırı koruma altına almıştır.
3. **İbrahim Paşa Faktörü:** İbrahim Paşa'nın Viranşehir'de kurduğu pazarda Ermeni ve Keldani tüccarların güven içinde ticaret yapmalarını sağlaması, bölgedeki kargaşanın devlet destekli bir "Ermeni kıyımı" olduğu iddialarını boşa çıkarmaktadır. Yaşanan olayların çoğu, kurumsal politikadan ziyade aşiretlerin kendi iç dinamiklerinden ve yağma kültüründen kaynaklanmıştır.

Sonuç

II. Abdülhamid döneminde Mardin, merkezi otorite ile yerel güç dengelerinin hassas bir şekilde yönetilmeye çalışıldığı bir laboratuvar niteliğindedir. Hamidiye Alayları, dış tehditlere karşı bir kalkan olarak düşünülse de, aşiretler arası husumetler asayişi zorlamıştır. Buna rağmen Mardin kent merkezi, Müslüman ve gayrimüslim halkın sağduyulu duruşu ve ileri gelen eşrafın müdahalesi ile bölgedeki diğer yerleşim yerlerinden farklı olarak toplumsal bir felaketin önleniği, hoşgörünün korunduğu bir merkez olarak öne çıkmaktadır.

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=4iTcvJMH15k>

Millî Mücadele'nin Kalesi: Mardin ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderliğinde Bir Kentin Direnişi

Mardin, Türk milletinin bekası için verilen Millî Mücadele sürecinde, yöneticisinden halkına kadar bir bütün olarak ülkesine sarsılmaz bir sadakatle bağlanmış ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda destansı bir direniş göstermiştir. Bu makale, Mardin'in Millî Mücadele'deki stratejik konumunu, Atatürk'ün şehre gerçekleştirdiği ziyaretlerin tarihsel izlerini ve halkın bağımsızlık uğruna gösterdiği feraseti incelemektedir.

Atatürk'ün Mardin Ziyaretleri ve Vizyonu

Mustafa Kemal Atatürk, Mardin'in tarihsel öneminin farkında olan bir lider olarak şehri üç kez ziyaret etmiştir.

1. **İlk Ziyaret (13 Mart 1916):** Diyarbakır'daki 16. Kolordu Komutanlığı'na atanması sürecinde gerçekleşen bu ziyarette, Atatürk generalliğe terfi haberini Mardin'de almıştır. Bu ziyaretin bir diğer önemli yanı, Atatürk'ün Mardin'in imarı konusundaki hassasiyetidir; şehrin giriş yolunun dar ve bozuk olduğunu görerek 200 kişilik bir istihkâm birliğine yolun genişletilmesi emrini vermiştir.
2. **İkinci Ziyaret (10 Şubat 1917):** 2. Ordu Komutan vekilliği görevi sırasında gerçekleşen bu ziyarette, Atatürk tarihi eserleri incelemiş ve çarşı esnafıyla temaslarda bulunmuştur.
3. **Üçüncü Ziyaret (Mart 1917 sonu):** Halep'teki 7. Ordu Komutanlığı'na gitmeden önce gerçekleşen bu ziyarette, Belediye Başkanı Hıdır Çelebi'nin evinde misafir olmuştur. Bu ziyarette kendisine hediye edilen ve Millî Mücadele boyunca giydiği sansar derisi kürk, bugün Konya Müzesi'nde korunmaktadır.

İşgal Teşebbüslerine Karşı Mardin'in Millî Duruşu

Mardin, işgalci güçlerin bölgeyi parçalama planlarına karşı, farklı dil ve dinlere mensup vatandaşlarıyla tek yürek olmuştur.

1. **İngiliz İşgali (1919):** İngiliz casus Noel, şehri savaşız teslim almak için geldiğinde; dönemin saygıdeğer ismi Süryani Kadim Patriği III. İlyas Şakir Efendi ve halkın ortak kararıyla şu tarihsel cevap verilmiştir: *"Biz Türküz! Türk idaresinden başka bir idareyi istemiyoruz. Aksi halde yekvücut olarak canen ve malen mücadeleye hazırız."* Bu kararlı duruş, İngilizleri bölgeyi terk etmeye mecbur bırakmıştır.
2. **Fransız İşgal Teşebbüsü (1920):** Bölgeyi teslim almak isteyen Kolonel Norman komutasındaki Fransız birliği, Mardin halkının ve Mıntıka Komutanı Yarbey Kenan Bey'in stratejik dehasıyla karşılanmıştır. Halk, sahte tüfekler ve soba borularından yapılan toplanla güçlü bir savunma hattı görüntüsü vererek düşmanı şaşırtmış; Millî Teşkilât Başkanı Eyüp Önen, Norman'a *"Burası zannettiği gibi Suriye'den bir parça değil, binlerce senelik bir Türk şehridir"* diyerek işgale geçit vermemiştir.

Millî Mücadele Ruhu ve Ankara'nın İstikameti

Mardinliler, Sakarya savunması öncesinde çıkarılan Tekalif-i Milliye kanununa gücünün ötesinde katkı sağlayarak; orduya zahire, et, giyecek ve çadır desteğini savaş boyunca kesintisiz sürdürmüştür.

Erzurum Kongresi sürecinde Mardin'den gönderilen Necip Bey (Güven) ve tüccar Ali Efendi, doğrudan Atatürk'ten işgale karşı toplu direniş direktifi almıştır. Mardin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşunda da aktif rol alarak, ilk mecliste 6 milletvekili ile temsil edilmiştir. 21 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve 1 Kasım 1922 tarihli Saltanatın ilgası gibi, Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleşen sosyal ve laik karakterdeki devrimler, Mardin halkının tam desteğiyle kabul görmüştür.

Sonuç

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 21 Kasım 1923 tarihinde kendisine tevcih edilen **İstiklal Madalyası**'nı ve Gazilik unvanını, Mardin halkının Milli Mücadele'deki kararlı duruşu ve sadakatine atfen Mardin'in kurtuluşuna armağan etmiştir.

Mardin halkı, bu onur verici jesti ve tarihsel süreci sahiplenerek, 21 Kasım tarihini uzun yıllar boyunca "Kurtuluş Günü" olarak kutlamıştır. Atatürk'ün şahsi madalyasını bu şekilde onurlandırması, Mardin'in bağımsızlık mücadelesindeki müstesna yerini simgelemektedir.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=ndQzjLtJj7g>

Mardin Artuklu Mirası: Tarihsel Vizyondan Yasal ve Bilimsel Sürdürülebilirliğe

Giriş: Bir Medeniyetin Yeniden İnşası

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yeni devletin temellerini sadece modern hukuk ve idare sisteminde değil, Anadolu'nun katmanlı medeniyet mirasında aramıştır. Atatürk için tarih, bir ulusun kendi köklerine dair kolektif hafızasıydı; bu bilinçle Gazilik madalyasını Mardin'in kurtuluşuna atfeden bir derinlikle, Anadolu'nun "tapu senetleri" olan eserlere bilimsel metotlarla sahip çıkılmasını emretmiştir. Anadolu Fatihisi Sultan Alparslan'ın mirası olan ve bu toprakları ilimle imar eden Artuklu eserleri, bu tarihsel vizyonun temel taşıdır.

Bu vizyon, modern dönemde Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından kurumsal ve yasal bir yapıya kavuşturulmuştur. Mardin'de kurulan  niversiteye **"Mardin Artuklu  niversitesi"** adının verilmesi ve ardından **Mardin Merkez İlçe adının "Artuklu" olarak yasal statüye kavuşturulması**, bu kadim kimliğin modern idare sisteminde tescillenmesini sağlamıştır. Bu süreç, 5737 sayılı Vakıflar Yasası ile desteklenerek, vakıf kültür varlıklarının ihyası ve geleceğe aktarılması noktasında güçlü bir yasal zemin oluşturmuştur.

1. Albert Gabriel ve "Kurumsal Arkeoloji"

Atatürk' n "Cehaletle savaş kadar, tarihimizi unutmakla da savaşmalıyız" anlayışı, 1930'larda Albert Gabriel gibi uzmanların Türkiye'ye davet edilmesiyle kurumsallaşmıştır. Gabriel'in 1933 tarihli raporu, devletin bölgeye olan bilimsel bakışının resmi belgesidir. Gabriel; Zinciriye ve Kasımiye gibi yapıları birer "mühendislik ve coğrafya sorunu" olarak ele almıştır. Onun rölöveleri, bugün vakıf eserlerinin restorasyonu için vazgeçilmez bir referans noktasıdır; medreselerdeki su kanalları ve şadırvan

sistemlerine dair teknik yorumları, binanın topografyayla nasıl bütünleştiğini gösteren bir "sistem tasarımı" dersidir.

2. Akademik Derinlik: Tarih ve Mimari

Ara Altun, Gabriel'in açtığı bu teknik yolu sanat tarihi disiplinde daha ileriye taşımıştır. Altun'un çalışmaları, mimariyi sadece plan şemalarıyla değil; siyasi tarih, vakıf ekonomisi ve toplumsal yaşamla ilişkilendirerek incelemiştir. Devletin geçmişten bugüne uyguladığı vakıf maliyeti ve idari disiplin ile mimari analizler arasındaki bu paralellik; bir dönemin yönetim aklının, yapılar üzerinden nasıl günümüze taşındığını deşifre etmektedir.

3. Yasal ve İdari Sürdürülebilirlik

Tarihi eserleri sadece "korunması gereken miraslar" değil, "yaşayan mekanlar" olarak ele almak, devletimizin bir aydın sorumluluğudur. 5737 sayılı Vakıflar Yasası, bu eserlerin korunmasında "ihya" kavramını merkeze alarak, restorasyon süreçlerinde idari ve mali bir disiplin getirmiştir.

- **Mimari Adaptasyon:** Medreselerin avlu tasarımları, günümüz "Sünger Şehir" vizyonunun en eski ve başarılı teknik örnekleridir.
- **İdari Disiplin:** Tarihi yapıların restorasyon bütçeleri ile kültürel mirasa olan bağlılık arasındaki dengeyi kurmak, devletimizin modern idare anlayışı ile vakıf geleneğinin birleştiği noktada benzersiz bir restorasyon ve yönetim modeli sunmaktadır.

Sonuç: Bir Medeniyet Sorumluluğu Olarak Gelecek

Bugün Mardin'de yapılan akademik ve teknik çalışmalar; Atatürk'ün "akıl ve bilim" vasiyetini ve devletimizin bugün sağladığı yasal imkanları, Mezopotamya'nın kadim topraklarında yeniden hayat buldurma gayretidir.

Bir Ailenin Tarihsel Dönüşümü ve Ahmet Türk: Anayasal Sadakat ve Üniter Yapı Üzerine Bir Sınav

Türkiye siyasetinin merkezinde yer alan Ahmet Türk, geçmişin tarihsel mirası ile bugünün demokratik sorumlulukları arasında kritik bir noktada durmaktadır. Ancak son dönemdeki söylemleri, toplumsal bir uzlaşma arayışından ziyade, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ilkelerini ve üniter yapısını aşındıran, "Terörsüz Türkiye" sürecinin ruhuyla bağdaşmayan bir mahiyet arz etmektedir. Bir siyasetçinin, demokratik platformlardan beslenirken aynı zamanda anayasal düzene sadakat konusunda tereddüt oluşturacak çıkışlarda bulunması, demokratik sistemin temellerine yönelik bir risk teşkil etmektedir.

Anayasal Sadakat ve Üniter Yapının Önemi

"Terörsüz Türkiye" süreci, her şeyden önce anayasal düzene kayıtsız şartsız bağlılığı ve Türkiye'nin üniter yapısının dokunulmazlığını esas alan bir zemin üzerine kuruludur. Bu süreç, siyasi rekabetin ve hak arayışlarının ancak anayasal sınırlar içerisinde, devletin birliğini bozmayacak bir çerçevede yürütülmesini zorunlu kılar. Ahmet Türk'ün, kimlik vurgusu üzerinden yaptığı açıklamalar, bu sınırı zorlayan ve dolaylı bir tehdit mahiyeti taşıyan bir söylem diline dönüşmektedir. Anayasanın temel ilkelerini aşındırmaya yönelik bu tür hamleler, toplumun huzuruna değil, kutuplaşmanın derinleşmesine hizmet etmektedir.

Tarihsel Miras ve Güncel Sorumsuzluk

Ailenin tarihsel serüvenine baktığımızda, Hüseyin Kanco örneğinde olduğu gibi, geçmişte de "sancaktarlık" vasfıyla devletin otoritesini ve toplumsal huzuru zedeleyen uygulamaların varlığı tarihsel bir gerçektir. İdeal bir devlet hizmeti amacıyla kurulan Hamidiye Alayları'nı şahsi

zenginleşme ve zulüm aracı olarak kullanan bir dedenin mirasçısı olarak, bugün Ahmet Türk'ün devletin varlığını ve üniter yapısını sorgulayan bir noktaya savrulması, tarihsel bir tutarsızlığı gözler önüne sermektedir.

Ziya Gökalp'in şu dizeleri, ailenin devlet ile olan sorunlu tarihsel bağını adeta bugün için de geçerli kılmaktadır:

*Berho-Ağa iki alay yazarak Padişah'tan aldı ferman ve bayrak
Hain Konco oldu ona sancaktar.*

Geçmişin "şaki" ve "sancaktar" eksenli feodal çıkarlarının, bugün modern bir kimlik arayışı altında yeniden üretilmesi, tarihin tekerrür eden bir "devletle hesaplaşma" çabası olduğunu kanıtlamaktadır. Bu durum, devletin sunduğu imkânlardan faydalanırken aynı zamanda devletin temellerini hedef alma biçimindeki çarpıklığı netleştirmektedir.

Kabul Edilemez Bir Söylem: "Terörsüz Türkiye"yi Zehirllemek

Ahmet Türk'ün "Kürt sorunu benim, buradadır" diyerek ortaya attığı söylem, Türkiye'nin birlik ve kardeşlik iklimini zayıflatan, ayrıştırıcı bir dilin ürünüdür. Bu söylem, "Terörsüz Türkiye" sürecini amacından saptırarak, anayasal demokratik düzeni "ayrı bir kimlik inşası" için bir manivela olarak kullanma çabasıdır. Türkiye Cumhuriyeti, hiçbir siyasi figürün üniter yapısını hedef almasına veya anayasal sadakat ilkesini esnetmesine müsamaha gösteremez.

Sonuç: Uzlaşma mı, Tehdit mi?

Türkiye'nin geleceği, ancak Anayasa'ya, üniter yapıya ve demokratik hukuk devletine sadakatle mümkündür. Ahmet Türk'ün izlediği yol, toplumla uzlaşma yerine, devletin kurumlarını ve değerlerini hedef alan dolaylı bir meydan okumadır.

Tarihsel mirası bir çatışma malzemesi olmaktan çıkarıp, anayasal sadakat temelinde bir uzlaşma zeminine çekmedikçe; Ahmet Türk ve temsil ettiği siyasi anlayış, modern Türkiye'nin demokratikleşme serüveninde bir "tıkanma noktası" olmaya devam edecektir. Türkiye, bu topraklar üzerinde yaşayan herkesin huzurunu, üniter yapının gücü ve anayasal düzenin kesinliği ile korumaya karardır. Bu kararlılık, herhangi bir tehdide veya anayasal ilkeleri aşındırma girişimine karşı durmayı da zorunlu kılar.

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=XWoS1gnhmNI>

ANADOLU'DA PROTO-TÜRK VARLIĞI: ŞARTHAMARI METİNLERİ, TRUVA-ETRÜSK AKRABALIĞI VE MARDİN-HURRİ AKSI

Özet

Geleneksel tarih yazımı, Türklerin Anadolu'daki varlığını ağırlıklı olarak 1071 Malazgirt Zaferi ile başlatma eğilimindedir. Ancak çivi yazılı Mezopotamya belgeleri, Akkad krallarına ait kronikler ve Batı Anadolu ile İtalya arasındaki arkeo-linguistik veriler, Türk unsurlarının ve akraba toplulukların Anadolu coğrafyasındaki varlığının Milattan Önceki binyıllara uzandığını göstermektedir. Bu makale; Şarthamari Metinleri'ndeki "Türki" krallığı, Doğu Anadolu'nun en eski yerleşikleri olan Hurrilerin kimliği, Truva Savaşları'na katılan kavimlerin kökeni ve Batı Anadolu'dan göç ederek Etrüsk medeniyetini kuran Türk dilli toplulukların bağlarını disiplinler arası bir perspektifle ele almaktadır.

I. Giriş: Anadolu Tarihinin Kronolojik Eşiği

Anadolu coğrafyası, M.Ö. 2. binyılın başlarında Asurlu tüccarların çivi yazısını bölgeye getirmesiyle resmi olarak yazılı tarih devirlerine girmiştir. Ancak yazının henüz Anadolu'da kullanılmadığı Eski Tunç Çağı'nda (M.Ö. 3000-2000) bölgenin etnik ve kültürel yapısını aydınlatmak için Anadolu'dan yaklaşık 1200 yıl önce yazıyı kullanan Mezopotamya orijinli vesikalara müracaat etmek zorunludur. Bu bağlamda, Akkad İmparatorluğu (M.Ö. 2350-2150) döneminden kalan ve Anadolu'nun o dönemki sosyal ve siyasal yapısına ışık tutan en eski yazılı belgeler, Türklerin bu topraklardaki kadim varlığının en güçlü delillerini barındırmaktadır.

II. Şarthamari Metinleri ve Anadolu'da "Türki" Kavmi

M.Ö. 3. binyılın sonlarında Anadolu'da merkezi ve büyük bir devlet bulunmamakta; topraklara küçük şehir devletleri ve yerel krallıklar hükmetmekteydi. Akkad Kralı Naram-Sin'in Anadolu

içlerine yaptığı istila hareketine karşı yerel krallıkların kurduğu büyük koalisyon, bölgenin siyasi bilincini göstermesi açısından tarihsel bir dönüm noktasıdır.

Hattuşa (Boğazköy) arşivlerinde bulunan KBo III, 13 numaralı çivi yazılı **Şarthamari Metinleri**'ne göre, Akkad Kralı Naram-Sin'e karşı Hatti Kralı Pampa'nın önderliğinde 17 yerel kraldan oluşan bir direniş koalisyonu kurulmuştur¹. Bu metnin en dikkat çekici yönü, **15. satırda açıkça geçen "Türki Kralı İlşu-Nail"** ibaresidir². Prof. Dr. Ekrem Memiş'in de vurguladığı üzere, İlşu-Nail isminin dilbilimsel yapısı Asyenik (Asya kökenli / bitişken dilli) özellikler taşımaktadır³. Bu vesika, Mezopotamya kaynaklarında "Türk" isminin fonetik ve siyasi bir antite olarak M.Ö. 2300'lerde Anadolu coğrafyasında tescil edildiğinin en somut kanıtıdır.

III. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Aksı: Hurriler ve Mardin Çevresi

Şarthamari Metinleri ve çağdaş Asur vesikaları, M.Ö. 3. binyılda Anadolu'nun etnik haritasını çizerken üç ana bölgeye işaret eder: Orta Anadolu'da Hatti'ler, Akdeniz ve Batı Anadolu'da Luwi'ler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ise **Hurriler**⁴.

Mardin ve çevresini de içine alan Yukarı Mezopotamya ve Güneydoğu Anadolu havzasının en eski otokton halkı olan Hurriler, dil yapıları bakımından Hint-Avrupa veya Sami dillerine mensup değildir. Hurri dili, Ural-Altay dil ailesi gibi **bitişken (agglutinative)** bir yapıya sahiptir⁵. Bölgede daha sonra kurulan Mitanni ve Geç Hitit dönemlerindeki yerel kültürlerin temelini oluşturan Hurri-Subari kültürü, Kafkasya ve Orta Asya kökenli Proto-Türk göç dalgalarının Anadolu'daki ilk tortularıdır. Mardin'in köklü bir "Vakıf Şehir" kimliğine bürünmesinde ve tarihsel dokusunda iz bırakan bu kadim yerleşim şeması, bölgedeki Türk-İslam sentezinin çok daha öncesinde, bitişken dilli Asyenik toplulukların bu topraklarda mayalandığını göstermektedir.

IV. Troya Savaşları ve Batı Anadolu'da Etnik Yapı

M.Ö. 1240-1230 yılları arasında gerçekleşen ve antik dönemin "Birinci Dünya Savaşı" olarak kabul edilen Troya Savaşları, sadece bölgesel bir çatışma değil, Doğu ve Batı dünyasının ittifaklarının çarpışmasıdır⁶.

Troyalıların etnik kökeni hakkında bazı batılı araştırmacılar, kral isimlerindeki (Priamos, Aleksandros Paris) "-os" sonekine dayanarak bu halkı Luwi kökenli sayma eğilimindedir. Ancak Prof. Dr. Ekrem Memiş'in de belirttiği gibi, kraliçe Hekabe, veliaht Hektor veya Andromake gibi isimlerde bu sonekler bulunmamaktadır⁷. Kaldı ki, substrat (alt katman) dillere ait olan bu dilsel ekler, Luwiler Anadolu'ya gelmeden önce de yerli halklar tarafından kullanılmaktaydı. Troya'nın ilk tabakalarındaki halkın ve bölgede etkili olan **Pelasgların (Pelajlar)** Türklerle akraba topluluklar olduğu, hatta Pelasg kitabelerinde direkt "**Turxum**" ifadesinin yer alması bu akrabalık bağıni pekiştirmektedir⁸. Nitekim Troya kazılarında bulunan gamalı haç (öz tamgası) ve at kültürüne ait kalıntılar, Orta Asya bozkır kültürü ile Troya katmanları arasındaki senkronizasyonu gözler önüne sermektedir.

V. Troya'dan İtalya'ya Uzanan Köprü: Etrüsk-Türk Bağı

Troya'nın düşüşünden sonra Batı Anadolu'dan deniz yoluyla göç eden Troyalı klanlar, İtalya Yarımadası'na şehir kültürünü ve madencilği götüren kadim **Etrüsk (Etrusk)** kavminin nüvesini oluşturmuşlardır. Klasik kaynaklarda ve Virgil'in ünlü *Eneida* destanında, Roma'nın kurucuları Romul ve Rem'in, Troyalı kahraman Eney'in (Aeneas) soyundan geldiği açıkça aktarılır⁹. Roma İmparatoru Jül Sezar bile senatodaki ilk hitabında soyunu Troyalı Eney'e bağlamıştır.

Etrüsklerin Proto-Türk kökenli olduğuna dair en güçlü kanıtlar dilbilimsel, kültürel ve arkeolojik verilerde saklıdır:

1. **İsim ve Unvan Benzerlikleri:** Hint ve Mısır kaynaklarında Türk adı "**Turska**" veya "**Turuşka**" olarak geçer¹⁰. Etrüsklerin Latince'deki "E" ön eki kaldırıldığında geriye kalan adı "Trüsk"tür. Ayrıca Etrüsk krallar sülalesinin adı olan ve Roma kaynaklarında "Tarquin" olarak geçen unvanın aslı Etrüsk yazıtlarında "Tarhun" veya "Tarkan"dır¹¹.
2. **Kültürel Motifler ve Flüt:** Wolfram Eberhard'ın Çin kaynaklarına dayanarak Türklerin en belirgin özelliklerinden biri olarak gösterdiği iki çeşit flüt çalma mahareti, antik dünyada yalnızca Etrüsklerle özdeşleşmiştir¹².
3. **Tamgalar:** Etrüsk mezarlarında ve urnalarında (küçük vazo) bulunan semboller ile Oğuzların **Kayı Boyu** **tamgası** arasındaki birebir morfolojik benzerlik, anayurt bağının en somut görsel delilidir¹³.

VI. Tarihsel Süreklilik: Fatih Sultan Mehmet'ten Atatürk'e "Troya" Bilinci

Türk milletinin kolektif hafızası ve liderlik vizyonu, Troya ile olan bu organik bağı tarih boyunca canlı tutmuştur. Bizanslı tarihçi Th. Gazes ile İtalyan hümanist F. Filelfo arasındaki 15. yüzyıl mektuplarında, Avrupalıların Türkleri "eski Troyalıların nesli" olarak gördükleri ve Türklerin İstanbul'u fethederek Akaların (Greklerin) torunlarından atalarının intikamını aldıkları yazılmıştır¹⁴.

Nitekim **Fatih Sultan Mehmet**, Papa II. Pius'a yazdığı mektupta: "*Biz de İtalyanlar gibi Troyalıların soyundanız. Yunanlılardan Hektor'un öcünü almak bana düşer...*" diyerek bu tarih bilincini diplomatik düzeyde haykırıştır¹⁵. Yüzyıllar sonra, Batı emperyalizmine karşı Anadolu'nun namusunu savunan **Gazi Mustafa Kemal Atatürk** de Dumlupınar Zaferi'nin ardından yanındaki subaylara: "*Dumlupınar'da Yunanlılardan Troyalıların öcünü aldık!*" diyerek tarihsel süreklilik halkasını tamamlamıştır¹⁶.

VII. Sonuç

Mardin ve çevresindeki Hurri yerleşimlerinden, Orta Anadolu'daki "Türki" krallığına; Batı Anadolu'daki Troya direnişinden, İtalya'da medeniyet kuran Etr sklere kadar uzanan hat, Türk varlığının Anadolu'da sadece bir "fatih" olarak değil, aynı zamanda bu toprakların en köklü "otokton/yerleşik" unsurlarından biri olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Arkeogenetik ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları ilerledikçe, argogenetik hafızanın sunduğu bu Proto-Türk mührü, dünya tarih yazımındaki yerini çok daha sarsılmaz bir şekilde almaya devam edecektir.

Dipnotlar (Kaynakça)

¹ *Keilschrifttexte aus Boghazk i* (KBo) III, 13; Karşılaştırınız: Ekrem Memiş, *Troya ve Troyalılar*, s. 42.

² şarthamari Metinleri, 15. Satır: "*Türki Kralı İlşu-Nail*".

³ Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 45 (Yasemin şiraz, Yüksek Lisans Tezi danışmanlık notları).

⁴ M. . 3. Binyıl Mezopotamya Kronikleri ve Bölgesel Dağılım Haritaları.

⁵ Hurri Dilinin Yapısal Analizi ve Bitişken Diller Grubu  zerine İncelemeler.

⁶ Troya Savaşları Kronolojisi, M. . 1240-1230.

⁷ Ekrem Memiş, *Troya ve Troyalılar*, Konak-İzmir ve genel substrat diller incelemesi.

⁸ Pelasg Yazıtları ve "Turxum" Fonetiki Araştırmaları, Dipnot (12).

⁹ Virgil, *Eneida* (Eneis Destanı), Roma Tarihi Başlangıç Miti.

¹⁰ Hint-Mısır Epigrafik Belgelerinde "Turska / Turuşka" Kavramı; J. H. Breasted aktarımı, Dipnot (47).

¹¹ E. Richardson, *The Etruscans: Their Art and Civilization*, s. 7 (Dipnot 48-49).

¹¹ Wolfram Eberhard, *Çin Kaynaklarına Göre Türklerin Kültürü*, "Tarkan/Tarhan" unvanı ve enstrüman analizleri.

¹³ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati't-Türk*, 24 Oğuz Boyu Tamgası ve Etrüsk Urn Sembolojisi Karşılaştırması.

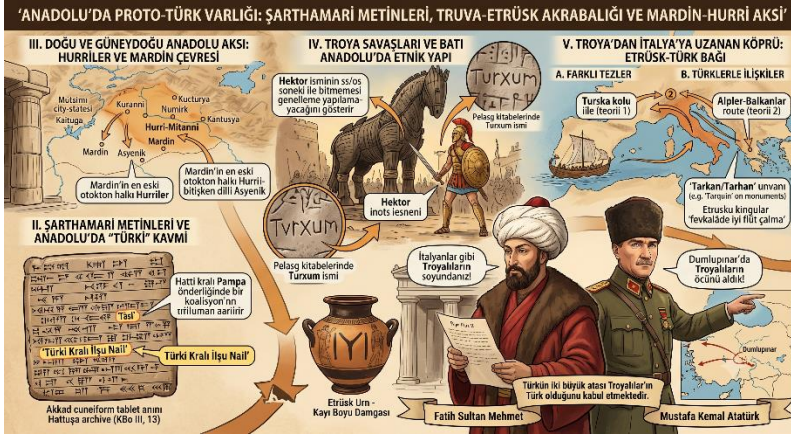
¹⁴ İbrahim Kafesoğlu, *Tarihte Türk Adı: Türklerin Avrupalılarla Müşterek Troya Menşeleri Efsanesi Üzerinde Araştırma*, İstanbul, 1961.

¹⁵ Montaigne, *Denemeler* (Fatih Sultan Mehmet'in Papa II. Pius'a Mektubu aktarımı).

¹⁶ Mustafa Kemal Atatürk, 1922 Büyük Taarruz / Dumlupınar Tarihi Kayıtları ve Sözlü Kronikler.

(Genel Akademik Danışmanlık ve Matbuat Kaynağı: Prof. Dr. Reha Oğuz Türkkan, "Türkler", Cilt 1, s. 409-423, TTK Yayınları, Yayın Kurulu Başkanı: Yusuf Halaçoğlu, Yayın Danışmanı: Halil İnalçık).

YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=pCWAPhQMJ2Q>

YEREL YÖNETİMLERDE "ÖZERKLİK" İLLÜZYONU VE ANAYASAL GERÇEKLER

Özet

Türkiye Cumhuriyeti, anayasal düzeni itibarıyla üniter devlet esasına dayalı bir idari yapılanmaya sahiptir. Son dönemde özellikle Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti) yönetimindeki belediyelerde somutlaşan "çok dilli kurumsal paylaşımlar/tabelalar", "Kürt Dili Konferansı sonuç bildirgelerinde yer alan kamusal dil talepleri" ve fiili olarak yürütülen "eş başkanlık" sistemi, Türk idare hukuku ve anayasal ilkeler bakımından yoğun tartışmalara neden olmaktadır. Bu makalede, Mardin Artuklu Belediyesi'nin üç dilli (Türkçe, Kürtçe, Arapça) hizmet paylaşımı örneği ve Diyarbakır'da düzenlenen yerel dil etkinliklerinin hukuki izdüşümü; T.C. Anayasası, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve ilgili mevzuat ışığında nesnel bir hukuki analize tabi tutulmaktadır. Bu makalenin tamamı yakında e-kitap olarak yayınlanacak. Bir Mardin Külliyyatı (Makaleler, Görseller ve Animasyonlarla) Yer alacaktır.

1. Anayasal Düzlemde "Devletin Dili" ve Belediyelerin Çok Dilli Hizmet/Tabela Pratikleri

Mardin Artuklu Belediyesi'nin sosyal çevreye ve yerel nüfus bileşimine yönelik olarak gerçekleştirdiği Türkçe, Kürtçe ve Arapça dillerindeki "Yaz Tatili Çocuk Şenliği" paylaşımı, yerel yönetimlerin kültürel/sosyal hizmet sunumunda kullandıkları dil sınırını gündeme getirmektedir.

1. **Resmi Dil Güvencesi:** T.C. Anayasası'nın 3. maddesinde açıkça "*Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir*" hükmü yer almaktadır. Anayasa'nın 4. maddesi uyarınca bu hükmün değiştirilmesi veya değiştirilmesinin teklif edilmesi dahi mümkün değildir. Dolayısıyla, kamu tüzel kişiliğine sahip yerel yönetimlerin resmi yazışma, karar

ve kurumsal ana metinlerinde Türkçe dışında bir dili "resmi/asli dil" olarak konumlandırması anayasal olarak imkânsızdır.

2. **Hizmet Alanında Çok Dillilik ve Sınırları:** Anayasa Mahkemesi ve Danıştay kararlarında, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde "kamusal yarar", "hizmete erişim kolaylığı" ve "yerel ihtiyaçlar" doğrultusunda bilgilendirici, kültürel veya sosyal amaçlı çok dilli materyal kullanımının (broşür, şenlik duyurusu, turistik işaretler vb.) tek başına anayasal bütünlüğü zedelediği yönünde içtihatlar mevcuttur. Ancak bu durum, yerel dillerin kamu dairesi içinde "resmi işlemlerde altlık oluşturması" anlamına gelemmez.
3. **Diyanet Kurumları Kültür Dili Konferansı Önerilerinin Hukuki Durumu:** Bahsi geçen konferansın sonuç bildirisinde yer alan "*kurumların resmi yazışmalarının öncelikli olarak Kürtçe hazırlanması, internet sitelerinde ilk dilin Kürtçe olması*" gibi tavsiyeler, doğrudan Anayasa'nın 3. maddesi ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun ile çelişmektedir. Belediyelerin resmi yazışma hiyerarşisinde Türkçeyi ikincilleştiren veya alternatif resmi dil üreten herhangi bir idari tasarrufu, Danıştay idari yargı denetimi veya İçişleri Bakanlığı idari vesayet yetkisi (Anayasa m. 127) kapsamında iptal ve görevden uzaklaştırma gerekçesi oluşturabilmektedir.

2. Belediye Kanunu Karşısında "Eş Başkanlık" Söylemi ve Siyasi Parti İçi İhraç Süreçleri

Siyasi partilerin kendi tüzük ve programlarında "Eş Genel Başkanlık" sistemini benimsemesi 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu kapsamında yasal bir zemine kavuşturulmuş olsa da, bu durum yerel yönetim organları için geçerli değildir.

1. **Yasal Temsil Yetkisi:** 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 37. maddesi, belediyenin başı ve tüzel kişiliğinin

temsilcisinin tekil olarak "Belediye Başkanı" olduğunu emreder. Kanunda "Eş Belediye Başkanı" adı altında bir makam, yetki devri veya imza yetkisi tanımlanmamıştır.

2. **Fiili Uygulama ve Suç Unsuru Riski:** Seçilmiş belediye başkanının, mazbatasını veya yasal yetkisi olmayan bir diğer parti üyesini (meclis üyesi olsun ya da olmasın) belediye imkanlarını, makam odasını ve bütçesini kullanmak suretiyle resmi işlemlerde "ortak karar verici" konumuna getirmesi, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 257. maddesinde düzenlenen "Görevi Kötüye Kullanma" veya kamu görevinin usulsüz üstlenilmesi suçlarını doğurabilmektedir.
3. **Parti İçi Görevden Almaların İdari Sırrı:** DEM Parti'nin Bozova, Karakoçan ve Silopi örneklerinde görüldüğü üzere; parti içi yerel yönetim kurullarının "eş başkanlık protokolü ihlali" gerekçesiyle kendi seçilmiş başkanlarını görevden alması veya disipline sevk etmesi tamamen siyasi bir iç dinamiktir. Siyasi partiler, üyelerini partiden ihraç edebilir veya parti içi unvanlarını geri alabilir; ancak Yüksek Seçim Kurulu (YSK) ve yasal mevzuat gereğince seçilmiş bir belediye başkanının ya da meclis üyesinin resmi görevine son verme yetkisi yalnızca yargı organlarına (Danıştay) ve geçici tedbir olarak İçişleri Bakanlığı'na aittir. Partinin ihraç kararı, kişinin belediye başkanlığı sıfatını hukuken düşürmez.

3. İdari Bütünlük İlkesi ve Özerklik Tartışmaları

Yerel yönetimlerin "özerkliği", Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve T.C. Anayasası'nın 127. maddesinde çizilen sınırlar dahilinde yalnızca idari ve mali özerklik (kendi bütçesini yönetme ve yerel müşterek ihtiyaçları karşılama yetkisi) ile sınırlıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısı gereği, bu özerklik hiçbir şekilde merkezi yönetimin denetimi dışına çıkamaz veya siyasi bir bağımsızlık doğuramaz.

Anayasal mevzuatın yerel yönetimlere tanıdığı yasal haklar ile kesin bir dille çizdiği kırmızı çizgiler arasındaki sınır ilişkisi aşağıdaki şemada açıkça gösterilmiştir:

+-----+

| T.C. ANAYASASI m. 127 |

| (İdari ve Mali Özerklik) |

+-----+

| YASAL SINIRLAR VE YETKİLER|
KIRMIZIÇİZGİLER|

ANAYASAL

* Yerel ortak hizmet sunumu
özerklik verilemez

* Siyasi

* Sosyal/kültürel faaliyetler|
resmi dil yok

* Alternatif

* Kanuni bütçe yönetimi
sistemi yok

* Eş başkanlık

Türkiye'de belediyeler idari açıdan özerk kamu tüzel kişileri olsalar da, Anayasa'nın 123. maddesinde düzenlenen "İdarenin Bütünlüğü" ilkesine tabidirler. Bu ilke doğrultusunda merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde "idari vesayet" yetkisine sahiptir. Yerel

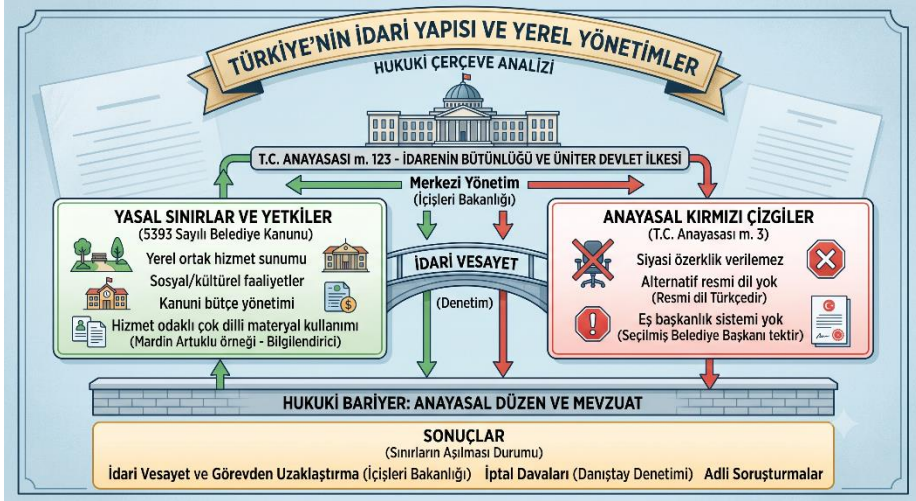
organların yasal sınırları aşan veya anayasal düzene aykırılık teşkil eden her türlü fiili uygulaması, hem idari yargı denetimine hem de İçişleri Bakanlığı'nın geçici uzaklaştırma tedbirlerine doğrudan zemin hazırlar.

Sonuç

Mardin Artuklu Belediyesi'nin şenlik duyurusunda yer alan çok dillilik, yerel halkla iletişim kurma bağlamında idari bir esneklik olarak yorumlanabilse de; bu esnekliğin Diyarbakır Dil Konferansı sonuç bildirisinde talep edilen "resmi yazışma dili haline getirme", "özerk kurumlar/okullar inşa etme" ve belediyelerde "yasal dayanağı olmayan eş başkanlık yapılarını kurumsallaştırma" aşamasına taşınması, yürürlükteki mevzuat ve anayasal ilkeler karşısında net bir hukuki bariyerle karşılaşmaktadır.

Türkiye'deki mevcut idare hukuku rejimi, yerel yönetimlerin yerel kimlikleri koruma refleksini ancak ve ancak **üniter devlet yapısı, resmi dilin tekliği ve idarenin bütünlüğü ilkesi** içerisinde kaldığı sürece meşru kabul etmektedir. Bu sınırların aşılması halinde devreye giren idari vesayet (kayım atamaları, görevden uzaklaştırmalar) ve adli soruşturmalar, yerel yönetimlerin anayasal çizgide tutulmasını amaçlayan yapısal denetim mekanizmalarıdır.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=ZZQGjCBV34M>

TÜRKİYE'DE MERKEZİ YÖNETİM-YEREL YÖNETİM İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN ROLÜ VE HİZMET KAPASİTESİ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ

Özet Modern kamu yönetiminin en temel unsurlarından biri, merkezi idare ile yerel yönetim birimleri arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımının net bir biçimde sınırlandırılmasıdır. Görev çakışmalarının önlenmesi, kamu hizmetlerinin etkinliği ve verimliliği açısından hayati öneme sahiptir. Bu çalışma, Türkiye'nin üniter devlet yapısı içerisindeki merkezîyetçi karakterini ve bu yapı altında büyükşehir belediyelerinin yasal ve işlevsel sınırlarını incelemektedir. Çalışmada özellikle 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu çerçevesinde tanımlanan yerel hizmet alanları ele alınmış; batı metropolü kimliğiyle İzmir Büyükşehir Belediyesi ile doğu-güneydoğu ekseninde kadim bir kültür merkezi olan Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin sunduğu yerel hizmetler ve idari yapıları karşılaştırmalı bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Ayrıca, son yıllarda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın yerel hizmetlere olan müdahaleleri ve bu durumun merkez-yerel ayrımına etkileri makale kapsamına dahil edilerek tartışılmıştır.

1. GİRİŞ: KAMU YÖNETİMİNDE GÖREV PAYLAŞIMI VE ÜNİTER YAPI

Yönetimler arası rol ve sorumlulukların açık olarak belirlenmesi, görev çakışmalarının ortadan kaldırılması modern kamu yönetiminin temel ilkelerinden birisidir. Bir kamu hizmetinin yürütülmesinden birden fazla yönetim birimi sorumluyorsa, bu kamu hizmetinin etkin ve etkili yürütülemeyeceği varsayılır [1]. Net bir görev paylaşımı, hem kaynak israfını önlemekte hem de vatandaşın hizmete erişimindeki bürokratik engelleri asgariye indirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre ülkemiz siyasi bakımdan üniter yönetim sistemine sahiptir [2]. Bu doğrultuda merkezi yönetim; ülkenin bütünü için politika belirleme, yönlendirme ve her türlü standartları koyma bakımından geniş yetkiyle donatılmıştır [3]. Kamu hizmetlerinin önemli bir kısmı merkezi yönetim tarafından belirlenmekte ve merkezi yönetimin "yetki genişliği" ilkesine göre oluşturduğu il teşkilatları (sağlık il müdürlüğü, milli eğitim il müdürlüğü, tarım il müdürlüğü, çevre, şehircilik ve iklim değişikliği il müdürlüğü, gençlik ve spor il müdürlüğü gibi) aracılığıyla yerine getirilmektedir [4]. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye, yönetsel ve mali bakımdan yetkilerin büyük ölçüde merkezde toplandığı bir ülke görünümündedir [5].

Ulusal savunma, adalet, bayındırlık, enerji gibi doğrudan merkezi yönetim tarafından yürütülmesi gereken makro düzeydeki kamu hizmetlerinin yanında; pek çok gelişmiş ülkede yerel düzeyde sunulan eğitim, sağlık, gençlik ve spor, çevre, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmetler ve yardımlar gibi kamu hizmetleri de Türkiye'de büyük bir ağırlıkla merkezi yönetim eliyle veya denetiminde yürütülmektedir [6].

Ayrıca ihale, personel, harcırah, sağlık, sosyal güvenlik, gelir ve bütçe uygulamalarına ilişkin temel yasal düzenlemeler de merkezi yönetim tarafından yapılmakta olup, belediyelerin bu tür makro konularda müstakil düzenleme yapma yetkisi bulunmamaktadır [7].

2. YASAL ÇERÇEVEDE BELEDİYELERİN VE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN GÖREVLERİ

Türkiye'de yerel yönetimlerin hareket alanı anayasal sınırlar içinde kanunlarla belirlenmiştir. Mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla belde sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere belediyelere geniş bir görev yelpazesi tanınmıştır.

2.1. 5393 Sayılı Belediye Kanunu Kapsamındaki Genel Görevler

5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 14 ve 15'inci maddelerinde belediyelerin görev, sorumluluk, yetki ve imtiyazları açıkça hükme bağlanmıştır [8]. Bu kanuna göre belediyeler, kentsel yaşamın sürdürülebilirliği için şu temel hizmetleri yerine getirir:

1. İmar planlama, arazi ve arsa düzenleme, denetim ve ruhsatlandırma hizmetleri [9].
2. İçme, kullanma ve endüstri suyu sağlamak; atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılmasını sağlamak, bu amaçla gerekli tesisleri kurmak ve işletmek [10].
3. İtfaiye, acil yardım, kurtarma, ambulans hizmetleri ile afet ve acil durum planlaması yapmak [11].
4. Coğrafi ve kent bilgi sistemleri oluşturmak; toplu konut hizmetleri sunmak [12].
5. Nikah, mezarlık alanlarının tesisi, bakımı ve defin hizmetlerini yürütmek [13].
6. Çevre sağlığı bağlamında; ilaçlama, gürültü ve hava kirliliği ile mücadele, yol ve meydanların temizliği ile ağaçlandırma hizmetlerini gerçekleştirmek [14].
7. Katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı ve bertaraf edilmesi hizmetlerini zincirleme bir şekilde yönetmek [15].
8. Kültür, sanat, turizm, gençlik ve spor faaliyetlerini desteklemek; kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak; yaşlılar, engelliler ve çocuklara yönelik sosyal hizmetler sunmak [16].
9. Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı, bakım ve onarımı ile malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilmek; sağlıkla ilgili tesisler açabilmek [17].
10. Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun, kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların korunmasını ve aslına uygun restorasyonunu sağlamak [18].

2.2. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Ek Sorumluluklar

Büyükşehir belediyesi bulunan illerde belediye hizmetleri, büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında paylaştırılmıştır [19]. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7'nci maddesi uyarınca, büyükşehir belediyeleri ilçe belediyelerinin üzerindeki koordinatör rolünün yanı sıra şu stratejik görevleri üstlenir [20]:

1. Çevre düzeni planına uygun olmak kaydıyla, büyükşehir belediye sınırları içinde 1/5.000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte nazım imar planını yapmak ve uygulamak [21].
2. Büyükşehir ulaşım ana planını yapmak, uygulamak; ulaşım ve toplu taşıma hizmetlerini planlayarak koordinasyonu sağlamak [22].
3. Yetki alanındaki meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, bakım ve onarımını sağlamak [23].
4. Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; büyükşehir katı atık yönetim planını yapmak [24].
5. Birinci sınıf gayrisihhi müesseseleri ruhsatlandırmak ve denetlemek [25].
6. İl düzeyinde yapılan planlara uygun olarak, doğal afetlerle ilgili planlamaları ve hazırlıkları büyükşehir ölçeğinde yürütmek; itfaiye ve acil yardım hizmetlerini organize etmek [26].

3. MERKEZ-YEREL DENGESİNDE ÇEVRE, ŞEHİRCİLİK VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAKANLIĞI'NIN ROLÜ

Türkiye'de yerel özerklik ve merkez-yerel ilişkileri tartışmalarının merkezinde, **Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı**'nın yerel hizmet alanlarına yönelik artan yetkileri yer almaktadır. Üniter yapının bir yansıması olarak bakanlık,

belediyelerin asli görev alanları üzerinde doğrudan ve geniş kapsamlı müdahale araçlarına sahiptir [29].

3.1. İmar Planlama Yetkilerinin Merkezileşmesi ve Planlama Hiyerarşisi

5216 sayılı Kanun büyükşehir belediyelerine nazım imar planı yapma yetkisi tanısa da [21], Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı; "kentsel dönüşüm alanları", "rezerv yapı alanları", "özel çevre koruma bölgeleri" ve "toplu konut alanları" gibi birçok yasal istisna kapsamında yerel idarelerin planlama yetkisini bypass edebilmektedir [29, 30]. Bakanlık tarafından re'sen (doğrudan) yapılan imar planları, yerel yönetimlerin vizyonunu ve kentsel bütünlüğü doğrudan etkilemekte, planlama süreçlerinde merkez-yerel çatışmalarını derinleştirmektedir [30].

3.2. Mali Vesayet, Proje Onayları ve İklim Politikaları

Belediyelerin katı atık yönetimi, atık su arıtma tesisleri ve altyapı yatırımları Bakanlığın hibe, kredi ve çevre izinlerine göbekten bağlıdır [29]. Ayrıca kentsel dönüşüm projelerinde belediyelerin finansal olarak sıkıştırılması veya bakanlık onay mekanizmalarının yavaş işletilmesi, yerel hizmet sunum kapasitesini doğrudan sekteye uğratabilmektedir. Son yıllarda küresel iklim kriziyle mücadele kapsamında bakanlığın yerel yönetimlere getirdiği zorunlu standartlar ve eylem planı yükümlölükleri, bir yandan standartlaşmayı sağlarken diğer yandan yerel yönetimlerin bütçe önceliklerini merkezi politikalar doğrultusunda şekillendirmesine yol açmaktadır [29, 31].

4. UYGULAMADA İKİ FARKLI MODEL VE BAKANLIK ETKİSİ: İZMİR VE MARDİN ÖRNEĞİ

Türkiye'deki büyükşehir yönetimi modeli yasal olarak homojen bir yapıya sahip olsa da, coğrafi, demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlerin yanı sıra merkezi yönetimin (bakanlığın) müdahale biçimlerine göre de farklılaşmaktadır.

4.1. İzmir Büyükşehir Belediyesi: Kentsel Hafıza ve Vesayet Çatışması

İzmir, güçlü bir kurumsal hafızaya ve metropoliten altyapıya sahiptir. Ancak kentin kıyı alanları, tarihi liman arkası bölgeleri ve kentsel dönüşüm alanları üzerinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile İzmir Büyükşehir Belediyesi arasında sıkça yetki ihtilafları yaşanmaktadır [30].

1. **Planlama ve Kentsel Dönüşüm:** Bakanlığın re'sen ilan ettiği rezerv alanlar ve yaptığı imar planları, belediyenin ana ulaşım ve nazım imar planlarında (İZSU altyapı projeleri dahil) öngörülme-yen yoğunluk artışlarına yol açabilmektedir. Bu durum, yerel düzeyde sunulan altyapı hizmetlerinin (su, kanalizasyon, arıtma) dengesini bozma riski taşımaktadır [29, 30].
2. **Çevresel İzinler ve Körfez Yatırımları:** İzmir Körfezi'nin temizliği ve İZSU'nun büyük ölçekli arıtma projeleri, bakanlığın çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) raporları ve finansal borçlanma onay süreçlerine tabidir. Merkez-yerel arasındaki siyasi veya bürokratik uyuşmazlıklar, bu onayların gecikmesine ve yerel hizmet kapasitesinin sınırlandırılmasına neden olabilmektedir [29, 31].

4.2. Mardin Büyükşehir Belediyesi: Yapısal Dönüşüm ve Güdümlü Entegrasyon

Mardin, 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir olmuş görece yeni bir idari yapıdır. Geniş kırsal alanı ve kısıtlı öz gelirleri sebebiyle Mardin Büyükşehir Belediyesi, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile çatışmacı değil, büyük ölçüde bağımlı ve güdümlü bir ilişki geliştirmektedir [29, 32].

- **Kırsal Altyapı ve Çevre Yatırımları:** MARSU bünyesindeki atık su arıtma ve katı atık bertaraf tesislerinin inşasında, belediyenin öz kaynak yetersizliği nedeniyle bakanlık finansmanı ve İller Bankası (İlbank)

kredileri hayati önem taşır. Bu durum, Mardin'de yerel hizmetlerin önceliğinin bakanlık tarafından belirlenmesine yol açmaktadır [29].

- **Kentsel Sit Alanı ve Tarihi Doku:** "Eski Mardin" bölgesindeki dikey yapılaşmanın önlenmesi, betonarme binaların yıkımı ve tarihi dokunun ihyası projeleri doğrudan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile TOKİ'nin mali ve teknik desteğiyle yürütülmektedir. Bu modelde yerel yönetim, projenin mutfağından ziyade sahada uygulayıcısı konumuna gelmekte; yerel özerklik yerini merkezin güdümlü yerel hizmet modeline bırakmaktadır [32].

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ülkemizde merkezi ve yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları yasalarla belirlenmiş olmasına rağmen, bazı kamu hizmetleri hem merkezi yönetim birimleri hem de yerel yönetim birimleri tarafından eş zamanlı olarak yürütülebilmektedir [27]. Bu durum esneklik sağlasa da, özellikle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının genişleyen yetkileri, yerel yönetimlerin özerklik alanını daraltmakta ve yönetsel yetkilerin yeniden merkezde toplanması (merkezileşme) eğilimini güçlendirmektedir [29, 30].

Belediyelerin ve özellikle büyükşehir belediyelerinin görev ve yetkilerinin yerel kamuoyu ve sivil toplum kurumları tarafından bilinmesi ve takip edilmesi kamu kaynaklarının etkin, verimli ve etkili kullanılmasının sağlanması, kent hayatının modernleşmesi ve kolaylaşması açısından önemlidir [28]. İzmir örneğinde bakanlık müdahaleleri daha çok "yetki çatışması ve direnç" odağında şekillenirken; Mardin örneğinde "mali bağımlılık ve merkezin yönlendirmesiyle entegrasyon" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'de yerel düzeyde sunulan hizmetlerin başarısı ve etkinliği, sadece yasal mevzuatın uygulanmasına değil, merkez (bakanlık) ile yerel (belediye)

arasındaki dengenin, yerel talepleri dışlamayacak şekilde nasıl yönetildiğine bağlıdır.

DİPNOTLAR / KAYNAKÇA

[1] Metinde yer alan kamu yönetimi temel ilkesi: "Yönetimler arası rol ve sorumlulukların açık olarak belirlenmesi..."

[2] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 3 (Üniter Devlet İlkesi).

[3] Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi, Merkezi Yönetimin Yetkileri.

[4] Anayasa m. 126 (Merkezi Yönetimin Taşra Teşkilatı ve Yetki Genişliği).

[5] Türkiye Kamu Yönetimi Yapısı Analizi.

[6] Karşılaştırmalı Yerel Yönetimler ve Hizmet Bölüşümü Çalışmaları.

[7] Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile ilgili mevzuat hükümleri.

[8] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Madde 14 ve 15. (Erişim: <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/mevzuat/metinx.asp?mevzuatkod=1.5.5393>).

[9] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/a.

[10] 5393 Sayılı Kanun, m. 15/e.

[11] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/a-7.

[12] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/a.

[13] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/a ve m. 15.

- [14] 5393 Sayılı Kanun, Çevre ve Temizlik Hükümleri.
- [15] 5393 Sayılı Kanun, m. 15/g.
- [16] 5393 Sayılı Kanun, Sosyal Hizmetler ve Kültür Maddeleri.
- [17] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/b (Eğitim ve Sağlık Kurumlarına Destek Yetkisi).
- [18] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/b-2.
- [19] 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, m. 7 (Üç Kademeli Belediye Hizmet Paylaşımı).
- [20] 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Madde 7. (Erişim: <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/mevzuat/metinx.asp?mevzuatkod=1.5.5216>).
- [21] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/b.
- [22] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/f (Ulaşım Ana Planı ve Toplu Taşıma).
- [23] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/g.
- [24] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/i (Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Yönetimi).
- [25] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/j.
- [26] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/u (Afet Yönetimi ve İtfaiye Hizmetleri).
- [27] Merkezi ve Yerel Yönetimlerde Hizmet Çakışmaları Analizi.
- [28] Katılımcı Demokrasi ve Yerel Yönetişim İlkeleri.

[29] Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname No: 1) ile Yerel Yönetimler Üzerindeki Vesayet Yetkileri Analizi.

[30] 3194 Sayılı İmar Kanunu m. 9 (Bakanlığın Re'sen Plan Yapma Yetkisi ve Kentsel Dönüşüm Uygulamaları).

[31] Yerel Yönetimlerde İklim Değişikliği Eylem Planları ve Merkezi Standartların Etkisi.

[32] 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Kurulması Hakkında Kanun Kapsamında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Altyapı Hizmetleri ve Bakanlık Desteği İncelemesi.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=qDerFI776rk>

Sürdürülebilir Kentleşme ve Yerel Özerklik Ekseninde Belediye Bütçelerinin Analitiği: İzmir ve Mardin Örnekleri

Özet Kamu mali yönetim sisteminin en temel dinamiklerinden biri olan yerel yönetim bütçeleri, stratejik planlama ve performans programları vasıtasıyla mali özerkliğin ve hesap verebilirliğin somutlaştığı hukuki metinlerdir. Bu çalışmada, yerel yönetim bütçelerinin izlenmesi, gelir-gider dengesi, kurumsal ve fonksiyonel sınıflandırma süreçleri, iç ve dış denetim mekanizmaları teorik ve yasal çerçevede ele alınmıştır. Kuramsal altyapı, sanayileşmiş kentsel yapısıyla İzmir ve köklü tarihsel-kültürel mirasıyla Mardin illerinin yerel dinamikleri üzerinden analize tabi tutulmuş; teknik öncelikler ile toplumsal beklentilerin bütçe tahsis süreçlerindeki rolü tartışılmıştır.

1. Giriş ve Yerel Düzeyde Bütçe Kavramı

Modern kamu mali yönetimi felsefesinde bütçe, yalnızca bir mali yıl içindeki gelir ve gider tahminlerini gösteren rakamsal bir tablo değil; yerel demokrasinin, stratejik önceliklerin ve kaynak dağıtım etkinliğinin yasal dayanağını oluşturan hukuki ve idari bir metindir. Yerel yönetim birimlerinin bütçe süreçleri, harcamaların yöneldiği alanları gösteren **gider bütçesi** ile bu harcamaların finansman kaynaklarını ortaya koyan **gelir bütçesi** olmak üzere iki yönlüdür.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73. maddesinde yer alan mali yükümlülüklerle ilişkin temel ilkeler saklı kalmak kaydıyla, yerel yönetimlerin gelirleri merkezi yönetim tarafından kanunla belirlenirken, harcamalar yerel meclislerin kararı ve iradesiyle şekillenmektedir [1]. Bu bağlamda yerel düzeyde bütçe izleme süreci; kaynakların etkin, etkili ve ekonomik kullanımı (3E ilkesi) ile gelirlerin ne derece verimli toplanabildiğinin eş zamanlı takibini zorunlu kılmaktadır.

2. Belediye Bütçelerinin Yapısal ve Ekonomik Sınıflandırması

Belediye bütçelerinde harcamaların standardize edilmesi, şeffaflık ve uluslararası karşılaştırılabilirlik açısından analitik bütçe sınıflandırmasına göre yürütülmektedir. Bütçe giderleri kurumsal, fonksiyonel, finansman ve ekonomik olmak üzere dört temel boyutta sınıflandırılır [2].

2.1. Giderlerin Ekonomik Sınıflandırması

Ekonomik sınıflandırma, kurumların faaliyetlerinin mali niteliğini ve piyasa üzerindeki etkilerini gösteren dokuz ana gruptan oluşmaktadır.

Kod	Gider Türü	Muhteva ve Yasal Sınırlar
01	Personel Giderleri	Memur, işçi ve sözleşmeli personel ödenekleri ile huzur hakkı ödemeleri.
02	Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi	Personel istihdamına bağlı işveren payı prim ödemeleri.
03	Mal ve Hizmet Alım Giderleri	Ömrü bir yıl veya daha az olan tüketim malları, kırtasiye, enerji ve hizmet alımları [3].
04	Faiz Giderleri	İç ve dış borçlanmalara istinaden ödenecek maliyetler (örn. İller Bankası kredileri).
05	Cari Transferler	Sermaye birikimi hedeflemeyen karşılıksız ödemeler ve kurumlar arası kaynak aktarımları.
06	Sermaye Giderleri	Kullanım ömrü bir yılı aşan taşınmaz yapımı, kamulaştırma ve demirbaş alımları.
07	Sermaye Transferleri	Sermaye birikimi amaçlı kurumlara yapılan karşılıksız aktarımlar.

Kod Gider Türü	Muhteva ve Yasal Sınırlar
08 Borç Verme	İştiraklere sermaye katılımı veya geri ödemeli nakit aktarımları.
09 Yedek Ödenekler	Öngörüleemeyen hizmetler için bütçe gelirlerinin %10'unu aşmayacak ihtiyat payı [4].

Önemli Yasal Sınır (Nüfus ve Personel Dengesi): Belediyelerin personel giderleri toplamı, bir önceki gerçekleşen bütçe gelirlerinin yeniden değerlendirme oranına göre artırılmış tutarının; nüfusu 10.000'den az olan belediyelerde **%40'ını**, diğer belediyelerde ise **%30'unu** aşamaz. Bu oranların aşılması durumunda yeni personel istihdamı yasal olarak engellenmiş olup, aksine hareket edilmesi halinde oluşacak kamu zararı belediye başkanından rücuen tahsil edilir [5].

2.2. Gelirlerin Ekonomik Sınıflandırması

Gelir bütçesi, giderlerin finansman kalitesini ölçmek adına yapılandırılmıştır. Temel gelir kalemleri; Vergi Gelirleri (Emlak, Çevre Temizlik vb.), Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri (Su, Toplu Taşıma), Alınan Bağış ve Yardımlar ile Diğer Gelirlerden (Merkezi İdari Payları, Faiz, Gecikme Cezaları) oluşur. Bütçede yer alan *Red ve İadeler* (-) ise belediyenin başka idareler adına tahsil ettiği payları (örneğin %10 Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı) ifade eder.

3. Bölgesel Dinamikler Bağlamında İzmir ve Mardin Analizi

Bütçeler her ne kadar standart formasyonlara ve mevzuata tabi olsa da, her kentin sosyo-ekonomik yapısı, nüfus bileşeni ve coğrafi koşulları bütçe tercihlerini doğrudan farklılaştırmaktadır. Ortak bir hizmet önceliği hiyerarşisi bulunmamaktadır.

3.1. İzmir: Endüstriyel Altyapı, Kentsel Dönüşüm ve Varlık Yönetimi

İzmir gibi metropollerde, nüfus yoğunluğu ve sanayileşme oranının yüksek olması, bütçenin ağırlıklı olarak **(06) Sermaye Giderleri** ve büyük ölçekli altyapı/ulaşım yatırımlarına tahsis edilmesini zorunlu kılar.

1. **Açık Kapasite ve Finansman:** Metropol bütçelerinde büyük bütçe blokları yönetildiğinden, yatırım harcamalarının öz gelirlerle karşılanamadığı durumlarda net borçlanma (çizgi altı finansman) ve çok yıllık gayrimenkul sermaye üretim giderleri baskındır.
2. **Varlık Yönetimi:** Kentin sahip olduğu değerli taşınmazlar, şirketler ve iştirakler, etkin bir varlıksal nakit yönetimiyle bütçe dengesine katkı sunmaktadır.

3.2. Mardin: Tarihsel Miras, Sürdürülebilir Altyapı ve Vakıf Kültürü

Gelişmekte olan, özgün mimari yapıya ve köklü bir tarihsel arka plana sahip olan Mardin'de bütçe öncelikleri daha farklı bir patika izlemektedir:

1. **Fonksiyonel Odak:** Kültürel mirasın korunması, restorasyon projeleri ve turizm odaklı kentsel donatılar bütçenin fonksiyonel sınıflandırmasında üst sıralarda yer alır.
2. **Teknik Öncelik vs. Toplumsal Beklenti:** Altyapısı eksik olan mahallelerde, halkın görsel estetik gereksesiyle "asfalt yol" talep etmesine karşın, belediyenin mühendislik ve kamu kaynaklarının verimliliği ilkesi gereği önceliği "kanalizasyon ve yağmur suyu hasadı altyapısına" vermesi, rasyonel bütçelemenin tipik bir tezahürüdür.
3. **Gelir Yapısı:** Öz gelirlerin sınırlı olduğu bu tür ölçeklerde, **(04) Alınan Bağış ve Yardımlar** ile genel bütçeden aktarılan kişi başına düşen paylar bütçenin ana sürükleyicisidir.

4. Bütçe Sürecinin Aktörleri ve Hazırlık Takvimi

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu uyarınca bütçe sürecinde net bir rol dağılımı mevcuttur [6]:

1. **Üst Yönetici (Belediye Başkanı):** Bütçenin stratejik plana uygun hazırlanmasından meclise karşı sorumludur. Süreci **30 Haziran** tarihine kadar yapacağı bütçe çağrısı ile başlatır. Kesinleşen bütçeyi 7 gün içinde belde halkına duyurur.
2. **Harcama Yetkilileri:** Ödenek tahsis edilen birimlerin amirleridir (örn. Fen İşleri Müdürü). İhale yetkilisi sıfatıyla bütçeyi uygulamaktan sorumludurlar. Tekliflerini **31 Temmuz**'a kadar mali hizmetler birimine iletirler.
3. **Gerçekleştirme Görevlileri:** Harcama talimatı üzerine işin yaptırılması ve ödeme emri belgesinin hazırlanması safhalarında harcama yetkilisiyle birlikte mali sorumluluğu paylaşırlar.
4. **Mali Hizmetler Birimi / Muhasebe Yetkilisi:** Gelir-gider tahminlerini birleştirerek bütçe tasarısını **31 Ağustos**'a kadar oluşturur ve encümene sunar. Muhasebe yetkilisi ödeme aşamasında kontrol yetkisini kullanır; bu iki görev aynı kişide birleşemez.
5. **Encümen ve Meclis:** Encümen, tasarayı Eylül ayında inceleyerek raporlar. Nihai karar organı olan Meclis ise Kasım ayında bütçeyi onaylayarak meclis kararı vasfıyla yasallaştırır.

5. Bütçe Dengliği, Borç Servisi ve Çizgi Altı Analizi

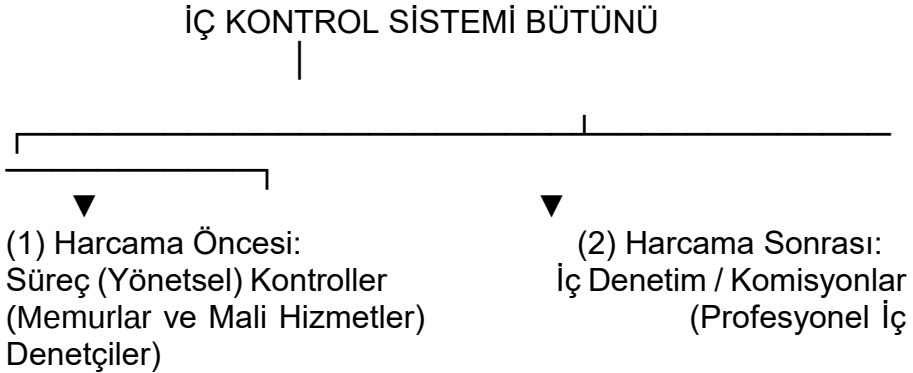
Bütçelemelerde temel kural, gelir ve giderlerin gayrisafi olarak gösterilmesi ve dengliğin sağlanmasıdır. Literatürde bütçe dengliği üç temel formülle izlenir:

- 1) $\text{Gelir} = \text{Gider} (\text{Nakit İhtiyacı Yok})$
- 2) $\text{Gider} = \text{Gelir} + \text{Finansman} (\text{Bütçe , Acığı Var})$
- 3) $\text{Gider} + \text{Finansman} = \text{Gelir} (\text{Bütçe , Fazlası Var})$

Bütçe analizinde en kritik finansal ayırım, borç servisinin niteliğidir. Borcun **faizi** bir gider kalemi olarak bütçenin üstünde (**çizgi üstü**) yer alırken, borcun **anaparası** mali tablonun altında bir finansman kalemi (**çizgi altı**) olarak takip edilir. Belediyelerin piyasaya, SGK'ya veya vergi dairelerine olan ödemelerini geciktirerek "yükümlülük biriktirmesi" (gecikmiş borçlanma), finansman açığını kapatmada gizli ve maliyetli bir yöntem olarak sıklıkla kullanılmaktadır.

6. Hesap Verilebilirlik, İç Kontrol ve Denetim Mekanizmaları

Modern yerel yönetimlerin başarısı, harcama öncesi yönetsel süreç kontrolü ile harcama sonrası denetimin koordinasyonuna bağlıdır.

6.1. İç Denetim ve Müfettişlik Ayrımı

İç denetçiler, üst yönetici adına risk odaklı mali uygunluk ve performans denetimi yaparak danışmanlık sağlarlar; harcama sürecine ve icraya asla müdahil olmazlar. Müfettişler ise doğrudan mevzuata aykırılıklar üzerinden idari denetim, inceleme ve soruşturma yürütürler. Bütçe yılı içinde nüfusu 10.000'i aşan belediyelerde meclis üyelerinden kurulan **Denetim Komisyonu** da geçmiş yılın hesaplarını denetleyen önemli bir içsel denetim mekanizmasıdır [7].

6.2. Dış Denetim ve Vesayet Yetkisi

Mali yönüyle dış denetim münhasıran **Sayıştay** tarafından parlamento adına yürütülürken; idari yönden İçişleri Bakanlığı, hukuka uygunluk ve idarenin bütünlüğü açısından mülkiye müfettişleri kanalıyla **idari vesayet** denetimi yapar. Vali ve kaymakamların bütçeyi onaylama yetkisi yoktur; ancak bütçe metninde hukuka aykırılık tespit ederlerse idari yargı yoluna başvurabilirler.

7. Sonuç

İzmir gibi metropol kentsel merkezlerde katı mali disiplin, şirketleşme/iştirak yönetimi ve uzun vadeli borçlanma enstrümanlarının rasyonel kullanımı hayati önem taşıırken; Mardin gibi kentsel sit alanına ve yerel dinamiklere haiz bölgelerde kentsel altyapı yatırımları ile katılımcı bütçe ön analizlerinin sivil toplumla koordineli yürütülmesi önem arz etmektedir. Kamu bütçelerinin teknik tablolardan arındırılarak anlaşılır broşürler vasıtasıyla halka sunulması, şeffaflığın ve bilgi edinme hakkı çerçevesinde kamuoyu denetiminin tesisi için temel şarttır.

Dipnotlar ve Kaynakça

[1] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 73 ve m. 127.

[2] Mahalli İdareler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, Analitik Bütçe Sınıflandırması Hükümleri.

[3] 2009 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu E-Cetveli, m. 25 (Limitlerin uygulanmasında mal alımları ve gayrimenkul bakım-onarım sınırlandırmaları).

[4] 5393 sayılı Belediye Kanunu, m. 68 (Borçlanma kriterleri ve sınırları).

[5] 5393 sayılı Belediye Kanunu, Personel İstihdam Sınırlarına İlişkin Ek Hükümler.

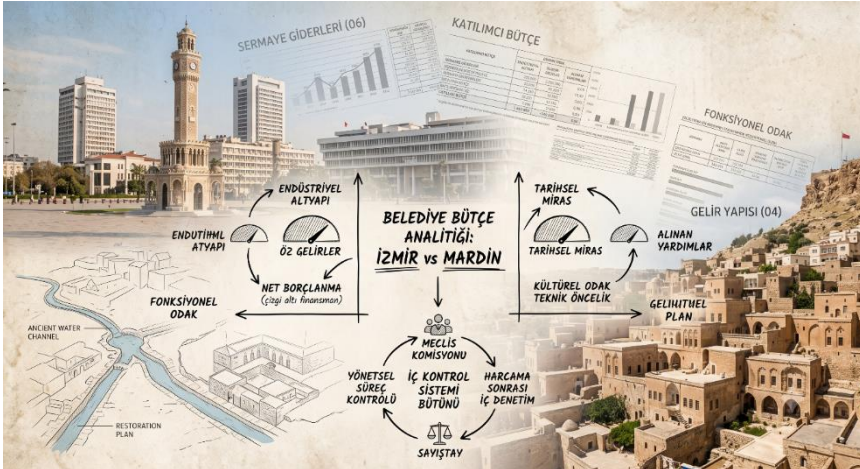
[6] 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, m. 11, 13 ve 30.

[7] 5393 sayılı Belediye Kanunu, m. 25 (Meclis Denetim Komisyonunun Oluşumu ve Çalışma Esasları).

[8] Baltacı, M. & Yılmaz, S. (2006). *Keeping An Eye On Subnational Governments: Internal Control And Audit At Local Levels*. World Bank Institute.

[9] Allen, R. & Tommasi, D. (2001). *Managing Public Expenditure: A Reference Book for Transition Countries*. OECD: SIGMA.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=uarwzLZgsP8>

Yerel Yönetim Bütçelerinde Yapısal İstihdam İllüzyonu: İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri Örneği (2025 Mali Yılı Analizi)

Giriş

Modern kamu maliyesi ilkeleri, mahalli idarelerin bütçeleme süreçlerinde "şeffaflık", "hesap verebilirlik" ve "mali disiplin" esaslarını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'de belediyelerin finansal performansları incelendiğinde, bu ilkeleri en çok zedeleyen unsurların başında kontrolsüz şekilde genişleyen personel istihdamı gelmektedir. Yasa koyucu, mahalli idarelerin kaynaklarını etkin kullanmasını sağlamak amacıyla 5393 Sayılı Belediye Kanunu [1] ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) [2] ile katı personel harcaması sınırları getirmiştir.

Ancak uygulamada belediyeler, bu yasal bariyerleri aşabilmek adına personeli doğrudan belediye kadrosunda göstermek yerine, kurdukları iştirakler (belediye şirketleri) üzerinden istihdam etme yoluna gitmektedir. Kâğıt üzerinde "Mal ve Hizmet Alımı" olarak gösterilen bu devasa harcamalar, kamuoyuna tasarruf tedbirleri adı altında yansıtılan mikro bütçe kısıntıları ile kamufle edilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada, İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyelerinin bütçe dışı şirketler üzerinden yasal sınırları nasıl aştığı ve İzmir Valiliği önündeki bayrak merasiminde bando görevlendirmesinin iptal edilmesi örneği üzerinden yürütülen "tasarruf algısı" analitik bir yaklaşımla ele alınmıştır.

I. Yasal Sınırlar ve Şirket İstihdamının Bütçe Kodlarındaki Yeri

Belediyelerin personel harcamalarını sınırlayan iki temel mevzuat hükmü bulunmaktadır:

- 1. 5393 Sayılı Kanun m. 49/8 Sınırı:** Belediyenin doğrudan kadrosundaki memur, sözleşmeli personel ve

sürekli işçilerine ait yıllık personel giderleri; gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin, Vergi Usul Kanunu uyarınca belirlenen yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarın **%30'unu** (büyükşehir belediyelerinde) aşamaz [3].

2. **375 Sayılı KHK'nın Ek 20. Maddesi Sınırı:**

Belediyelerin kendi şirketlerinden doğrudan hizmet alımı suretiyle çalıştırdığı personelin maliyeti de dâhil edildiğinde, toplam personel giderinin bütçe gelirlerine oranının **%40** limitini geçmemesi gerekmektedir [4].

Analitik bütçe sınıflandırmasında, doğrudan belediye memur ve işçilerinin maliyeti

"01 Personel Giderleri" ve "02 Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri" altında izlenirken; belediye şirketlerinden (İzmir'de İZELMAN, İZENERJİ, İZBETON, İZULAŞ; Mardin'de MARDİN KENT A.Ş vb.)

"personel çalıştırılmasına dayalı hizmet alımı" yoluyla temin edilen personelin maliyeti bütçede bir hizmet satın alımı gibi gösterilerek **"03.05 Hizmet Alımları"** kalemi altında faturalandırılmaktadır [5].

II. Bütünsel Şirket İstihdamı ve Bütçe Perdeleme Mekanizması

1. İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği

Mayıs 2026'da mecliste kabul edilen **İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 yılı kesin hesap** verilerine göre [6]:

- **Gerçekleşen Gider Bütçesi:** 77.844.000.000 TL [6]
- **Gerçekleşen Net Bütçe Geliri (Tahsilat):**
~65.000.000.000 TL [7]
- **Kâğıt Üzerindeki Personel Gideri (01+02):**
5.330.000.000 TL [8]

- **Beyan Edilen Personel Oranı: %27** (Yasal sınır olan %30'un altında görünmektedir) [9].

Gerçek Tablo ve Limit Aşımı:

Belediye yönetimi doğrudan kendi kadrosundaki personelle sınırların altında kaldığını iddia etse de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin İZELMAN, İZENERJİ, İZBETON, İZULAŞ ve İZDENİZ gibi tüm iştiraklerinde istihdam edilen toplam personel sayısı **34.075'e** ulaşmıştır [11]. Yalnızca İZELMAN ve İZENERJİ bünyesindeki yaklaşık 23 bin işçinin belediyeye yıllık maliyeti toplu iş sözleşmesi (TİS) verilerine göre **~24 milyar TL**'dir [10, 12].

Tüm şirketlerde çalışanların maliyeti eklenip "03.05 Hizmet Alımları" altından çekilerek gerçek personel gideri havuzuna dâhil edildiğinde; toplam personel harcaması **30 milyar TL**'yi aşarak tahsil edilen 65 milyar TL'lik bütçe gelirinin **%46'sına** ulaşmaktadır. Bu durum, 375 Sayılı KHK ile çizilen %40'lık birleşik üst sınırın fiilen aşıldığını net olarak ortaya koymaktadır [19].

2. Mardin Büyükşehir Belediyesi Örneği

Öz gelir yaratma kapasitesi daha kısıtlı olan Mardin Büyükşehir Belediyesi'nde durum daha da kroniktir. Merkezî idare paylarına bağımlı olan belediye, norm kadro fazlası personeli doğrudan kadroya alamadığı için büyük oranda MARBEL ve diğer iştirakleri üzerinden dolaylı istihdam yoluna gitmiştir. 2025 kesin hesap döneminde, bu şirket personeline yapılan ödemeler "çevre temizliği", "park bahçe bakımı" gibi hizmet faturaları altında **"03.05 Hizmet Alımları"** kaleminde perdelenmiştir. Şirket çalışanlarının maliyeti dâhil edildiğinde Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin gerçek personel harcamaları bütçe gelirlerinin **%50'sini** geçerek yasal sınırları tamamen devre dışı bırakmıştır.

III. Bütçe Çelişkisi ve "Bando Tasarrufu" İllüzyonu

Mevzuattaki yasal sınırların milyarlarca liralık şirket harcamalarıyla aşılması ve oluşan devasa bütçe açıklarının kapatılması için belediyeler, kamuoyunun gözü önünde "tasarruf algısı" yaratmaya yönelik mikro ölçekli adımlara başvurmaktadır. Bunun en somut ve trajikomik örneği, İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yaşanmıştır:

MAKRO BÜTÇE İLLÜZYONU VE MİKRO TASARRUF PARADOKSU

Milyarlık İstihdam Aşımı - Maskelenen Gerçek

- * 34.000+ Şirket Çalışanı
- * ~30 Milyar TL Gerçek Personel Gideri
- * Bütçe Gelirinin %46'sı (Yasal Sınır olan %40 Fiilen Aşılmış)
- * Bütçede "03.05 Hizmet Alımı" ile Kamufle Edilen Milyarlar

Vitrin Tasarrufu - Kamuoyuna Sunulan

- * İzmir Valiliği Önünde Cuma Günleri İcra Edilen Bayrak Merasimi
- * İzmir Büyükşehir Belediyesi Bandosu'nun Görev Çizelgesinden Çıkarılması
- * Gerekçe: "Personel ve Ulaşım Tasarrufu" (Tasarruf Tedbirleri Genelgesi)

İzmir Valiliği (Hükümet Konağı) önünde her cuma günü geleneksel olarak icra edilen bayrak töreni ve İstiklal Marşı merasimi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Bandosu'nun katılımıyla gerçekleştirilmekteydi [22]. Ancak belediye yönetimi, yayımlanan **Tasarruf Tedbirleri Genelgesi**'ni gerekçe göstererek bandonun cuma günkü rutin görev çizelgesinden çıkarılmasına karar vermiştir [13].

Bandonun törene gidiş gelişindeki yakıt ve mesai maliyetleri üzerinden "tasarruf" yapıldığı iddiası ortaya atılırken; arka planda belediye iştirakleri üzerinden yürütülen ve yasal sınırların dışına taşan **milyarlarca liralık kontrolsüz personel harcaması** meclis ve kamuoyu denetiminden uzak tutulmaya devam edilmiştir. Cuma günü bayrak törenindeki bando hizmetinin iptal edilmesiyle elde edilecek birkaç bin liralık sözde tasarruf, İZELMAN ve İZENERJİ gibi şirketlerdeki kadro şişkinliklerinin (24 milyar TL [16]) yanında devede kulak kalmaktadır. Bu durum, kamu maliyesindeki makro yönetim hatalarının, sembolik milli ve idari törenlerden kısıntı yapılarak halk nezdinde meşrulaştırılması çabasından ibarettir.

Sonuç ve Değerlendirme

Belediye şirketlerinde istihdam edilen binlerce personelin, fiilen belediyenin sekreteryaya, park bahçe, temizlik ve zabıta gibi asli hizmet birimlerinde çalıştırılmasına rağmen bütçede "Hizmet Alımı" olarak gösterilmesi mali bir hile ve perdelemedir. İzmir ve Mardin örneklerinde görüldüğü üzere, bu yöntemle hem yasal norm kadro sınırları delinmekte hem de bütçenin yatırım yapabilme kapasitesi (06 Sermaye Giderleri) tamamen yok edilmektedir.

Belediyelerin milyarlık yapısal açıklarını gizlemek adına İzmir Valiliği önündeki bayrak merasiminde bando görevini iptal etmek gibi sembolik alanlarda "tasarruf" sergilemesi, mali gerçeklerle bağdaşmayan bir yönetim krizinin tezahürüdür. Sayıştay'ın denetim raporlarında da sıkça yer alan bu sorunun çözümü, tüm belediye iştiraklerinin personel harcamalarının ana belediye bütçesiyle konsolide edilerek denetlenmesini sağlayacak radikal bir reform sürecini zorunlu kılmaktadır.

Dipnotlar / Kaynaklar

[1] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, R.G. Tarihi: 13.07.2005, Sayı: 25874.

[2] 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, R.G. Tarihi: 30.12.1989, Sayı: 20388 (Mükerrer).

[3] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Madde 49, Fıkra 8.

[4] 375 Sayılı KHK'nın Ek 20. Maddesi uyarınca çıkarılan İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Bağlı Kuruluşları ile Bunların Üyesi Olduğu Mahalli İdare Birliklerince Hizmet Alınmasına Dayalı Şirket Kurulmasına veya Mevcut Şirketlerin Kullanılmasına İlişkin Usul ve Esaslar, Madde 5.

[5] T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Analitik Bütçe Sınıflandırma Rehberi (03.05 Hizmet Alımları Detay Kodları).

[6] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Mali Yılı Kesin Hesap Görüşmeleri Meclis Tutanakları (Mayıs 2026), Harcama Gerçekleşme Verileri.

[7] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Mali Yılı Gelir Kesin Hesap Cetvelleri, Tahsilat Tutarları.

[8] İBB 2025 Yılı Gider Kesin Hesabı, "01 Personel Giderleri" Sınıflandırması Gerçekleşen Ödenek Tutar Cetveli.

[9] İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararları ve AK Parti Grubu Muhalefet Şerhi Tutanakları (15.05.2026 Tarihli Oturum).

[10] İzmir Büyükşehir Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Kamuoyu Duyurusu, "İZENERJİ ve İZELMAN TİS Süreci Mali Analiz Raporu" (Şubat-Mayıs 2025).

[11] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Kesin Hesap Görüşmeleri Muhalefet ve İktidar Grubu Sözcülerinin Personel Sayısı Beyanları.

[12] DİSK Genel-İş Sendikası İzmir 1, 2, 3, 9 No'lu Şubeler Ortak TİS Bildirisi ve Grev Kararı Açıklaması (Mayıs 2025).

[13] İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Gündemi Tasarruf Genelgesi ve İdari Kararlar Raporu (2025).

[14] İBB Meclisi 2025 Kesin Hesap Görüşme Tutanakları, Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu Sunumu.

[15] DİSK Genel-İş, a.g.e.

[16] İzmir Büyükşehir Belediyesi Kamuoyu Açıklaması (04.02.2025 ve 28.05.2025 Tarihli Resmi Bildiriler).

[17] DİSK Genel-İş Sendikası İzmir Şubeleri Sözleşme Taslağı ve Teklif Detayları (2025-2026 Dönemi TİS Raporu).

[18] T.C. Sayıştay Başkanlığı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Düzenlilik Denetim Raporu (Belediye Şirketlerinden Hizmet Alımları Bulgusu).

[19] 375 Sayılı KHK Ek 20. Madde Usul ve Esasları, Madde 5, a.g.e.

[20] İBB 2025 Yılı Gelir Kesin Hesap Cetvelleri, a.g.e.

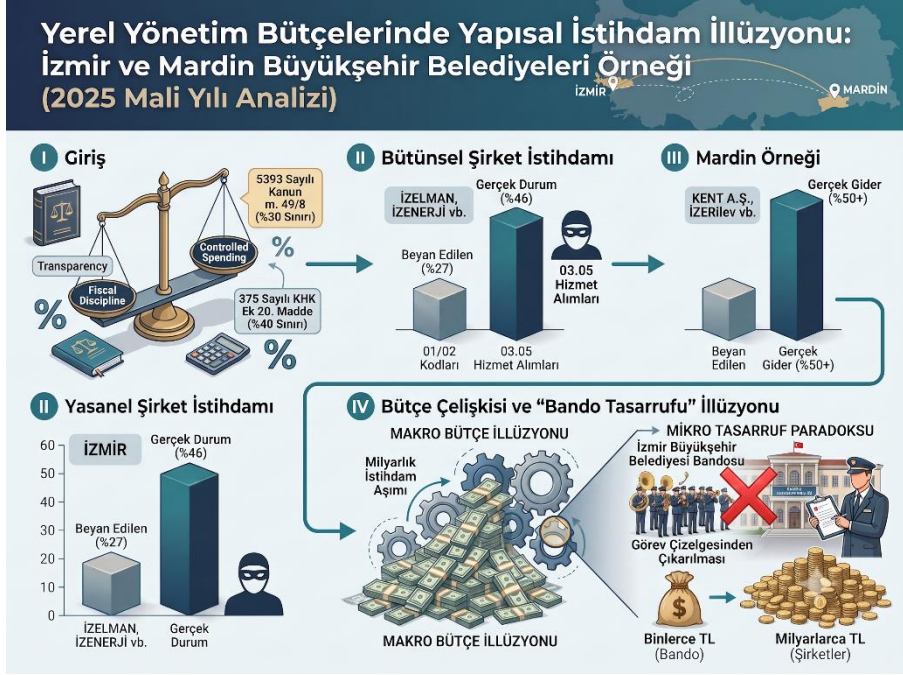
[21] İBB TİS Süreci Mali Analiz Raporu, a.g.e.

[22] İzmir Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sitesi Haber Arşivi, "İstiklal Marşı'nın Kabulü ve Cuma Merasimleri Protokolü".

[23] ESHOT Genel Müdürlüğü 2025 Yılı Kesin Hesap Raporu ve İBB Bütçe Transferleri Detayı.

[24] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Finansman Cetveli (İç ve Dış Borçlanma Gerçekleşmeleri).

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=TAhzw78wFTc>

Yerel Yönetim Bütçelerinde Yapısal İstihdam İllüzyonu ve Bilanço Makyajlaması: İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri Örneği (2025 Mali Yılı Analizi)

Giriş

Modern kamu maliyesi ilkeleri, mahalli idarelerin bütçeleme süreçlerinde "şeffaflık", "hesap verebilirlik" ve "mali disiplin" esaslarını zorunlu kılmaktadır. Türkiye’de belediyelerin finansal performansları incelendiğinde, bu ilkeleri en çok zedeleyen unsurların başında kontrolsüz şekilde genişleyen personel istihdamı gelmektedir. Yasa koyucu, mahalli idarelerin kaynaklarını etkin kullanmasını sağlamak amacıyla 5393 Sayılı Belediye Kanunu[1] ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)[2] ile katı personel harcaması sınırları getirmiştir.

Ancak uygulamada belediyeler, bu yasal bariyerleri aşabilmek adına personeli doğrudan belediye kadrosunda göstermek yerine, kurdukları iştirakler (belediye şirketleri) üzerinden istihdam etme yoluna gitmektedir. Kâğıt üzerinde "Mal ve Hizmet Alımı" olarak gösterilen bu devasa harcamalar, kamuoyuna tasarruf tedbirleri adı altında yansıtılan mikro bütçe kısıntıları ile kamufle edilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada, İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyelerinin bütçe dışı şirketler üzerinden yasal sınırları nasıl aştığı, her iki belediyenin 2025 yılı Kesin Hesap verilerindeki şirket istihdamının gerçek oransal büyüklükleri ve İzmir'deki bando görevlendirmesinin iptali üzerinden yürütülen "tasarruf algısı" analitik bir yaklaşımla ele alınmıştır.

I. Yasal Sınırlar ve Şirket İstihdamının Bütçe Kodlarındaki Yeri

Belediyelerin personel harcamalarını sınırlayan iki temel mevzuat hükmü bulunmaktadır:

1. **5393 Sayılı Kanun m. 49/8 Sınırı:** Belediyenin doğrudan kadrosundaki memur, sözleşmeli personel ve

sürekli işçilerine ait yıllık personel giderleri; gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin, Vergi Usul Kanunu uyarınca belirlenen yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarın %30'unu (büyükşehir belediyelerinde) aşamaz[3].

2. **375 Sayılı KHK'nın Ek 20. Maddesi Sınırı:**

Belediyelerin kendi şirketlerinden doğrudan hizmet alımı suretiyle çalıştırdığı personelin maliyeti de dâhil edildiğinde, toplam personel giderinin bütçe gelirlerine oranının %40 limitini geçmemesi gerekmektedir[4].

Analitik bütçe sınıflandırmasında, doğrudan belediye memur ve işçilerinin maliyeti "01 Personel Giderleri" ve "02 Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri" altında izlenmektedir. Buna karşın, belediye şirketlerinden "personel çalıştırılmasına dayalı hizmet alımı" yoluyla temin edilen personelin maliyeti, bütçede bir hizmet satın alımı gibi gösterilerek "03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri" ana başlığı altındaki "03.05 Hizmet Alımları" kalemi altında faturalandırılmaktadır[5].

II. Bütünsel Şirket İstihdamı ve Kesin Hesaplara Göre Gerçek Bütçe Oranları

1. İzmir Büyükşehir Belediyesi: Şirket İstihdamının Bütçe Gelirine Gerçek Oranı

Mayıs 2026'da mecliste kabul edilen İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 yılı kesin hesap verilerine göre, gerçekleşen gider bütçesi 77.844.000.000 TL[6], gerçekleşen net bütçe geliri (tahsilat) ise yaklaşık 65.000.000.000 TL'dir[7].

1. **Görünürdeki Personel Oranı (%27):** Belediye yönetimi, kâğıt üzerinde doğrudan kendi kadrosunda bulunan (01+02) personel giderini 5.330.000.000 TL olarak beyan etmiştir[8]. Bu harcama, 65 milyar TL'lik bütçe gelirinin %27'sine karşılık gelmekte ve ilk bakışta yasal

sınır olan %30'un altında kalındığı izlenimi yaratmaktadır[9].

2. **Şirket İstihdamının Gerçek Maliyeti ve Aşım Oranı (%46):** İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin İZELMAN, İZENERJİ, İZBETON, İZULAŞ ve İZDENİZ gibi tüm iştiraklerinde istihdam edilen toplam personel sayısı 34.075'e ulaşmıştır[11]. Sadece İZELMAN ve İZENERJİ bünyesindeki yaklaşık 23 bin işçinin belediyeye yıllık maliyeti toplu iş sözleşmesi (TİS) verilerine göre yaklaşık 24 milyar TL düzeyindedir[10][12].
3. **Kesin Hesap Gerçek Bütçe Oranı:** Tüm şirketlerde çalışanların maliyeti bütçedeki "03.05 Hizmet Alımları" kalemi altından çekilerek gerçek personel gideri havuzuna dâhil edildiğinde, toplam personel harcaması 30 milyar TL'yi aşmaktadır. Bu durum, toplam personel maliyetinin tahsil edilen 65 milyar TL'lik net bütçe gelirinin %46'sına ulaştığını göstermektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi, şirket istihdamı yöntemiyle 375 Sayılı KHK ile çizilen %40'lık birleşik yasal üst sınırı fiilen aşmış ve bütçe gelirlerinin neredeyse yarısını şirket personeli finansmanına bağlamıştır[19].

2. Mardin Büyükşehir Belediyesi: Şirket İstihdamının Harcama Bütçesine Gerçek Oranı ve Bilanço Makyajlaması Analizi

Mardin Büyükşehir Belediyesi ile iştiraki Mardin Kent A.Ş. arasındaki mali ve idari ilişkiler, özellikle personel çalıştırılmasına dayalı hizmet alımları ve bu ödemelerin muhasebeleştirilmesinde kullanılan bütçe kodları açısından teknik analiz gerektirmektedir. Sayıştay denetimleri[26], Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı görüşleri ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na[27] göre, belediye ile şirket arasındaki ödeme mekanizması ve bütçe kodlama yapısı teknik olarak kurgulanmaktadır.

Mardin Kent A.Ş., belediyenin temizlik, park ve bahçeler, güvenlik, idari destek, kültür işleri ve fen işleri gibi operasyonel süreçlerinde ihtiyaç duyulan personelin istihdam edildiği ana yapıdır. 375 sayılı KHK'nın Ek 20'nci maddesi uyarınca, belediyeler personel çalıştırılmasına dayalı hizmetleri, ihale açmaksızın doğrudan kendi kurdukları/ortağı oldukları şirketlerden doğrudan hizmet alım sözleşmesi kapsamında alabilmektedir. Belediye, her ay Kent A.Ş. tarafından gönderilen hak ediş faturalarını (işçi ücretleri, SGK işveren payları, işsizlik sigortası primleri, şirket işletme giderleri ve %4 şirket kârı) ödemektedir. Ancak bu hak ediş ödemeleri, belediyenin yatırım ve fiziki projeler (sermaye giderleri) için kullanabileceği bütçeyi daraltmakta ve belediyenin serbest nakit akışını büyük oranda personeli finanse etmek üzere iştirake aktarmasına yol açmaktadır.

Mardin Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları ve Eğitim Dairesi Başkanlığı'nın 14 Temmuz 2026 tarihli resmi bütçe verileri incelendiğinde[25], bütçe disiplini kağıt üzerinde kusursuz göstermek adına yapılan muhasebe manipülasyonları gün yüzüne çıkmaktadır. Daire başkanlığının 2025 yılı net ödenek bütçesi **2.122.000.000,00 TL** olarak belirlenmiş ve bu bütçenin **1.923.188.334,00 TL**'lik kısmı fiilen harcanmıştır[25]. Kalan ödenek miktarı ise 198.811.665,60 TL'dir[25].

Gerçekleşen harcamaların bütçe kalemlerine göre analitik ve oransal dağılımı şu şekildedir:

Hesap / Ekonomik Kod	Başlangıç Ödeneği (TL)	Net Ödenek (TL)	Harcama n (TL)	Harcama İçi Oran ı (%)
01 (Memur, Sözleşmeli, İşçi Maaşları)	653.000.000,00	653.000.000,00	614.565.928,48	%31,95
02 (SGK Devlet Primi Giderleri)	82.110.000,00	83.385.000,00	66.324.709,36	%3,45
03.05 (Hizmet Alımları - Kent A.Ş.)	1.347.630.000,00	1.346.355.000,00	1.208.569.706,00	%62,84
Diğer Cari	17.260.000,00	39.260.000,00	33.727.990,16	%1,76

Hesap / Ekonomik Kod	Başlangıç Ödeneği (TL)	Net Ödenek (TL)	Harcama n (TL)	Harcama İçi Oran ı (%)
Giderler (Yolluk, Görev vb.)				
TOPLAM HARCAMA	2.100.000.000,00	2.122.000.000,00	1.923.188.334,00	%100,00

- Görünürdeki Kadrolu Personel Oranı (%35,40):**
Belediye kadrosunda doğrudan yer alan memur, sözleşmeli personel ve işçilerin net maaş (01) ile SGK prim (02) harcamaları toplamı **680.890.637,84 TL**'dir. Bu tutar, gerçekleşen toplam harcama bütçesinin yalnızca **%35,40**'ını oluşturmaktadır. Bu oran, belediyenin yasal sınırlarla uyumlu ve dengeli bir insan kaynakları bütçesine sahip olduğu izlenimini vermek amacıyla kullanılan bir "bilanço makyajlaması" aracıdır.
- Şirket İstihdamının Gerçek Maliyeti ve Ezici Oranı (%62,84):** Temizlik, güvenlik, park-bahçeler ve idari destek personeli sağlamak amacıyla iştirak şirket Mardin Kent A.Ş.'ye yapılan doğrudan hakkeş ve hizmet alımı ödemeleri (03.05) tam **1.208.569.706,00 TL** olarak gerçekleşmiştir. Bu örtülü personel kalemi, harcanan toplam bütçenin tek başına tam **%62,84**'üne karşılık

gelmektedir. Başka bir deyişle, belediyenin ilgili bütçesinden çıkan her 100 TL'nin 63 TL'si doğrudan şirket üzerinden dolaylı istihdam edilen taşeron personele akmıştır.

3. **Konsolide Gerçek Personel Yüğü Oranı (%98,25):** Doğrudan kadrolu personel giderleri ile 03.05 kodu altında gizlenen şirket istihdam maliyetleri bir araya getirildiğinde, konsolide gerçek personel yüğü **1.889.460.343,84 TL**'ye ulaşmaktadır. Bu çarpıcı tutar, daire başkanlığı bütçesinin tam **%98,25**'inin doğrudan ve dolaylı personel giderleri tarafından yutulduğunu kanıtlamaktadır. Geriye kalan tüm yolluk, görev ve operasyonel giderlere kalabilen serbest pay sadece **%1,75**'tür.

3. Doğru Kodlama Yapısı ve Sık Yapılan Muhasebe Hataları

Bakanlık ve Sayıştay kararları uyarınca, Kent A.Ş. personeli her ne kadar fiilen belediye birimlerinde çalışıyor olsa da hukuken belediyenin değil, ayrı bir tüzel kişilik olan şirketin işçisidir. Bu nedenle belediye bütçesinde bu kişilere yapılan ödemeler "Personel Giderleri" (01) kodunda gösterilemez. Belediye, şirketten faturaya dayalı bir hizmet satın aldığı için bu ödemeler 03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri ana başlığı altındaki şu ekonomik kodlardan ödenmek zorundadır:

1. **03.5.1.08 – Temizlik Hizmet Alım Giderleri:** Temizlik hizmetlerinde görevlendirilen Kent A.Ş. personeline ait hak edişlerin ödeme kodu.
2. **03.5.1.09 – Özel Güvenlik Hizmeti Alım Giderleri:** Güvenlik görevlisi olarak istihdam edilen personelin hak ediş ödemeleri.
3. **03.5.9.90 – Diğer Hizmet Alımları:** Yukarıdaki kategorilere girmeyen; büro personeli, teknik personel, destek personeli ve diğer tüm Kent A.Ş. çalışanlarının belediye bütçesinden ödenmesinde kullanılan ortak ve en yoğun kullanılan koddur.

Analiz raporlarında ve denetimlerde sıklıkla rastlanan ve düzeltilmesi istenen hatalı kodlama pratikleri şunlardır:

1. **01.3.01.02 veya 01.5.1.90 (Yanlış Kullanım):** Bazı belediyeler, şirket personelini belediyenin doğrudan işçisi gibi algılayarak ödemeleri "01 - Personel Giderleri" (örneğin 01.5.1.90 Diğer Personele Yapılan Diğer Ödemeler) veya "630/830 Giderler" hesap grubunda izlemektedir.
2. **Analitik Sapma:** Bu hatalı kullanım, belediyenin kendi kadrolu personel gider oranlarını (5393 s.K. Madde 49'daki yasal sınırını) kağıt üzerinde yanıltıcı şekilde etkilemekte ve bütçe disiplini bozmaktadır. Bu nedenle kesin hesap raporlamalarında tüm Kent A.Ş. ödemelerinin 03 - Mal ve Hizmet Alımı altında konsolide edilmesi yasal zorunluluktur.

Mardin Kent A.Ş., belediyenin insan kaynağı omurgasını taşımakla birlikte, bu yapı üzerinden yapılan harcamaların belediye bütçesinde "03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri" (özellikle 03.5.9.90) alt kodlarında izlenmesi finansal raporlamanın şeffaflığı açısından kritiktir. Şirket işçilerinin toplu sözleşme ile iyileştirilen mali haklarının, belediye bütçesinin cari transfer limitleri sınırları içinde ve doğru kodlama kalemleriyle yönetilmesi, belediyenin 2025 kesin hesabında oluşabilecek olası Sayıştay sorgularının önüne geçecektir. Ancak %98,25'lik bu gerçek yük, yatırım bütçesini (06 Sermaye Giderleri) tamamen felç ederek kurumu hizmet üretmez duruma getirmektedir.

III. Bütçe Çelişkisi ve "Bando Tasarrufu" İllüzyonu

Mevzuattaki yasal sınırların milyarlarca liralık şirket harcamalarıyla aşılması ve oluşan devasa bütçe açıklarının kapatılması için belediyeler, kamuoyunun gözü önünde "tasarruf algısı" yaratmaya yönelik mikro ölçekli adımlara başvurmaktadır.

Bunun en somut ve trajikomik örneği, İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yaşanmıştır:

İzmir Valiliği (Hükümet Konağı) önünde her cuma günü geleneksel olarak icra edilen bayrak töreni ve İstiklal Marşı merasimi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Bandosu'nun katılımıyla gerçekleştirilmekteyken[22]; belediye yönetimi yayımlanan Tasarruf Tedbirleri Genelgesi'ni gerekçe göstererek bandonun cuma günkü rutin görev çizelgesinden çıkarılmasına karar vermiştir[13].

Bandonun törene gidiş gelişindeki yakıt ve mesai maliyetleri üzerinden "tasarruf" yapıldığı iddiası ortaya atılırken; arka planda belediye iştirakleri üzerinden yürütülen milyarlarca liralık kontrolsüz personel harcaması kamuoyu denetiminden uzak tutulmaya devam edilmektedir. Cuma günü bayrak törenindeki bando hizmetinin iptal edilmesiyle elde edilecek birkaç bin liralık sözde tasarruf, İZELMAN ve İZENERJİ gibi şirketlerdeki devasa kadro şişkinliklerinin (24 milyar TL[16]) yanında devede kulak kalmaktadır. Benzer şekilde Mardin örneğinde de bütçenin %98,25'ini yutan yapısal istihdam maliyetleri 03.05 altında maskelenirken makro bütçe disiplininin bahsedilmesi, yönetim krizlerinin mikro algı operasyonlarıyla meşrulaştırılması çabasından ibarettir.

Sonuç ve Değerlendirme

Belediye şirketlerinde istihdam edilen binlerce personelin, fiilen belediyenin sekreteryaya, park bahçe, temizlik ve zabıta gibi asli hizmet birimlerinde çalıştırılmasına rağmen bütçede "Hizmet Alımı" olarak gösterilmesi mali bir perdelemedir. İzmir ve Mardin örneklerinde kesin hesap verileriyle somutlaştırıldığı üzere, bu yöntemle hem yasal norm kadro sınırları delinmekte hem de bütçenin yatırım yapabilme kapasitesi (06 Sermaye Giderleri) tamamen yok edilmektedir.

İzmir'de net bütçe gelirlerinin %46'sının, Mardin'de ise ilgili harcama bütçesinin %98,25'inin doğrudan ve dolaylı personel maliyetlerine harcanması gerçeği karşısında, sembolik alanlarda tasarruf sergilenmesi yapısal bir yönetim krizinin tezahürüdür. Sayıştay'ın denetim raporlarında da sıkça yer alan bu sorunun çözümü, tüm belediye iştiraklerinin personel harcamalarının ana belediye bütçesiyle konsolide edilerek denetlenmesini sağlayacak radikal bir reform sürecini zorunlu kılmaktadır.

Dipnotlar / Kaynaklar

[1] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, R.G. Tarihi: 13.07.2005, Sayı: 25874.

[2] 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, R.G. Tarihi: 30.12.1989, Sayı: 20388 (Mükerrer).

[3] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Madde 49, Fıkra 8.

[4] 375 Sayılı KHK'nın Ek 20. Maddesi uyarınca çıkarılan Usul ve Esaslar, Madde 5.

[5] T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Analitik Bütçe Sınıflandırma Rehberi (03.05 Detay Kodları).

[6] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Mali Yılı Kesin Hesap Görüşmeleri Meclis Tutanakları (Mayıs 2026).

[7] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Mali Yılı Gelir Kesin Hesap Cetvelleri.

[8] İBB 2025 Yılı Gider Kesin Hesabı, "01 Personel Giderleri" Ödenek Tutar Cetveli.

[9] İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararları ve Muhalefet Şerhi Tutanakları (15.05.2026).

[10] İBB Basın ve Halkla İlişkiler Dairesi, "İZENERJİ ve İZELMAN TİS Süreci Raporu" (2025).

[11] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Kesin Hesap Görüşmeleri Personel Sayısı Beyanları.

[12] DİSK Genel-İş Sendikası İzmir Şubeleri Ortak TİS Bildirisi (Mayıs 2025).

[13] İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Gündemi Tasarruf Genelgesi Raporu (2025).

[14] İBB Meclisi 2025 Kesin Hesap Görüşme Tutanakları, Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu.

[15] DİSK Genel-İş, a.g.e.

[16] İzmir Büyükşehir Belediyesi Kamuoyu Açıklaması (04.02.2025 ve 28.05.2025).

[17] DİSK Genel-İş Sendikası İzmir Şubeleri Sözleşme Taslağı Detayları (2025-2026).

[18] T.C. Sayıştay Başkanlığı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Düzenlilik Denetim Raporu.

[19] 375 Sayılı KHK Ek 20. Madde Usul ve Esasları, Madde 5, a.g.e.

[20] İBB 2025 Yılı Gelir Kesin Hesap Cetvelleri, a.g.e.

[21] İBB TİS Süreci Mali Analiz Raporu, a.g.e.

[22] İzmir Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sitesi Haber Arşivi, "Cuma Merasimleri Protokolü".

[23] ESHOT Genel Müdürlüğü 2025 Yılı Kesin Hesap Raporu Detayı.

[24] İzmir B y k   ir Belediyesi 2025 Yılı Finansman Cetveli.

[25] Mardin B y k   ir Belediyesi İnsan Kaynakları ve Eğitim Dairesi Başkanlığı, 14 Temmuz 2026 Tarihli Bütçe  denek - Harcama Raporu.

[26] T.C. Sayıştay Başkanlığı, Mardin B y k   ir Belediyesi Düzenlilik Denetim Raporu.

[27] 5018 Sayılı Kamu Mal  Yönetimi ve Kontrol Kanunu, R.G. Tarihi: 24.12.2003, Sayı: 25326.

Yerel Yönetimlerde Şirket İstihdamı ve Bilanço Makyajlaması Sınırları: Mardin Büyükşehir Belediyesi Kesin Hesap Analizi

Giriş

Kamu maliyesinde mali disiplin, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri gereğince, yerel yönetimlerin bütçe kaynaklarını verimli kullanması esastır. Türkiye’de belediyelerin finansal yapılarını en çok baskılayan unsurların başında personel giderleri gelmektedir. Yasa koyucu, mahalli idarelerin kaynaklarının büyük kısmının personel giderlerine gitmesini önlemek amacıyla 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile katı sınırlamalar getirmiştir.

Ancak uygulamada belediyeler, doğrudan istihdam sınırlamalarını (norm kadro engellerini) aşabilmek adına personeli belediye iştiraki olan şirketler üzerinden çalıştırma yöntemine başvurmaktadır. Bu dolaylı istihdam modeli, bütçede "Mal ve Hizmet Alımı" kalemleri altında gösterilerek kağıt üzerinde bir "bilanço güzelleştirmesi" (mali makyajlama) aracı haline dönüştürülmektedir. Bu çalışmada, Mardin Büyükşehir Belediyesi ile iştiraki Mardin Kent A.Ş. arasındaki mali ve idari ilişkiler, bütçe ödenek gerçekleştirmeleri ve muhasebeleştirme kodlama hataları mevzuat ve veriler ışığında teknik analize tabi tutulmuştur.

I. Yasal Çerçeve ve Şirket İstihdamının Bütçeleme Esasları

Belediyelerin personel harcamalarını doğrudan sınırlayan iki temel yasal düzenleme mevcuttur:

1. 5393 Sayılı Kanun’un 49/8 Maddesi Sınırı:

Belediyelerin doğrudan kadrosunda bulunan memur, sözleşmeli personel ve sürekli işçilerine ait yıllık personel giderleri toplamı, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpımı

sonucu bulunacak miktarın büyükşehir belediyelerinde %30'unu aşamaz.

2. 375 Sayılı KHK'nın Ek 20. Maddesi Sınırı:

Belediyelerin kendi şirketlerinden doğrudan hizmet alımı yöntemiyle çalıştırdığı personelin maliyeti de dahil edildiğinde, toplam personel giderlerinin belediye bütçe gelirlerine oranının %40 limitini geçmemesi yasal bir zorunluluktur.

Mardin Kent A.Ş., belediyenin temizlik, park ve bahçeler, güvenlik, idari destek, kültür işleri ve fen işleri gibi operasyonel süreçlerinde ihtiyaç duyulan personelin istihdam edildiği ana iştirak yapısıdır. 375 sayılı KHK'nın Ek 20'nci maddesi uyarınca, belediyeler personel çalıştırılmasına dayalı hizmetleri, ihale açmaksızın doğrudan kendi kurdukları/ortağı oldukları şirketlerden alabilmektedir.

Belediye ile Kent A.Ş. arasındaki nakit akışı bu "Doğrudan Hizmet Alım Sözleşmesi" kapsamında gerçekleşir. Belediye, her ay Kent A.Ş. tarafından gönderilen hak ediş faturalarını ödemektedir. Bu faturanın içeriği; işçi ücretleri, SGK işveren payları, işsizlik sigortası primleri, şirket işletme giderleri ve yasal sınır olan %4 şirket kârından oluşmaktadır. Kent A.Ş.'ye yapılan bu hak ediş ödemeleri, belediyenin yatırım ve fiziki projeler (sermaye giderleri) için kullanabileceği bütçeyi daraltmakta ve belediyenin serbest nakit akışını büyük oranda personeli finanse etmek üzere iştirake aktarmasına yol açmaktadır.

II. Bütçe Kodlamasında Doğru Muhasebe Yapısı ve Hatalı Uygulamalar

Belediye iştiraklerinde (Mardin Kent A.Ş.) istihdam edilen personelin maaş ve SGK ödemelerinin belediye bütçesinde hangi "Ekonomik Kod" altında giderleştirileceği, kamu maliyesinde en çok tartışılan ve Sayıştay bulgularına konu olan alanlardan biridir.

1. Doğru ve Mevzuata Uygun Kodlama Yapısı

Bakanlık ve Sayıştay kararları uyarınca, Kent A.Ş. personeli her ne kadar fiilen belediye birimlerinde çalışıyor olsa da hukuken belediyenin değil, ayrı bir tüzel kişilik olan şirketin işçisidir. Bu nedenle belediye bütçesinde bu kişilere yapılan ödemeler "Personel Giderleri" (01) kodunda gösterilemez. Belediye, şirketten faturaya dayalı bir hizmet satın aldığı için bu ödemeler **03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri** ana başlığı altındaki şu ekonomik kodlardan ödenmek zorundadır:

- **03.5.1.08 – Temizlik Hizmet Alım Giderleri:** Temizlik hizmetlerinde görevlendirilen Kent A.Ş. personeline ait hak edişlerin ödeme kodu.
- **03.5.1.09 – Özel Güvenlik Hizmeti Alım Giderleri:** Güvenlik görevlisi olarak istihdam edilen personelin hak ediş ödemeleri.
- **03.5.9.90 – Diğer Hizmet Alımları:** Yukarıdaki kategorilere girmeyen, büro personeli, teknik personel, destek personeli ve diğer tüm Kent A.Ş. çalışanlarının belediye bütçesinden ödenmesinde kullanılan ortak ve en yoğun kullanılan koddur.

2. Sık Yapılan Muhasebe Hataları ve "Bilanço Güzelleştirmesi" Sapması

Analiz raporlarında ve denetimlerde sıklıkla rastlanan hatalı kodlama pratikleri şunlardır:

- **01.3.01.02 veya 01.5.1.90 (Yanlış Kullanım):** Bazı belediyeler, şirket personeli belediyenin doğrudan işçisi gibi algılayarak ödemeleri "01 - Personel Giderleri" (örneğin 01.5.1.90 Diğer Personelere Yapılan Diğer Ödemeler) veya "630/830 Giderler" hesap grubunda izlemektedir.
- **Analitik Sapma:** Bu hatalı kullanım, belediyenin kendi kadrolu personel gider oranlarını (5393 Sayılı Belediye

Kanunu Madde 49'daki yasal sınırını) kağıt üzerinde yanıltıcı şekilde etkilemekte ve bütçe disiplini bozmaktadır. Bu nedenle kesin hesap raporlamalarında tüm Kent A.Ş. ödemelerinin 03 - Mal ve Hizmet Alımı altında konsolide edilmesi yasal zorunluluktur.

III. Mardin Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Kesin Hesap Analizi ve Gerçek Mali Yük Oranları

Mardin Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları ve Eğitim Dairesi Başkanlığı'nın 14 Temmuz 2026 tarihli resmi bütçe gerçekleşme raporu verileri incelendiğinde, bütçenin gerçek yapısı ve yapılan "makyajlamanın" oransal boyutları ortaya çıkmaktadır. İlgili daire başkanlığının gerçekleşen toplam harcaması **1.923.188.334,00 TL**'dir.

Harcamaların ekonomik kod bazında oransal dağılımı şöyledir:

1. **Doğrudan Personel Giderleri (01 + 02 Kodları):** Daire başkanlığı bünyesindeki memurlar, sözleşmeli personel ve doğrudan belediye kadrosundaki işçilerin maaş ve SGK giderleri toplamı **680.890.637,84 TL** olarak gerçekleşmiştir. Bu tutar, toplam gerçekleşen bütçenin **%35,40'**ına denk gelmektedir. Kağıt üstündeki bu oran, belediyenin doğrudan personel gideri limitlerini makul seviyede tuttuğu izlenimi uyandırmaktadır.
2. **Örtülü Personel Maliyeti - Hizmet Alımları (03.05 Kodu):** Kent A.Ş. personeline ait hak ediş ödemelerini içeren hizmet alımları kalemi harcaması ise **1.208.569.706,00 TL** düzeyindedir. Bu dolaylı personel gideri, daire başkanlığı bütçesinin tek başına tam **%62,84'**üne karşılık gelmektedir.
3. **Konsolide Gerçek Personel Yükü:** Doğrudan kadrolu personel giderleri (01+02) ile "Hizmet Alımı" (03.05) adı altında perdelenen Kent A.Ş. personel harcamaları konsolide edildiğinde, toplam personel maliyeti **1.889.460.343,84 TL**'ye ulaşmaktadır. Bu konsolide

gerçek yük, gerçekleşen daire bütçesinin tam **%98,25**'ini yutmaktadır. Daire bütçesinden personel dışı cari faaliyetlere (yolluklar, görev giderleri, transferler vb.) kalabilen serbest pay sadece **%1,75**'tir (33.727.990,16 TL).

Sonuç ve Değerlendirme

Mardin Kent A.Ş., belediyenin insan kaynağı omurgasını taşımakla birlikte, bu yapı üzerinden yapılan harcamaların belediye bütçesinde "03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri" (özellikle 03.5.9.90) alt kodlarında izlenmesi finansal raporlamanın şeffaflığı açısından kritiktir. Şirket işçilerinin toplu sözleşme ile iyileştirilen mali haklarının, belediye bütçesinin cari transfer limitleri sınırları içinde ve doğru kodlama kalemleriyle yönetilmesi, belediyenin 2025 kesin hesabında oluşabilecek olası Sayıştay sorgularının önüne geçecektir.

Ancak %98,25'lik bu gerçek konsolide personel yükü, bütçenin yatırım yapabilme kapasitesini (06 Sermaye Giderleri) neredeyse tamamen yok etmektedir. Yerel yönetimlerde şeffaf bütçe disiplininin kurulması, bütçe dışında iştirak şirketleri üzerinden yürütülen personelin maliyetleri dahil tüm giderlerin konsolide bütçe analiziyle izlenmesi ve denetlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Dipnotlar / Kaynaklar

[1] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, R.G. Tarihi: 13.07.2005, Sayı: 25874, m. 49/8.

[2] 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, R.G. Tarihi: 30.12.1989, Sayı: 20388 (Mükerrer), Ek Madde 20.

[3] İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Bağlı Kuruluşları ile Bunların Üyesi Olduğu Mahalli İdare Birliklerince Hizmet Alınmasına

Dayalı Şirket Kurulmasına veya Mevcut Şirketlerin Kullanılmasına İlişkin Usul ve Esaslar, Madde 5.

[4] T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Analitik Bütçe Sınıflandırma Rehberi (03.05 Hizmet Alımları Detay Kodları).

[5] 5018 Sayılı Kamu Mal   Yönetimi ve Kontrol Kanunu, R.G. Tarihi: 24.12.2003, Sayı: 25326.

[6] T.C. Sayıştay Başkanlığı, Belediyeler Düzenlilik Denetim Raporları ve "Belediye Şirketlerinden Hizmet Alımları" Bulguları.

[7] Mardin Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları ve Eğitim Dairesi Başkanlığı, 14 Temmuz 2026 Tarihli Bütçe   denek - Harcama Raporu.

MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NDE ENDİREKT PERSONEL İSTİHDAMI VE MALİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: MARDİN KENT A.Ş. ÖRNEĞİ

Özet: Bu çalışma, Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin (MBB) bütçe yapısını ve mali sürdürülebilirliğini, belediye iştiraki Mardin Kent A.Ş. üzerinden yürütülen "endirekt personel istihdamı" modeli çerçevesinde analiz etmektedir. 375 sayılı KHK'nın Ek 20'nci maddesiyle hayatımıza giren ve kamuoyunda taşeron işçilerin belediye şirketlerine geçişi olarak bilinen bu sistem, MBB'nin insan kaynağı omurgasını oluşturmaktadır. Makalede, Temmuz 2025 Toplu İş Sözleşmesi'nin getirdiği mali yükler, bu yüklerin analitik bütçe kodlarındaki fiili yansımaları ve dolaylı istihdam yönteminin belediyenin asli yatırım kapasitesi üzerindeki daraltıcı etkileri kamu maliyesi ve denetim perspektifiyle incelenmektedir.

GİRİŞ

Modern yerel yönetimlerde insan kaynağının yönetimi, hem sunulan hizmetin kalitesini hem de bütçe disiplini doğrudan etkileyen en hassas dinamiklerden biridir. Türkiye'de belediyeler, özellikle 2018 yılından itibaren kamu personel rejimindeki dönüşümün bir parçası olarak doğrudan (kadrolu) istihdam yerine, belediye iktisadi teşebbüsleri (iştirakler) üzerinden **endirekt (dolaylı) personel istihdamı** yöntemine yönelmişlerdir.[1]

Mardin Büyükşehir Belediyesi ve onun en büyük operasyonel iştiraki olan **Mardin Kent A.Ş.** arasındaki ilişki, bu dolaylı istihdam modelinin mali sonuçlarını ve bütçe üzerindeki sürdürülebilirlik baskısını analiz etmek adına önemli bir örnek teşkil etmektedir.

1. ENDİREKT İSTİHDAM MODELİNİN HUKUKİ VE İDARİ ALTYAPISI

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin temizlik, park-bahçeler, fen işleri, güvenlik ve idari destek gibi neredeyse tüm saha ve büro operasyonlarında çalışan personelin çok büyük bir kısmı hukuken belediyenin doğrudan işçisi değildir. Bu personel, belediyenin %100 hissesine sahip olduğu bir iktisadi teşebbüs olan **Mardin Kent A.Ş.** bünyesinde istihdam edilmektedir.

1.1. Doğrudan Hizmet Alım Mekanizması

Bu endirekt model, 375 sayılı KHK'nın Ek 20'nci maddesine dayanmaktadır.[^2] Bu hüküm uyarınca MBB, personel çalıştırılmasına dayalı hizmetleri açık ihale usulüne başvurmadan, doğrudan kendi şirketi olan Kent A.Ş.'den satın almaktadır.

1. **Ödeme Döngüsü:** Belediye, her ay Kent A.Ş. tarafından kesilen "Hizmet Alım Hak Ediş Faturası"nı öder.
2. **Faturanın İçeriği:** Bu faturanın mali portresi; işçilerin net maaşları, SGK işveren payları, işsizlik sigortası primleri, sendikal sosyal haklar, şirketin genel idari giderleri ve yasal olarak sınırlandırılmış olan %4 şirket kârından oluşur.

Bu hukuki kurgu nedeniyle, kâğıt üzerinde belediye ile işçiler arasında doğrudan bir iş sözleşmesi bulunmamakta, idari olarak "hizmet satın alımı" ilişkisi yürütülmektedir.

2. TEMMUZ 2025 TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ VE MALİ YANSIMALARI

Belediyenin dolaylı yoldan finanse ettiği Kent A.Ş. bütçesindeki en büyük kırılma noktası, Temmuz 2025'te imzalanan toplu iş sözleşmesi (TİS) olmuştur.

2.1. Maaş İyileştirmesi ve Cari Nakit İhtiyacı

Temmuz 2025'te Kent A.Ş. bünyesindeki **1.884 işçiyi** kapsayan TİS protokolüyle en düşük işçi maaşı net **40.000 TL** seviyesine çekilmiştir.[3]

Yüksek enflasyonist ortamda çalışanların refah düzeyini korumak adına atılan bu adım, sosyal belediyecilik açısından büyük bir başarı olsa da, MBB'nin iştirakine her ay aktarmak zorunda olduğu hak ediş tutarını (ve dolayısıyla cari nakit ihtiyacını) geometrik olarak artırmıştır.

2.2. Yatırım Bütçesinden Feragat ve Likidite Sıkışıklığı

Maaşların gününde ödenmesi yerel idareler için asli öncelik olduğundan, artan personel maliyetleri belediyenin kentsel gelişim, yol yapımı ve fen işleri gibi alanlara ayırabileceği "**Sermaye Giderleri**" (yatırım bütçesi) payını doğrudan daraltmıştır. 2025 yılı kesin hesaplarında yer alan belediye mülk ve arsa satışlarının en büyük finansal motivasyonu, Kent A.Ş. personelinin maaş ve SGK ödemelerinin aksatılmadan iştirake aktarılabilmesini sağlamaktır.

3. ANALİTİK BÜTÇE KODLAMASI VE "YASAL SINIR" İLLÜZYONU

Kamu maliyesinde endirekt istihdamın en çok tartışılan yönü, bütçe tablolarındaki gösterim şekli ve yasal limitlerle olan ilişkisidir.

3.1. %30 Personel Gideri Sınırı

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 49. maddesine göre; belediyelerin yıllık toplam personel giderleri (SGK devlet primi dahil), en son yıl bütçe gelirlerinin yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarın **%30'unu** aşamaz.[4]

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin doğrudan kadrolu memur ve işçi giderleri bu yasal sınırın sınırındadır. Ancak burada kritik bir finansal illüzyon devreye girmektedir:

3.2. Bütçe Kodlamasındaki Maskeleye (03 Kodu)

Hukuken Kent A.Ş. çalışanları belediyenin doğrudan personeli sayılmadığından, bu işçilere ödenen milyarlarca TL bütçede **"01 - Personel Giderleri"** kalemi altında gösterilemez. Belediye, şirketten faturaya dayalı hizmet satın aldığı için bu harcamalar **"03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri"** altında muhasebeleştirilmektedir.

Tablo 1: Kent A.Ş. Personel Ödemelerinin Bütçe Kod Yapısı

Ekonomik Kod	Hizmet Türü	Yapısal Açıklama
03.5.1.08	Temizlik Hizmet Alım Giderleri	Temizlik işlerinde görevlendirilen Kent A.Ş. işçilerinin hak ediliş ödemeleri.
03.5.1.09	Özel Güvenlik Hizmet Alım Giderleri	Belediye tesislerinde görevli güvenlik personelinin aylık hak edilişleri.
03.5.9.90	Diğer Hizmet Alımları	Büro personeli, teknik destek personeli ve diğer tüm Kent A.Ş. çalışanlarının fonlandığı ana ve en yoğun kullanılan bütçe kalemi.

Bu kodlama yapısı sayesinde belediye, şeklen %30'luk yasal personel limiti kısıkacına takılmamaktadır. Ancak analitik bütçe okumasında, belediyenin serbest nakit akışının çok büyük bir kısmının aslında "03.5" kodları üzerinden **dolaylı personel ödemelerine** gittiği ve gerçek personel yükünün bütçede gizlendiği net bir şekilde görülmektedir.

3.3. Sık Yapılan Muhasebe Hataları ve Sayıştay Bulguları

Sayıştay denetim raporlarında, MBB ve benzeri belediyelerin bütçe raporlamalarında şirket personeli ödemelerinin zaman zaman hatalı olarak 01.3.01.02 veya 01.5.1.90 (Diğer Personele Yapılan Diğer Ödemeler) kodlarına ya da doğrudan gider hesaplarına kaydedildiği tespit edilmektedir.[5] Bu durum bütçe disiplini bozmakta ve yasal limitlerin denetlenmesini imkansız kılmaktadır. Kesin hesap raporlamalarında tüm Kent A.Ş. hak edişlerinin istisnasız 03 ana kodu altında konsolide edilmesi yasal bir zorunluluktur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin Kent A.Ş. üzerinden yürüttüğü **endirekt personel istihdamı**, belediyenin hizmet kapasitesini ayakta tutan ana motordur. Ancak bu dolaylı model, Temmuz 2025 TİS artışları ile birleştiğinde mali sürdürülebilirliği ciddi şekilde tehdit eden bir bütçe baskısına dönüşmüştür.

Belediye, yasal %30 sınırını aşmamak adına bütçede "03 - Mal ve Hizmet Alımları" kodunu kullanarak şekli uygunluk sağlasa da; fiiliyatta bütçe gelirlerinin çok büyük bir kısmı dolaylı olarak personel maaşlarına harcanmaktadır. Bu durum, yatırımların durmasına, borçlanma limitlerinin zorlanmasına (MARSU örneğinde olduğu gibi yasal sınırın 4 katına çıkılmasına) ve sürekli bir taşınmaz satış döngüsüne yol açmaktadır.

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin yapısal olarak sürdürülebilir bir finansal modele kavuşabilmesi için; indirekt istihdam yükünün optimize edilmesi, bütçe kodlamalarının Sayıştay standartlarında şeffaflaştırılması ve her şeyden önemlisi iştirak harcamalarını karşılayacak güçlü yerel öz gelirlerin (belediye vergileri ve işletme gelirleri) yaratılması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

DİPNOTLAR

[1]: 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun "Bütçenin Hazırlanması ve Uygulanması"na ilişkin ortak hükümleri.

[2]: 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Ek Madde 20 (İl Özel İdareleri ve Belediyelerde Personel Çalıştırılmasına Dayalı Hizmet Alımları).

[3]: Mardin Büyükşehir Belediyesi ile Belediye-İş Sendikası Arasında İmzalanan, Temmuz 2025 Yürürlük Tarihli Toplu İş Sözleşmesi Protokolü.

[4]: 5393 sayılı Belediye Kanunu, "Personel İstihdamı ve Sınırları" başlıklı 49. maddesi.

[5]: T.C. Sayıştay Başkanlığı, *"Mardin Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Düzenlilik Denetim Raporu"*, Bütçe Giderleri ve İştirak İlişkileri Bulguları.

YEREL YÖNETİMLERİN KENTSEL VE ÇEVRESEL SORUNLARLA MÜCADELEDEKİ ROLÜ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ

1. GİRİŞ

Tarihin her döneminde yerel idareler, mahalli müşterek ihtiyaçların karşılanmasında ilk başvuru yapılan birimlerin başında gelmiştir. Yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerinin doğrudan yönetildiği bu kurumların; altyapıdan ulaşım, kentsel peyzajdan mimari planlamaya kadar pek çok hayati alanda asli görevleri bulunmaktadır.[1] Günümüzde "kent ve çevre" olgusu, yerel idarelerin en fazla mesai ve kaynak harcadığı alanların başında yer almaktadır. Sanayileşme ve hızlı nüfus artışının getirdiği kentsel kirleticilerle mücadele ile bu olumsuzlukların önceden engellenmesi çabaları, son yüzyılda yerel idarelerin kurumsal kapasitelerini en çok zorlayan konular arasına girmiştir.

Küreselleşme, iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim ve kırdan kente yönelen göç dalgası, yerel idarelerin yetki alanlarındaki kentsel ve çevresel sorunların çarpan etkisiyle büyümesine yol açmaktadır. Bu sorunlar karşısında ilk muhatap olan yerel yönetimler, kentsel ekolojiyi korumak için kullanacakları mali ve idari araçların yetersizliğiyle karşı karşıyadır.[2] Özellikle merkezi idareden aktarılan mali kaynakların sınırlı oluşu, yerel yönetimlerin bütçe önceliğini acil ve asli fiziki hizmetlere (yol, ulaşım vb.) vermesine; çevre yatırımlarını ise çoğunlukla ikinci plana itmesine veya dış kaynak arayışına girmesine neden olmaktadır.

Ayrıca, yerel yönetimlerin idari ve coğrafi sınırlarının yasal olarak kısıtlı olması, havza ölçekli veya sınır aşan kentsel/çevresel sorunlarda tek başlarına kalıcı başarılar elde etmelerini zorlaştırmaktadır. Bu yapısal sınırlar nedeniyle yerel idareler; çevre yatırımlarında uluslararası fonlar, hibe programları ve merkezi idarenin iş birliğine ihtiyaç duymaktadır.

Bu alışma, yerel yönetimlerin kentsel ve çevresel sorunlarla mücadeledeki konumunu, karşılaştıkları mali ve idari kısıtları teorik düzeyde ele almaktadır. Çalışma kapsamında; Türkiye'nin kıyı/metropol ölçeğindeki gelişmiş sanayi kenti **İzmir** ile tarihi, kültürel ve coğrafi yapısıyla Güneydoğu Anadolu bölgesinin merkezlerinden olan **Mardin** illerinin büyükşehir belediyeleri tarafından hayata geçirilen evre projeleri incelenmiştir. Böylece iki farklı sosyo-ekonomik ve coğrafi havzada uygulanan kentsel evre yönetimi modellerinin analiziyle literatüre katkı sunulması amaçlanmaktadır.

2. KENTSEL VE ÇEVRESEL SORUNLAR

İnsanların toplu olarak yaşam sürdüğü kentsel alanlar, paylaşılan sosyo-ekonomik ve fiziki ekosistemlerin temelini oluşturur. Küresel nüfus eğilimleri incelendiğinde, insanlığın yarıdan fazlasının artık kentlerde yaşaması, bu alanların evre üzerindeki baskısını açıkça ortaya koymaktadır. Kentsel alanların sunduğu iş, eğitim ve sosyal yaşam olanakları, kırsal bölgeler üzerindeki itici g lerle birleştiğinde kentleri yoğun bir nüfus akışının hedefi haline getirmiştir.[3] Ancak plansız gelişen bu yoğunlaşma süreci, çözülmesi zor kentsel ve çevresel sorunları beraberinde getirmektedir.

2.1. Kentleşme ve evre Odaklı Yapısal Sorunlar

Yoğun nüfus hareketlerinin kentler üzerindeki ilk somut etkisi fiziksel altyapıda görülmektedir. Hızlı ve kontrolsüz kentleşme; gecekondulaşma, kentsel donatı alanlarının yetersizliği, kalabalıklaşma maliyetlerinin artışı, arsa ve konut fiyatlarında aşırı dalgalanmalar gibi fiziksel sorunlara yol amaktadır.[4] Bu fiziki kısıtları kentsel yoksulluk, işsizlik ve sosyal dışlanma gibi sosyo-ekonomik bunalımlar izlemektedir. Fiziki yapının yetersizliği doğrudan halk sağlığı ve evre ekolojisi üzerinde bir tehdit unsuru oluşturmakta; sağlıklı içme suyuna erişim, kanalizasyon bertarafı ve endüstriyel atık yönetimi konularında yerel idarelerin iş yükünü artırmaktadır.[5]

Çevresel açıdan kentsel alanlar, doğanın taşıma kapasitesini zorlayan en önemli tüketim ve emisyon merkezleridir. Çevre sorunları, temelde insan faaliyetlerinin doğanın kendi kendini yenileme sınırını aşmasıyla ortaya çıkan dengesizliklerdir.[^6] Bu çerçevede kentsel alanlarda yoğunlaşan çevre kirliliği türlerini şu şekilde analiz etmek mümkündür:

1. **Su Kaynaklarının Kirlenmesi ve Kıtılık:** Aşırı nüfusa bağlı olarak artan evsel ve sanayi su tüketimi yeraltı su seviyelerini düşürürken; deşarj standartlarına uymayan atık sular su havzalarını, nehirleri ve denizleri kirlletmektedir.[7]
2. **Toprak Kalitesinin Bozulması:** Katı, tıbbi ve endüstriyel atıkların modern yöntemlerle bertaraf edilmeyip vahşi şekilde depolanması, sızıntı sularının toprağa ve yeraltı sularına karışarak kimyasal ve biyolojik kirlilik yaratmasına yol açmaktadır.[8]
3. **Hava Kirliliği ve Sera Gazı Emisyonları:** Kentsel ulaşım da fosil yakıt tüketimi, konutların ısıtma sistemleri ve sanayi tesislerinin emisyonları hava kalitesini düşürerek solunum yolu hastalıklarını tetiklemektedir. Ayrıca kentsel kaynaklı sera gazı emisyonları küresel iklim değişikliğinin de birincil nedenidir.[9]

Zamanla kentler, hem çevre kirliliğini üreten ana merkezler hem de bu kirliliğin yıkıcı sonuçlarından (ısı adaları, ani sel baskınları vb.) en çok etkilenen yaşam alanları haline dönüşmüştür.[10] Bu durum, kentsel ve çevresel sorunların yerinde ve entegre bir yönetim anlayışıyla çözülmesini zorunlu kılmaktadır.

3. TÜRKİYE’NİN KENTSEL VE ÇEVRESEL POLİTİKA ÇERÇEVESİ

Küreselleşen dünyada çevre kirliliğinin sınır tanımayan doğası, ulusal politikaların uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesini gerektirmiştir.[11] Türkiye’nin kentsel çevre

politikalarının temeli anayasal ve yasal düzenlemelerle şekillendirilmiştir.

1982 Anayasası'nın 56. maddesinde yer alan "*Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevrenin kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir*" hükmü, çevre hakkını anayasal güvence altına almıştır.[12] Bununla birlikte Anayasa'nın 23. maddesindeki "sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirme" vizyonu ve mülkiyet sınırlandırmalarını düzenleyen diğer maddeler çevre hakkını doğrudan destekler niteliktedir.

Yasal alanda yürürlükte olan en temel mevzuat **2872 sayılı Çevre Kanunu**'dur.[13] Kanun; sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda, tüm canlıların ortak varlığı olan çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini amaçlar. Bu ana kanunun yanı sıra; *İmar Kanunu, Büyükşehir Belediye Kanunu, Belediye Kanunu ve Kıyı Kanunu* gibi yasalar yerel yönetimlerin çevre koruma alanındaki sınırlarını ve yetki alanlarını tanımlamaktadır.[14] Kurumsal çerçevede ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı öncülüğünde yerel idareler bu politikaların sahadaki en önemli uygulayıcıları konumundadır.

4. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN ÇEVRE YÖNETİMİNDEKİ ROLÜ

Türkiye'de kentsel nüfusun büyük kısmına hizmet götüren Büyükşehir Belediyeleri, **5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu** kapsamında geniş çevre yetkileri ile donatılmıştır. İlgili kanunun 7. maddesi uyarınca büyükşehir belediyelerine verilen başlıca çevre görevleri şunlardır:

1. Sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak su havzalarının, tarım alanlarının ve ekolojik dengenin korunmasını sağlamak,

2. Büyükşehir katı atık yönetim planını hazırlamak, evsel atıklar hariç atıkların geri kazanılması, düzenli depolanması ve bertarafına yönelik tesisler kurmak/işletmek,
3. Sanayi ve tıbbi atıklara yönelik entegre bertaraf süreçlerini yürütmek,
4. Kanalizasyon ve atık su arıtma tesislerini kurmak, derelerin ıslahını gerçekleştirmek ve içme suyu kalitesini güvence altına almak.[^15]

Metropol alanlardaki karmaşık nüfus yapısı ve sanayi yoğunluğu, büyükşehir belediyelerinin geleneksel temizlik faaliyetlerinin ötesine geçerek yenilikçi, döngüsel ekonomi odaklı ve iklim dirençli projeler üretmesini zorunlu kılmaktadır.

5. İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN VİZYONER ÇEVRE PROJELERİ

Farklı coğrafi karakterlere ve kentsel dinamiklere sahip olan İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri, sürdürülebilir çevre yönetimi konusunda kendi bölgelerinde önemli model uygulamalar hayata geçirmektedir.

5.1. İzmir Büyükşehir Belediyesi: İleri Biyolojik Arıtma, Gri Su ve Enerji Dönüşümü

Kıyı metropolü kimliğiyle İzmir, körfez ekosisteminin korunması ve su kıtlığı ile mücadelede ileri teknolojiye dayalı altyapı yatırımlarına odaklanmaktadır.

1. **Kapasite Artırımı ve Havza Koruma Yatırımları:** İzmir Büyükşehir Belediyesi İZSU Genel Müdürlüğü, arıtma kapasitesini artırmak amacıyla önemli yatırımlar yapmaktadır. Bu kapsamda Torbalı İleri Biyolojik Atıksu Arıtma Tesis'i'nin kapasitesi yaklaşık 3 kat artırılarak sanayi ve evsel atıkların Melez Çayı ile Küçük Menderes Havzası'na zarar vermeden arıtılması hedeflenmiştir.

Benzer şekilde, kapasitesi günlük 25 bin metreküpe çıkarılan Ayrancılar-Yazıbaşı İleri Biyolojik Atıksu Arıtma Tesisi, bölgedeki tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından kritik bir çevre yatırımı olarak devreye alınmıştır.

2. **Gri Su ve Yenilikçi Su Yönetimi (RESWATER Projesi):** Su krizine dirençli çözümler üretmek amacıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Havzası Sınır Ötesi İş Birliği Programı (Interreg NEXT MED) kapsamında fonlanan *RESWATER (Dirençli Kentsel Su Yönetimi İçin Geleneksel Olmayan Su Kaynakları)* projesini başlatmıştır. Proje çerçevesinde belediye hizmet binalarında gri su arıtma sistemleri kurulmakta; arıtılan bu sular bina içi tesisat ile kamusal alanların ve peyzajın sulanmasında kullanılarak şebeke suyu tüketimi düşürülmektedir.
3. **Harmandalı Düzenli Depolama ve Biyogaz Tesisi:** İzmir'in katı atık yönetimindeki en önemli çevre hamlelerinden biri olan Harmandalı tesisi, çöplük gazından (metan) elektrik üreten entegre bir enerji merkezine dönüştürülmüştür. Bu sayede hem sera gazı emisyonlarının önüne geçilmekte hem de kentsel atıklar yeşil enerjiye dönüştürülerek ekonomiye kazandırılmaktadır.

5.2. Mardin Büyükşehir Belediyesi: Entegre Katı Atık Yönetimi ve Kırsal Çevre Dönüşümü

Geniş bir coğrafi alana yayılan Mardin Büyükşehir Belediyesi, özellikle katı atıkların çevreye zarar vermeden toplanması ve çöpten katma değer üretilmesi noktasında bölgesel bir dönüşüm gerçekleştirmektedir.

1. **Yeşilli Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi ve Biyogaz Santrali:** Kent genelinde vahşi çöp depolamaya son veren bu entegre tesiste, 10 ilçeden toplanan günlük ortalama 550 ton evsel atık işlenmektedir. Tesiste yer

alan biyogaz jeneratörleri vasıtasıyla çöpten elektrik üretilerek yaklaşık 18 bin hanenin elektrik ihtiyacı karşılanmaktadır. Kurulan mekanik ayırma ve kompost projeleriyle sistemin kurulu gücü artırılmakta; böylece doğaya yayılan ve karbondioksitten 25 kat daha zararlı olan metan gazı tamamen kontrol altına alınmaktadır.

2. **Tıbbi Atıkların Güvenli Bertarafı:** Tesis bünyesinde kurulan ünitelerle Mardin sınırları içerisindeki tüm sağlık kuruluşlarının tıbbi atıkları sterilize edilerek çevreye zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilmekte ve dolaylı olarak enerji üretimine dahil edilmektedir.
3. **Zeytinli "Sıfır Atık Köyü" Projesi:** Mardin'in Yeşilli ilçesine bağlı Zeytinli Mahallesi'nde yürütülen ve Avrupa Birliği hibe programı kapsamında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevre Ajansı tarafından desteklenen bu proje, kırsalda sürdürülebilir sıfır atık yönetim modelinin kurulmasını amaçlamaktadır. Proje bünyesinde kurulan atık altyapısı, güneş enerjisi (GES) entegrasyonu ve kadınlar ile gençlerin atıklardan üretim yapabileceği sosyal girişimcilik atölyeleri, kırsal kalkınma ile çevre korumayı birleştiren öncü bir model sunmaktadır.

6-İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen RESWATER (Dirençli Kentsel Su Yönetimi İçin Geleneksel Olmayan Su Kaynakları) projesi

Mardin Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yap-işlet-devret modeliyle işletilen **Mardin Entegre Katı Atık Yönetimi ve Biyogaz Enerji Üretim Tesisi**'nin finansal yapıları, bütçeleri, hibe/yatırım modelleri ve sağladıkları ekonomik geri dönüşlerin karşılaştırmalı analizi aşağıda sunulmuştur:

Projelerin Finansal ve Operasyonel Karşılaştırma Tablosu

Finansal / Operasyonel Parametre	İzmir Büyükşehir Belediyesi – RESWATER Projesi	Mardin Büyükşehir Belediyesi – Biyogaz Enerji Santrali
Ana Proje Odağı	Konvansiyonel olmayan su kaynakları (Gri su arıtımı, yağmur suyu hasadı) ve kentsel su dirençliliği	Katı atık bertarafı, metan gazı eliminasyonu ve elektrik enerjisi üretimi
Toplam Proje Bütçesi	2.953.100 Avro (Çok uluslu konsorsiyumun toplam bütçesi)	Yaklaşık 5.300.000 ABD Doları (Sabit tesis/santral yatırım değeri ölçeği)
Belediye Payı / Ayrılan Bütçe	478.800 Avro (İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilen pay)	Belediye bütçesinden doğrudan nakit çıkışı olmaksızın %100 Özel Sektör Yatırımı

Finansal / Operasyonel Parametre	İzmir Büyükşehir Belediyesi – RESWATER Projesi	Mardin Büyükşehir Belediyesi – Biyogaz Enerji Santrali
		(Yap-İşlet-Devret)
Hibe ve Finansman Oranı	%90 AB Hibesi (Interreg NEXT MED programı kapsamında doğrudan hibe desteği)	%0 Hibe / %100 Özel Sermaye. Yap-İşlet-Devret modeli ile özel yüklenici tarafından finanse edilmiştir.
Yıllık Doğrudan Gelir / Tasarruf	Dolaylı Tasarruf: Şebeke suyu tüketiminde ve belediye binalarının işletme giderlerinde sağlanan doğrudan azalma.	Doğrudan Gelir: Üretilen enerjiden belediyeye aktarılan belirli oranlı ciro payı (Yıllık ortalama 18.000 MWh elektrik üretimi).
Sosyo-Ekonomik	Akdeniz havzasındaki 7 kentle teknoloji ve	Bölgede yaklaşık 18.000 hanenin yıllık elektrik

Finansal / Operasyonel Parametre	İzmir Büyükşehir Belediyesi – RESWATER Projesi	Mardin Büyükşehir Belediyesi – Biyogaz Enerji Santrali
Çıktı / Geri Dönüş	deneyim paylaşımı, su tasarrufu farkındalığı.	ihtiyacının çöpten üretilen yeşil enerji ile karşılanması.

Projelerin Finansal Yapı Analizleri

1. İzmir RESWATER Projesi Finansal Analizi

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Malta Enerji ve Su Bakanlığı koordinasyonunda yürüttüğü RESWATER projesi, tipik bir **Avrupa Birliği hibe projesidir**.

- Finansman Mekanizması:** Projenin toplam bütçesi olan 2,95 milyon Avro, ortaklar arasında paylaşılmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Dairesi Başkanlığı bu bütçeden **478.800 Avro** pay almaktadır. Proje bütçesinin yaklaşık %90'ı AB fonuyla karşılandığı için belediyenin öz kaynak yükü son derece düşüktür.
- Geri Kazanım Modeli:** Projenin amacı doğrudan ticari bir gelir elde etmek değil, "gri su" arıtımı ve yağmur hasadı altyapısıyla belediye binalarındaki şebeke suyu faturasını kalıcı olarak düşürerek **kamusal tasarruf** yaratmaktır.

2. Mardin Biyogaz Enerji Santrali Finansal Analizi

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin projesi ise kamu bütçesi üzerinde yük oluşturmeyan **ticari ortaklık ve Yap-İşlet-Devret** modeline dayanmaktadır.

1. **Finansman Mekanizması:** Tesisin inşası, jeneratör kurulumları ve mekanik ayırma üniteleri tamamen yüklenici firma tarafından finanse edilmiştir. Belediyeden nakit çıkışı olmamıştır.
2. **Gelir Modeli:** Tesis, günlük 400 ton katı atığı işleyerek yılda ortalama **18.000 Megavatsaat (MWh)** elektrik enerjisi üretmektedir. Üretilen bu elektrik, YEKDEM (Yenilenebilir Enerji Destekleme Mekanizması) kapsamında şebekeye satılmakta ve elde edilen gelirden ihale şartnamesinde belirlenen oran doğrultusunda Mardin Büyükşehir Belediyesi'ne **doğrudan kira/ciro payı** aktarılmaktadır. Ayrıca çevre ilçelerdeki vahşi çöp depolama alanlarının bertaraf maliyetleri ortadan kalktığı için belediye lojistik ve rehabilitasyon giderlerinden büyük oranda tasarruf sağlamaktadır.

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Gelişmişlik düzeyleri, coğrafi konumları ve kentsel dinamikleri birbirinden farklı olan İzmir ve Mardin kentleri, yerel düzeyde uygulanan çevre politikalarının başarısını gösteren iki önemli model sunmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi, ileri teknolojiye dayalı atık su arıtma yatırımları, RESWATER gibi uluslararası vizyoner su projeleri ve kentsel dirençlilik odaklı yenilikçi adımlarıyla sanayi ve kıyı metropollerinin çevre vizyonunu temsil etmektedir. Diğer taraftan Mardin Büyükşehir Belediyesi, geniş kırsal havzada dağınık yerleşimlerin atıklarını tek merkezde toplayan entegre katı atık yönetim modeli, çöpten enerji üretimi ve Zeytinli "Sıfır Atık Köyü" projesiyle bölgesel, kapsayıcı ve döngüsel bir eko-kalkınma modeli sergilemektedir.

Her iki belediyenin de projelerindeki ortak başarı anahtarı, atıkları birer "çevre kirleticisi" olmaktan çıkarıp "enerji ve ham madde kaynağına" dönüştüren **döngüsel ekonomi** yaklaşımıdır. Ancak bu projelerin sürdürülebilirliği ve Türkiye genelindeki tüm yerel yönetimlere yaygınlaştırılabilmesi için;

1. Yerel yönetimlerin kendi yenilenebilir enerji yatırımlarını finanse edebileceği esnek hazine destekli fonların kurulması,
2. "Gri Su" kullanımı ve yerinde kompost üretimi gibi sıfır atık uygulamalarının yerel imar yönetmeliklerinde zorunlu hale getirilmesi,
3. Büyükşehir belediyelerinin uluslararası çevre koruma hibe programlarına (RESWATER ve AB projelerinde olduğu gibi) erişim süreçlerinin idari olarak kolaylaştırılması hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA VE DİPNOTLAR

[1]: Güven, S. (2017). "Yerel Yönetimler ve Çevre Sorunları". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(54), 1048-1062.

[2]: Ulusoy, A. ve Vural, T. (2001). *Yerel Yönetimler ve Çevre Politikası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[3]: Es, M. ve Ateş, M. (2004). "Kentleşme Sürecinde Çevre Sorunları ve Yerel Yönetimler". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 215-230.

[4]: Ören, K. ve Yüksel, H. (2013). "Çarpık Kentleşmenin Sosyo-Ekonomik Boyutları". *Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 4(9), 45-62.

[5]: Özdemir, S. (2012). "Türkiye'de İç Göç Hareketleri ve Kentleşme Üzerine Bir Değerlendirme". *Planlama Dergisi*, 22(1), 1-12.

[6]: Ertürk, H. (2011). *Kent Kuramı ve Kentleşme Politikası*. Bursa: Ekin Basım Yayın.

[7]: Toprak, Z. (2017). *Kent ve Çevre Politikaları*. İzmir: Barış Yayınları.

[8]: Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1997). *Toprak Kirliliği*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

[9]: İbret, B. ve Aydınözü, D. (2009). "Kentlerde Hava Kirliliği ve Alınması Gereken Önlemler". *Coğrafya Dergisi*, (18), 70-85.

[10]: Kızılboğa, R. ve Batal, S. (2012). "Türkiye'de Çevre Politikalarının Gelişimi ve Yerel Yönetimler". *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 32(1), 191-212.

[11]: Kaplan, A. (1997). *Küresel Çevre Politikası*. İstanbul: Mitos Yayınları.

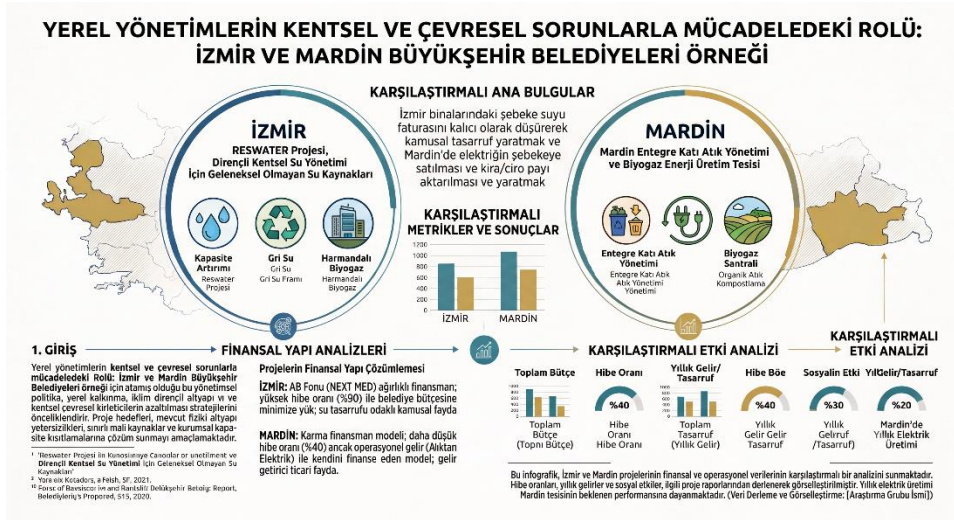
[12]: Gürseler, G. (2008). *Anayasa ve Çevre Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.

[13]: 2872 Sayılı Çevre Kanunu, T.C. Resmî Gazete, 18132, 11 Ağustos 1983.

[14]: 5393 Sayılı Belediye Kanunu, T.C. Resmî Gazete, 25874, 13 Temmuz 2005.

[15]: 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, T.C. Resmî Gazete, 25531, 23 Temmuz 2004.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=yakQ18nG9qs>

TÜRKİYE'DE DEMOGRAFİK GÜVENLİK VE GÖÇ STRATEJİSİ: TEHDİTTEN FIRSATA TÜRK DÜNYASI SOYDAŞ GÖÇÜ VE KENTSEL UYUM MODELİ (İZMİR-MARDİN ÖRNEĞİ)

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de tarihsel süreç içerisinde gelişen iç göç hareketlerinden 2011 sonrası kitlesel uluslararası göç dalgalarına kadar uzanan göç olgusunu; sosyal, psikolojik, siyasi ve milli güvenlik boyutlarıyla ele almaktadır. Makalede ilk olarak kırdan kente göçün nedenleri, gecekondulaşma süreci ve yerel yönetimlerin kentleşmedeki rolü analiz edilmektedir. Saha boyutunda, transit göç merkezi olan İzmir ile sınır kent dinamiklerini barındıran Mardin karşılaştırılmakta; düzensiz göçün yarattığı uluslararası insan kaçakçılığı ağları, operasyonel ve finansal mekanizmalarıyla (Hawala/Kripto) incelenmektedir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda çalışma; Türkiye'nin yüzleştiği **düşen doğurganlık hızı ve azalan genç nüfus krizine** karşı, Milli Savunma Üniversitesi Rektörlüğü'nün vurguladığı stratejik görüşleri ve **Gazi Mustafa Kemal Atatürk döneminde yürürlüğe giren 2510 sayılı İskân Kanunu'nun ruhunu** esas almaktadır. Kontrolsüz düzensiz göç tehdidi; Devlet Aklı ile "Türk Uyraklı" soydaşların planlı teşviki ve vatandaşlığa kabulü mekanizmasına dönüştürülerek milli bir fırsat haline getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kentleşme, İzmir, Mardin, İnsan Kaçakçılığı, Hawala, Türk Dünyası, Soydaş Göçü, Genç Nüfus, 2510 Sayılı İskân Kanunu, Devlet Aklı.

1. Göç Olgusu, Gecekondulaşma ve Toplumsal Dönüşüm

1.1. Göçün İtici ve Çekici Faktörleri

Akdeniz Gazetesi

20. yüzyıldan itibaren sanayileşmenin hız kazanması, kentleri iktisadi ve sosyal birer çekim merkezi haline getirmiştir. Ancak Türkiye'deki kentleşme dinamikleri incelendiğinde, sürecin kentlerin sanayi altyapısının yarattığı çekim gücünden ziyade kırsal alanın "itme gücü" ile şekillendiği görülmektedir. Tarımda makineleşmenin artmasıyla insan emeğine duyulan ihtiyacın azalması, miras yoluyla arazilerin bölünerek topraksızlaşmanın derinleşmesi ve kırsal yoksulluk göçü tetikleyen ana faktörler olmuştur.

1.2. Sosyo-Kültürel Dönüşüm ve Aile Yapısı

Göç süreci kente gelen bireyler ve aileler üzerinde dönüştürücü bir etki yaratmıştır. Geleneksel kültürdeki çözülme ile birlikte akrabalık bağlarının baskın olduğu geniş aile yapısı yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Mesleki uyum ve ekonomik şartlar, kente gelen nüfusun kentleşme derecesini belirleyen temel unsur haline gelmiştir.

1.3. Marjinalleşme, Yabancılaşma ve Siyasal Katılım

Kentte aradığı ekonomik ve sosyal şartları bulamayan göçmen kitleler, kültürel ve siyasal yabancılaşma ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum toplumsal bozulmayı beraberinde getirmekte; içine kapanık, suça meyilli ve radikal yapılara açık marjinal bireylerin yetişmesine zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan, gecekondü bölgelerindeki siyasal örgütlenmeler ve oy hakkı, göçmenlerin kentsel kimlik kazanmasında ve yerel/merkezi yönetimler nezdinde hak arama mücadelesinde bir baskı aracı işlevi görmektedir.

2. Türkiye'de Göçün ve Kentleşmenin Tarihsel Gelişimi

2.1. Tarihsel Arka Plan

CNN Türk

Anadolu'da kent nüfusu 16. yüzyılda nehir vadileri ve kervan yolları üzerinde yoğunlaşmışken, 17. ve 18. yüzyıllardaki iç karışıklıklar nedeniyle gerilemiştir. 19. yüzyılda sınır dışından gelen göçmenlerin "grid-iron" (ızgara) planlı yeni mahallelere yerleştirilmesi ve Osmanlı toplumunun pazara açılmasıyla kentleşme süreci yeniden ivme kazanmıştır.

2.2. Hızlı Kentleşme ve Gecekondu Oluntusu

II. Dünya Savaşı sonrasında sanayileşme adımları ve çok partili hayata geçişle birlikte kentleşme hızı %6 seviyelerine ulaşmıştır. 1960'lı yılların başında kent nüfusu içindeki gecekondu oranları; Ankara'da %59.22, İstanbul'da %45, Adana'da %44.95 ve İzmir'de %33.42 seviyelerine yükselmiştir.

+-----+	
1960'lar Başı Kentlerde Gecekondu Nüfus Oranları	
+-----+	
Ankara	: [=====] %59.22
İstanbul	: [=====] %45.00
Adana	: [=====] %44.95
İzmir	: [=====] %33.42

2.3. Marjinal Sektörler ve İstihdam

Kırsaldan kente akan vasıfsız iş gücü, kentin örgütlü sanayisi tarafından emilemediği için marjinal (kayıt dışı/hizmet) alanlarda istihdam imkanı bulmuş ve kendi alt kültürünü yaratmıştır.

3. Kentlerde Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Yönetimlerin Rolü

3.1. Sürdürülebilir Kalkınma ve Konut Politikaları

Sürdürülebilir kentsel kalkınma; bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin kaynaklarını tüketmeden karşılamayı hedefler. Göç alan kentlerde sosyal sigorta sisteminin kurulması, adil kamu hizmeti sunumu ve konut açığının giderilmesi kentsel verimlilik açısından zorunludur.

3.2. Sosyal Belediyeciliğe Geçiş

Akdeniz Gazetesi

1950'lerde mali yetersizlikler nedeniyle yetkilerini merkeze devreden belediyeler, 1990 sonrasındaki krizler ve artan yoksulluk karşısında sosyal belediyecilik anlayışını benimsemiştir. Aşevleri, burslar, meslek edindirme kursları (İSMEK, BELMEK vb.) ve yardım organizasyonları göçmenlerin entegrasyonunda kritik rol üstlenmiştir.

3.3. Mevzuat ve Yönetişim

5393 sayılı Belediye Kanunu belediyelere belde sakinlerinin refahını sağlama ve sosyal yardım yapma yetkisi tanımıştır. TOKİ işbirliğiyle yürütülen gecekondu dönüşüm projeleri ve göçü kaynağında önlemeyi amaçlayan "Tarımköy" uygulamaları kentsel yığılmayı dengelemeyi hedeflemiştir. Ancak yoksullukla mücadelede merkezi idare, yerel yönetimler ve STK'lar arasındaki koordinasyon eksikliği sürmektedir.

4. Göçün Sosyal, Psikolojik ve Siyasi Etkileri (2011 Sonrası Boyut)

4.1. Sosyal Düzlem: Gettolaşma ve Rekabet

2011 sonrası başlayan kitlesel göç dalgasıyla birlikte metropollerde "küçük Halep" benzeri kapalı getto yerleşimleri oluşmuştur. Kayıt dışı ucuz iş gücü kullanımı yerel vasıfsız işçilerde huzursuzluğa; sağlık ve eğitim sistemindeki yüklenme ise "görelî yoksunluk" duygusuna yol açmıştır.

4.2. Psikolojik Etkiler: Travma ve Anksiyete

1. **Göçmenlerde:** Çatışma ve kayıp deneyimleri nedeniyle Post-Travmatik Stres Bozukluğu (PTSB) ve gençlerde "Arafta Kalma" (liminality) duygusu baskındır.
2. **Ev Sahibi Toplumda:** Demografik değişim hızı ve güvenlik kaygıları kolektif anksiyete ve yabancı düşmanlığı (ksenofobi) riskini artırmaktadır.

4.3. Siyasi Boyut ve Güvenlikleştirme

Göç, iç siyasette seçmen tercihlerini etkileyen ana eksenlerden biri haline gelmiş; söylemlerin radikalleşmesine ve politikaların güvenlikleştirilmesine neden olmuştur. Dış politikada ise AB ile yürütülen müzakerelerde (ör. 18 Mart 2016 Mutabakatı) stratejik bir araç olarak konumlandırılmıştır.

5. Bölgesel İnceleme: İzmir ve Mardin Saha Örneklemi

Milli Savunma Üniversitesi

Göçün kentler üzerindeki etkisi coğrafi ve sosyo-kültürel yapıya göre değişmektedir:

Karşılaştırma Parametresi	İzmir (Transit ve Metropol Tipi Göç)	Mardin (Sınır ve Akralalık Tipi Göç)
Göçün Niteliği	Avrupa'ya geçişte sığrama tahtası (Transit).	İlk sığınma noktası, sınır ötesi yerleşim.
Mekânsal Dağılım	Basmane, Kadifekale ve Buca'da gettolaşma.	Kızıltepe, Artuklu ve Nusaybin'de akraba yanı yerleşim.
Ekonomik Etki	Tekstil, mevsimlik tarım ve yasadışı kaçakçılık.	Sınır ticareti ve kayıt dışı tarım/hizmet sektörü.

Karşılaştırma Parametresi	İzmir (Transit ve Metropol Tipi Göç)	Mardin (Sınır ve Akrabalık Tipi Göç)
Sosyal Doku Uyumu	Seküler kent dokusu ile göçmen yapısı arasında gerilim.	Ortak (Arapça/Kürtçe) akrabalık nedeniyle hızlı dil ve kabul.

5.1. İzmir

Ege adalarına yakınlığı sebebiyle transit göçün odağıdır. Tarihi Basmane semti, lojistik bir merkeze dönüşmüştür. Seküler kent kimliği ile göçmenlerin geleneksel yapısı arasındaki uyum güçlükleri entegrasyonu zorlaştırmaktadır.

5.2. Mardin

Suriye sınırında yer alan kentte uyum; tarihsel, dilsel (Arapça/Kürtçe) ve akrabalık bağları sayesinde ilk dönemlerde sorunsuz ilerlemiştir. Ancak uzun vadede artan ev/kira fiyatları, altyapı yükü ve iş gücü ikamesi sosyo-ekonomik doygunluk yaratmıştır.

6. İnsan Kaçakçılığının Ulaştığı Boyutlar ve Suç Ağları

Düzensiz göçün kiteselleşmesi, küresel ölçekte milyarlarca dolarlık bir yasadışı pazar yaratmıştır.

+-----+
İNSAN KAÇAKÇILIĞI KRİTİK GÖSTERGELERİ
+-----+
Yıllık Engellenen Düzensiz Göçmen : 280.000+ (Pik Dönemi)
Yakalanan Organizatör / Kaçakçı : 10.000+ / Yıl
Batı Avrupa Transit Maliyeti : \$5.000 - \$12.000 / Kişi
+-----+

6.1. Operasyonel Yöntemler

1. **Lojistik Hatta Transfer:** Doğu sınırlarından (Van, Ağrı) giren göçmenler "şok evlerinde" saklanmakta, ardından tırlarla transit merkezlere taşınmaktadır.
2. **Deniz Rotası:** İzmir, Aydın ve Muğla kıyılarından dayanıksız botlar ve sahte can yelekleriyle yapılan geçişler deniz facialarına yol açmaktadır.
3. **Nitelikli Kaçakçılık:** Trakya kara sınırı ile sahte pasaport/vize organizasyonlarıyla yürütülen havayolu kaçakçılığı artmıştır.

6.2. Finansal Mekanizma: Hawala ve Kripto Paralar

Sistemdeki milyarlarca dolarlık para akışı, geleneksel bankalar yerine kayıt dışı Hawala (Garantörlük/Emanet) sistemi üzerinden yürütülmektedir. Ödeme, göçmen hedef ülkeye ulaştığında emanetçiden kaçakçıya aktarılmaktadır. Son dönemde bu finansal ağa kripto varlıklar da dahil edilmiştir.

7. STRATEJİK YENİDEN YAPILANMA: DÜZENSİZ TEHDİDİ FIRSATA ÇEVİRME VE TÜRK DÜNYASI SOYDAŞ GÖÇÜ STRATEJİSİ

Türkiye'de 2011 sonrasında İzmir ve Mardin sahalarında gözlemlenen niteliksiz, kontrolsüz ve yasadışı göç baskısı; ülkede düşen doğurganlık oranları (nüfus yenilenme eşiği olan 2,1'in altına gerilemiştir) ile birleştiğinde stratejik bir demografik risk ve iş gücü zafiyeti yaratmaktadır.

Bu tehdidi Devlet Aklı ile milli bir fırsata dönüştürmek için Milli Savunma Üniversitesi (MSÜ) Rektörlüğü'nün vurguladığı vizyon ve Cumhuriyetimizin Kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk döneminde yürürlüğe giren **2510 sayılı İskân Kanunu'nun** hukuki esasları temel alınarak şu stratejik model uygulanmalıdır:

[GÜVENLİK RİSKİ VE DEMOGRAFİK TEHDİT]

| (Kontrolsüz Niteliksiz Akınlar, Hawala, İzmir/Mardin
Gettolaşması)

[DEVLET AKLI VE 2510 SAYILI İSKÂN KANUNU RUHU]

| (Atatürk Dönemi Millî Nüfus ve Soydaş Esaslı İskân
Politikası)

[STRATEJİK SOYDAŞ GÖÇÜ PLANLAMASI]

| (Türk Dünyası'ndan Genç ve Nitelikli Popülasyonun Teşvik
Edilmesi)

[MİLLİ DEMOGRAFİK GÜÇ VE SAĞLAM TOPLUMSAL
BÜTÜNLEŞME]

7.1. Atatürk Dönemi 2510 Sayılı Kanun Ruhu ve Soydaş Vizyonu

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Mustafa Kemal Atatürk, azalan Anadolu nüfusunu tahkim etmek amacıyla **2510 sayılı İskân Kanunu'nu** yürürlüğe koymuştur. Bu kanun:

1. Türkiye'ye kabul edilecek göçmenleri **"Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olanlar"** esasına bağlamıştır.
2. Düzensiz nüfus yığılmalarına izin vermeyip, soydaş göçünü devlet eliyle planlı ve milli dokuyu koruyacak bölgelere yerleştirmiştir.

Günümüzde Türk Dünyası'nda (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, KKTC, Balkanlar, Ahıska, Kerkük vb.) yaşayan genç nüfusun, Türkiye'nin azalan genç nüfus ihtiyacına yanıt verecek şekilde **"Türk Uyruklu"** statüsüyle vatandaşlığa geçişi ve teşvikli göçü Atatürk'ün bu kanuni esasına dayanarak yeniden düzenlenmelidir.

7.2. Milli Savunma Üniversitesi Vizyonu: Genç Nüfus ve Planlı Göç

Milli Savunma Üniversitesi Rektörlüğü'nün belirlediği üzere; Türkiye'de sanayileşme ve kentleşme ile birlikte doğurganlık oranları hızla gerilemiş, gelecekte iş gücü ve savunma alanında nüfus açığı riski doğmuştur. Nüfusunu kendi içinde artırmakta zorlanan kentleşmiş toplumlarda açığı kapatmanın yegane yolu **planlı göç yönetiminden** geçmektedir.

Anadolu Ajansı

Ancak bu göç, İzmir ve Mardin örneklerindeki gibi kaçak, kayıtsız ve uyumsuz kitlelerle değil; etnik, kültürel ve tarihsel bağlarımızın bulunduğu **Türk Dünyası'ndaki soydaşların planlı biçimde Türkiye'ye çekilmesiyle** sağlanmalıdır. Böylece hem yok olma riski taşıyan dış kaynaklı Türk topluluklarına sahip çıkılacak hem de Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu genç ve dinamik nüfus milli sınırlar içerisinde ikame edilecektir.

SonDakika

8. Sonuç ve Stratejik Eylem Önerileri

Türkiye'nin kentsel entegrasyonu, kamu düzenini ve milli güvenlik parametrelerini koruyarak tehditleri fırsata dönüştürmesi için uygulanacak acil adımlar şunlardır:

1. **Yasal Düzenleme (Soydaş İskân ve Teşvik Kanunu):** 2510 Sayılı Kanun güncellenerek, Türk Dünyası'ndan Türkiye'ye gelecek Türk uyruklu genç nüfusa kolaylaştırılmış çalışma, eğitim ve vatandaşlık hakları tanınmalı; göç bir teşvik mekanizmasına dönüştürülmelidir.
2. **Kentsel Gettolaşmanın Önlenmesi:** İzmir (Basmane/Buca) ve Mardin örneklerinde görülen kentsel gettolaşma ve sosyo-ekonomik doygunluk risklerine karşı mahalle bazlı %20 nüfus tavan kuralı titizlikle uygulanmalıdır. Teşvik edilen soydaş nüfus, Türkiye'nin

demografik açığı bulunan kilit bölgelerine planlı dağıtılmalıdır.

3. **Düzensiz Göç Ağları ve Yasadışı Finansın Çökertilmesi:** Doğu sınırlarında optik sensörler ve İHA'lar ile sıfır geçirgenlik sağlanmalı; TCK 79 (Göçmen Kaçakçılığı) cezaları artırılmalıdır. Kaçakçılığın finans kaynağı olan **Hawala** ve **kripto para transferleri** MASAK vasıtasıyla engellenerek kaçak akınların çekim gücü yok edilmelidir.
4. **Genç Nüfusu ve Aileyi Destekleme Teşvikleri:** İç demografiyi güçlendirmek adına evlilik ve çocuk teşvikleri artırılmalı; dışarıdan alınacak nüfus ise tamamen Türk Dünyası vizyonu çerçevesinde kurgulanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. **Afyoncu, E. (2026).** *Türkiye’de Genç Nüfusun Korunması, Nüfus Krizleri ve Planlı Soydaş Göçü Stratejisi*, Milli Savunma Üniversitesi (MSÜ) Konuşmaları ve Raporları, İstanbul.
2. **Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM).** *Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Daire Başkanlığı Yıllık Raporu*, Ankara.
3. **Erdoğan, M. M.** *Suriye Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamının Çerçevesi*, Orion Kitabevi, Ankara.
4. **FATF.** *Money Laundering and Terrorist Financing Risks Arising from Migrant Smuggling*, Financial Action Task Force, Paris.
5. **Göç Araştırmaları Derneği (GAR).** *Türkiye Siyasetinde Göç Söylemi ve Güvenlikleştirme Politikaları*, Rapor No: 14.
6. **İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı.** *Türkiye Düzensiz Göç İstatistikleri ve Geçici Koruma Raporları*, Ankara.

7. **İzmir Ticaret Odası & Ege Üniversitesi.** *İzmir Kent Merkezinde Transit Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Basmane Alan İncelemesi*, İzmir.
8. **Karpat, Kemal H.** *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*, İmge Kitabevi, Ankara.
9. **Kaya, A.** "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Psikososyal Durumları ve Travma Düzeyleri", *Göç Dergisi*, 5(1), 45-68.
10. **Keleş, Ruşen.** *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
11. **Lordoğlu, K. & Aslan, M.** "En Çok Göç Alan Beş İlde Kayıt Dışı Çalışan Suriyeliler ve İşgücü Piyasasına Etkileri", *Çalışma ve Toplum*, 49(2), 789-808.
12. **Mardin Artuklu Üniversitesi.** *Sınır Kentlerinde Uyum Dinamikleri: Mardin Örneğinde Sosyal Akrabalık Bağları ve Entegrasyon*, MAÜ Yayınları.
13. **SİSAV.** *Toplumsal Algıda Göçmenler ve Ksenofobi Araştırması*, İstanbul.
14. **T.C. Resmi Gazete.** 2510 Sayılı İskân Kanunu, Kabul Tarihi: 14/06/1934, Sayı: 2733.
15. **Tekeli, İlhan.** *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*, Turhan Kitabevi, Ankara.
16. Milli Savunma Üniversitesi
17. **UNODC.** *Global Study on Smuggling of Migrants*, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna.

YouTube:

<https://www.youtube.com/watch?v=iMqsdIBc9Wg>

TARLADA KAÇAK YAPIYA KESİN FREN: İZMİR'DEN MARDİN'E TOPRAKTA YENİ DÖNEM!

Türkiye'de gıda güvenliğinin, ekolojik dengenin ve kırsal kalkınmanın teminatı olan tarım toprakları, yıllardır yoğun bir kentleşme, sanayileşme ve gayriresmi yapılaşma baskısı altındaydı. 4 Nisan 2026 tarihli Resmî Gazete 'de yayımlanan **Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılması Hakkında Yönetmelik**, 5403 sayılı Kanun'un uygulama esaslarını dijitalleşme, sıkı koruma ve son derece caydırıcı yaptırımlar ekseninde sil baştan düzenledi.

Bu yeni hukuki zırhın sahaya nasıl yansıtılacağını anlamak için, Türkiye'nin iki farklı coğrafi ve toplumsal dinamiğe sahip kentini batıda metropoliten baskı altındaki **İzmir** ile güneydoğuda kadim tarım potansiyeliyle **Mardin**'i merkeze alarak mevzuat dışı yapılaşma pratiklerini incelemek gerekiyor.

İzmir: "Hobi Bahçesi" Maskesi Çöktü, Suç Duyurusu Dönemi Başladı

İzmir; Gediz, Küçük Menderes ve Bakırçay gibi alüvyal ovalara sahip olmasının yanında, yoğun iç göç, yazlık konut talebi ve sanayi genişlemesi nedeniyle tarım arazileri üzerindeki baskıyı en şiddetli hisseden kentlerin başında geliyor. Urla, Torbalı, Seferihisar, Menemen ve Menderes gibi ilçelerde tarım arazilerinin kooperatif veya şirket adı altında hisselerle bölünüp "hobi bahçesi" şeklinde satılması devasa bir kaçak yapılaşma dalgası yaratmıştı.

1. **Eski Durum:** Tescilli mümkün olmayan fiili hisseler kooperatif ortaklığı adı altında devrediliyor; idari para cezaları ve yıkım kararları hukuki labirentlerde düşmüş kalabiliyordu.

2. **Yeni Yönetmelik Ne Getiriyor? (Madde 22/7):** Kooperatif veya tüzel kişilik çatısı altında üyelik kurdurarak arazinin fiili hisselerinin devrine aracılık eden ve arazi bütünlüğünü bozanlar hakkında **doğrudan Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunulması** esası getirildi. Bu düzenleme, "kooperatif hisseli hobi bahçesi" pazarlayan organizasyonların hukuki kılıfını tamamen yırtıp atıyor.
3. **GES Düzenlemesi (Madde 7/7):** İzmir’de verimli dikili zeytinlikler üzerine GES kurma talepleri son buluyor. Yeni kuralla GES alanı ancak **kuru marjinal tarım arazisi** olabilecek. Üreticinin kendi ihtiyacı için yapacağı çatı ve sulama GES’leri ise "müştemilat" sayılarak teşvik edilecek.

Mardin: Ovalara Kesin Kilit ve Tesis Suistimaline Son

Mardin, Kızıltepe ve Derik ovaları başta olmak üzere Türkiye’nin hububat deposu sayılan devasa bir potansiyele sahip. GAP sulama kanallarının devreye girmesiyle değeri katlanan bölgede mevzuat dışı uygulamalar daha farklı biçimlerde karşılaşıyordu.

1. **"Büyük Ova" Koruması (Madde 15):** Mardin’deki arazilerin büyük kısmı Büyük Ova Koruma Alanı statüsünde. Yönetmelikle büyük ovalarda amaç dışı kullanım kural olarak kesinlikle yasaklandı. Ova içindeki bir yatırım talebi (depo, sanayi vb.) öncelikle ova dışındaki marjinal alanlara yönlendirilmek zorunda.
2. **Depo Maskeli Yapılara Taahhütname Freni (Madde 4/6 & 4/7):** Bölgede sıkça görülen "soğuk hava deposu" veya "mısır kurutma tesisi" adı altında izin alıp sonradan konut ya da ticarete dönüştürme suistimaline karşı **noter onaylı taahhütname** şartı getirildi. Amacı dışında kullanılan tesislerin izinleri valilikçe derhal iptal edilecek.

Karşılaştırmalı Saha Matrisi: İzmir vs. Mardin

Analiz Kriteri	İzmir Bölgesi Dinamikleri	Mardin Bölgesi Dinamikleri	2026 Yönetmeliği'nin Çözümü
Baskı n Kaçak Yapı	Hobi bahçeleri, kaçak villalar, ikincil konutlar.	Tarlalara izinsiz kurulan ticari depolar ve konutlar.	7 gün içinde tapu kütüğüne "5403 sayılı Kanuna aykırıdır" şerhi konulması (Madde 20/4).
Hukuk i Kılıf	Arazi kooperatifi kurarak hisseli zilyetlik devretmek.	Tapusuz/hisseli arazide rızaen taksim ve izinsiz kullanım.	Kooperatif ve tüzel kişi yöneticilerine Cumhuriyet Başsavcılığı na suç duyurusu (Madde 22/7).
Enerji Yatırımı	Zeytinlik ve verimli arazilerde GES baskısı.	Sulama kanalları çevresinde ve düz ovalarda GES talebi.	GES için kuru marjinal şartı ; sulu ve dikili arazilerin kesinlikle

Analiz Kriteri	İzmir Bölgesi Dinamikleri	Mardin Bölgesi Dinamikleri	2026 Yönetmeliği'nin Çözümü
			kapatılması (Madde 7/7).
Yıkım Süreci	İlçe belediyelerini n siyasi/toplum sal gerekçeyle çekinmesi.	İdarelerin yıkım süreçlerini zamana yayması.	Yıkmayan idarenin İller Bankası payından %100 fazlasıyla kesinti yapılması (Madde 22/5).

Kaçak Yapıya Amansız Yaptırım Zinciri

Yeni yönetmelik, mevzuat dışı yapılar konusunda idari isteksizlikleri sıfırlayan dört kademeli bir yaptırım mekanizması kurdu:

- 7 Gün İçinde Tapu Şerhi:** Aykırılık tespit edildiği an tapu kütüğüne şerh düşülerek taşınmazın üçüncü kişilere satılıp mağduriyet yaratması engelleniyor.
- İş Durdurma ve 3 Kat Ceza:** İnşaat durduruluyor; 2 ay içinde yıkım gerçekleşmezse idari para cezası **3 katı** olarak uygulanıyor.

3. **Belediyelere Mali Kıskaç:** Yıkım kararına rağmen 1 ay içinde yıkımı yapmayan belediyenin yerine yıkımı Bakanlık yapıyor. Fatura, ilgili belediyenin İller Bankası veya Genel Bütçe payından **%100 fazlası kesilerek** tahsil ediliyor.
4. **Organizatörlere Hapis Yolu:** Tarım arazisini hisselerle bölerek kooperatif kılıfıyla satanlar hakkında Türk Ceza Kanunu uyarınca hapis cezası istemiyle suç duyurusunda bulunuluyor.

Özetle...

4 Nisan 2026 Yönetmeliği; İzmir'in metropoliten baskı altında yıpranan zeytinlikleri ile Mardin'in GAP ile şahlanan kadim ovalarını aynı hukuki zırh altına alıyor. Yıkım masraflarının yerel yönetimlerin merkezi bütçe paylarından %100 cezalı kesilecek olması, göz yumma devrini kapatıyor. **TAD Portal** otomasyonu ile birleşen bu yeni dönem, Türkiye'de toprağın sadık yârine hakkını teslim etmeye kararlı.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=p61Dpb-9InQ>

YEREL YÖNETİMLERDE NORM KADRO DÜZENLEMELERİ VE KURUMSAL YAPILANMAYA ETKİLERİ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Yerel yönetimlerin özerklik, idari kapasite ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı ilkeleri çerçevesinde yürütüldüğü idari yapımızda norm kadro ilke ve standartları belirleyici bir unsurdur. Resmî Gazete'nin **31 Temmuz 2026 tarihli ve 33333 sayılı** (ve mükerrer) nüshasında yayımlanan Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke et Standartlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik düzenlemeleri, merkezi idarenin denetim yetkisinden yerel yönetim teşkilatlanmasına kadar geniş bir yelpazede yenilikler getirmektedir.

"Bu yazıda, son mevzuat değişikliklerinin yerel yönetimlere etkisi özetlenirken; 2025 yılı nüfus ve idari verileri esas alınarak İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri, bağlı kuruluşları ile ilçe belediyeleri üzerinden bütüncül bir karşılaştırma yapılmaktadır."

Yerel idarelerin özerkliği, idari kapasitesi ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı tartışmalarının tam ortasında, sessiz sedasız ama son derece kritik bir mevzuat değişikliği yürürlüğe girdi. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayımlanan Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik değişiklikleri, belediyelerin idari şemasını ve Ankara ile olan vesayet bağıını yeniden şekillendiriyor.

Peki, bu hukuki ve idari rüzgar sahada nasıl karşılık bulacak? 2025 yılı adrese dayalı nüfus ve idari verilerinin esas alındığı yeni cetveller doğrultusunda; Ege'nin 4.5 milyonluk metropolü **İzmir Büyükşehir Belediyesi** ile Mezopotamya'nın kadim

merkezi 900 bin nüfuslu **Mardin Büyükşehir Belediyesi** üzerinden meseleyi masaya yatıralım.

I. GİRİŞ VE MEVZUAT DEĞİŞİKLİĞİNİN DETAYLI ANALİZİ

22/2/2007 tarihli ve 26442 sayılı Resmî Gazete' de yayımlanan *Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik* üzerinde yapılan son düzenlemeler, yerel idarelerin kurumsal şemalarında ve vesayet denetiminde esaslı tashihatlar gerçekleştirmiştir. Getirilen yenilikler beş ana başlık altında toplanmaktadır:

1. Müfettiş Yardımcılığı Sınavlarında Bakanlık İzni Zorunluluğu

Yönetmeliğin 12 nci maddesine eklenen fıkra uyarınca; atama yapılacak müfettiş yardımcısı kadroları için mahalli idarelerce sınav açılmadan önce Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'ndan izin alınması şartı getirilmiştir.

Bu düzenleme ile yerel yönetimlerin denetim elemanı istihdamındaki özerkliği daraltılmış, merkezi idarenin denetim ve koordinasyon yetkisi artırılmıştır. Kadro ilanlarının ve istihdam süreçlerinin yürütülmesinde bürokratik onay mekanizması zorunlu hale getirilmiştir.

2. Teftiş Yapılanmasında İsim ve Konsept Dönüşümü

Yönetmeliğin 12 nci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "teftiş kurulu" ibareleri "rehberlik ve teftiş kurulu" şeklinde değiştirilmiştir.

Merkezi idaredeki (bakanlıklardaki) denetim konsepti yerel yönetimlere yansıtılmıştır. Klasik cezalandırıcı ve kuralcı teftiş anlayışından; önleyici, eğitici ve yol gösterici rehberlik odaklı denetim modeline geçiş hedeflenmektedir.

3. Nüfus ve Veri Güncelleme Tesis Yılına Revizyonu (2025 Baza Alınması)

Yönetmeliğin 5 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "2023" ibaresi "2025" olarak değiştirilmiştir.

Norm kadro cetvellerinin belirlenmesine esas teşkil eden nüfus ve ölçek kriterleri güncellenmiştir. Belediyelerin kadro grupları belirlenirken 2025 yılı adrese dayalı nüfus ve idari verilerinin baz alınacağı hukuki zemine oturtulmuştur.

4. Norm Fazlası Müdür Kadrolarının Dondurulması ve İptali

Yönetmeliğe eklenen Ek Madde 8 uyarınca; Ek-4 Kadro Kütüklerinden (I) sayılı Memur Kadro Kütüğü'nden çıkarılan müdür kadro unvanlarından dolu olanlar dondurulmuş sayılacaktır. Dondurulan kadrolar emeklilik, istifa veya nakil gibi nedenlerle boşaldığı (münhal kaldığı) anda belediye meclisi kararı ile iptal edilecektir.

Kazanılmış haklar korunarak (mevcut müdürlerin görevde kalması sağlanarak), uzun vadede kütükten çıkarılan unvanların tasfiyesi hedeflenmiştir. Belediyelerin meclis kararı olarak bu kadroları re'sen kapatma zorunluluğu doğmuştur.

5. Kadro Cetvelleri ve Kütüklerinin Yenilenmesi

Yönetmelik ekinde yer alan EK-1 (Tasnif Cetvelleri), EK-2 (Norm Kadro Standartları Cetvelleri), EK-3 (Kadro Unvanları Listeleri) ve EK-4 (Kadro Kütükleri) sil baştan revize edilmiştir.

Belediye teşkilat yapısında bazı müdürlük unvanları birleştirilmiş veya kaldırılmış; *İklim Değişikliği ve Sıfır Atık, Afet İşleri ve Risk Yönetimi* ile *Akıllı Şehir ve Kent Bilgi Sistemleri* gibi yeni hizmet alanlarına yönelik unvanlar norm kadro kütüğüne dahil edilmiştir.

II. İZMİR VE MARDİN BELEDİYELERİ ÖLÇEĞİNDE BÜTÜNCÜL ANALİZ

2025 yılı verilerine dayalı Ek-1 Tasnif Cetvellerine göre, Türkiye'deki büyükşehir belediyeleri nüfus ölçeklerine göre A-1 ile A-6 arasında alt gruplara ayrılmıştır. Bu çerçevede İzmir ve Mardin illerinin statüleri şu şekildedir:

A. Nüfus ve Tasnif Grubu Karşılaştırması

- **İzmir Büyükşehir Belediyesi:** 4.504.185 nüfusu ile **A-4 Grubu (3.000.000 - 4.999.999)** Büyükşehir Belediyeleri arasında yer almaktadır.
- **Mardin Büyükşehir Belediyesi:** 903.576 nüfusu ile **A-1 Grubu (0 - 999.999)** Büyükşehir Belediyeleri arasında yer almaktadır.

NORM KADRO VE TASNİF KARŞILAŞTIRMA MATRİSİ

Gösterge / Parametre	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Mardin Büyükşehir Belediyesi
Tasnif Kodu ve Nüfusu	A-4 Grubu (4.504.185)	A-1 Grubu (903.576)
Memur Kadro Tavanı	6.677	2.077

Gösterge / Parametre	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Mardin Büyükşehir Belediyesi
Sürekli İşçi Kadro Tavanı	3.209	882
Genel Sekreter Yardımcısı	5	4
Şube Müdürü / Uzman Kadro	190 / 24	80 / 15
Müfettiş / Müfettiş Yrd.	21 / 7	10 / 5
Su ve Kanalizasyon İdaresi	İZSU (E-4 Grubu)	MARSU (E-1 Grubu)
Ulaşım Bağlı Kuruluşu	ESHOT (E-7 Grubu)	Yok (Daire Bşk. Düzeyinde)

Kadro Standartları Karşılaştırması

Ek-2 Standart Cetvellerine göre iki büyükşehir belediyesinin idari kadro kapasiteleri karşılaştırıldığında:

1. Üst Yönetim ve Daire Başkanlıkları

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde 1 Genel Sekreter ve 5 Genel Sekreter Yardımcısı kadrosu öngörülürken; Mardin Büyükşehir Belediyesi'nde 1 Genel Sekreter ve 4 Genel Sekreter Yardımcısı kadrosu bulunmaktadır.

Her iki belediyede de zorunlu Daire Başkanlıkları (*Rehberlik ve Teftiş Kurulu, Çevre Koruma ve Kontrol, İklim Değişikliği ve Sıfır Atık, Afet İşleri ve Risk Yönetimi, Fen İşleri, Mali Hizmetler, İmar ve Şehircilik, İtfaiye, Zabıta, İnsan Kaynakları ve Eğitim, Bilgi İşlem, Destek Hizmetleri, Veteriner İşleri*) mevcuttur. Ancak seçmeli (diğer) daire başkanlığı sayısı İzmir için 29, Mardin için 17 olarak belirlenmiştir.

2. Denetim Yapılanması (Rehberlik ve Teftiş)

İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 21 Müfettiş ve 7 Müfettiş Yardımcısı kadrosu tahsis edilmişken; Mardin Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 10 Müfettiş ve 5 Müfettiş Yardımcısı kadrosu yer almaktadır.

Yönetmelik Madde 1 uyarınca, her iki belediyenin de açacağı Müfettiş Yardımcılığı sınavlarında Bakanlıktan ön izin alma zorunluluğu bulunmaktadır. İzmir gibi teftiş kadrosu geniş belediyelerde sınav izin süreçlerinin dönemsel personel planlamasına etkisi daha yüksek olacaktır.

3. Ara İdari Kadrolar

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde 190 Şube Müdürü, 24 Uzman ve 370 Şef kadrosu norm sınırını oluştururken; Mardin

Büyükşehir Belediyesi'nde 80  ube Müdürü, 15 Uzman ve 150  ef kadrosu tanımlanmıştır.

C. Bağlı Kuruluşlar Denklemi ( ZSU - MARSU ve ESHOT)

Ek-1 (E) Grubu Tasnif Cetvelleri uyarınca büyükşehir belediyelerinin bağlı kuruluşları nüfusa göre sıralanmıştır:

1. Su ve Kanalizasyon  dareleri

- ** ZSU ( zmir Su ve Kanalizasyon  daresi):** E-4 Grubu (3.000.000 - 4.999.999) bağlı kuruluş statüsündedir. Toplam 1.820 memur ve 875 sürekli işçi kadro standardına sahiptir. Bünyesinde Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanı, 12 Müfettiş ve 6 Müfettiş Yardımcısı kadrosu barındırır.
- **MARSU (Mardin Su ve Kanalizasyon  daresi):** E-1 Grubu (0 - 999.999) bağlı kuruluş statüsündedir. Toplam 550 memur ve 240 sürekli işçi kadro standardına sahiptir. Bünyesinde Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanı, 4 Müfettiş ve 2 Müfettiş Yardımcısı kadrosu yer alır.

2. Ulaşım Kuruluşları

- **ESHOT Genel Müdürlüğü:**  zmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde müstakil E-7 Grubu bağlı kuruluş olarak yer almaktadır. 978 memur, 1.182 sürekli işçi norm kadro tavanına sahiptir. Bünyesinde 1 Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanı, 6 Müfettiş ve 3 Müfettiş Yardımcısı bulunmaktadır.
- **Mardin Ulaşım Yapılanması:** Mardin'de müstakil otobüs/ulaşım bağlı kurulu u bulunmayıp, ulaşım hizmetleri *Ulaşım Dairesi Başkanlığı* bünyesinde yürütülmektedir.

D. İlçe Belediyeleri Düzeyinde  dari Dağılım

Yönetmelik Ek-1 (C) Grubu Büyükşehir İlçe Belediyeleri Tasnif Cetveline göre İzmir ve Mardin'in ilçe belediyeleri nüfus ve ekonomik niteliklerine göre katmanlaşmıştır:

İzmir İlçeleri Yapılanması

İzmir'in 30 ilçesi geniş bir yelpazede dağılmaktadır:

- **En Yüksek Gruplar:** Buca (C-17 / 520.941 nüfus), Karabağlar ve Bornova (C-16 / 450.000+ nüfus), Karşıyaka ve Konak (C-15). Bu ilçeler C-15 ila C-17 standartlarında rehberlik ve teftiş müdürü, müfettiş ve mali hizmetler uzmanı kadrolarına sahiptir.
- **Orta ve Kırsal Gruplar:** Urla ve Tire (C-10), Çeşme ve Foça (C-8), Karaburun (C-4), Beydağ (C-3 / 11.904 nüfus).

Mardin İlçeleri Yapılanması

Mardin'in 10 ilçesinin idari ölçeği şu şekildedir[cite: 1]:

- **En Yüksek Gruplar:** Kızıltepe (C-13 / 275.217 nüfus)[cite: 1], Artuklu ve Midyat (C-11 / 120.000 - 200.000 nüfus)[cite: 1], Nusaybin (C-10 / 119.559 nüfus)[cite: 1].
- **Kırsal ve Küçük İlçeler:** Derik (C-7)[cite: 1], Mazıdağı (C-6)[cite: 1], Dargeçit, Savur, Yeşilli (C-5)[cite: 1], Ömerli (C-3 / 14.112 nüfus)[cite: 1].

III. EYLEM PLANI VE STRATEJİK ÖNERİLER

Yayımlanan yönetmelik hükümleri doğrultusunda yerel yönetim idarelerince atılması gereken öncelikli adımlar aşağıda sunulmuştur:

BELEDİYELER İÇİN UYGULAMA EYLEM PLANI

Adım	Eylem Başı	Uygulama İçeriği
Adım 1	Teşkilat Revizyonu	Teftiş Kurulu yönetmelikleri ve unvanları " <i>Rehberlik ve Teftiş</i> " olarak güncellenmeli.
Adım 2	Kadro Taraması ve İptaller	Kütükten çıkarılan müdürlükler dondurulmalı, münhal kaldığında Meclis kararıyla kapatılmalı.
Adım 3	Müfettiş Alım Planlaması	Müfettiş yardımcılığı sınavları için Bakanlık ön izin süreci takvime dahil edilmeli.
Adım 4	2025 Nüfus Güncellemesi	2025 verilerine göre değişen norm kadro tavanları ve sınıf yükselmeleri Meclis'e sunulmalı.

1. Teşkilat Yönetmeliklerinin ve Unvanların Revizyonu

- Tüm büyükşehir, ilçe belediyeleri ile İZSU ve MARSU gibi bağlı kuruluşlarda *Teftiş Kurulu Yönetmelikleri* derhal gözden geçirilerek "**Rehberlik ve Teftiş Kurulu**

Yönetmeliği" olarak yenilenmeli ve Belediye Meclisleri/Yönetim Kurulları onayına sunulmalıdır.

- *Teftiş Kurulu Başkanı* unvanı taşıyan kadrolar *Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanı* olarak revize edilmelidir[cite: 1].

2. Kadro Envanteri Taraması ve "Dondurulmuş Kadro" Yönetimi

- İnsan Kaynakları Daire Başkanlıkları / Müdürlükleri, mevcut müdür kadrolarını Ek-4 (1) Sayılı Memur Kadro Kütüğü ile karşılaştırmalıdır[cite: 1].
- Kütükten çıkarılmış ancak bünyede dolu bulunan müdürlük kadroları (Ek Madde 8 uyarınca) tescil edilerek dondurulmalı; bu kadroların emeklilik, istifa veya nakil ile boşalması durumunda zaman geçirmeksizin **Belediye Meclisi Kararı ile İptali** sağlanmalıdır.

3. Müfettiş Yardımcılığı Sınav Ön İzin Prosedürü

- Gelecek dönem denetim elemanı ihtiyacını karşılamak üzere açılacak sınavlar için sınav takviminden en az 2-3 ay önce Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na gerekçeli rapor ile başvurulmalı ve resmi izin süreci tamamlanmadan sınav ilanı yayımlanmamalıdır.

4. 2025 Veri Güncellemesi ve Kadro Cetvelleri Uyumlaştırması

- Yönetmeliğin 5 inci maddesindeki 2025 yılı adrese dayalı nüfus verileri baz alınarak[cite: 1], norm kadro standartlarında meydana gelen sınıf değişiklikleri (örneğin nüfusu artan ilçe belediyelerinin bir üst C grubuna geçişi) tespit edilmeli ve memur/işçi tavan kadro cetvelleri meclis kararlarıyla norm kadro ilkelerine uygun hale getirilmelidir[cite: 1].

IV. SONUÇ

Yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesini ve hukuki altyapısını doğrudan etkileyen *Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik* değişiklikleri; merkezi idare vesayetinin denetim ayağında belirginleştiği, aynı zamanda "rehberlik" konseptiyle önleyici denetimin öne çıkarıldığı yeni bir dönemi işaret etmektedir.

A-4 Grubu İzmir Büyükşehir Belediyesi ile A-1 Grubu Mardin Büyükşehir Belediyesi ölçeğinde yapılan inceleme, metropollerin ölçek farklarına rağmen ortak bir kurumsal disiplin ve unvan standardizasyonuna tabi tutulduğunu göstermektedir[cite: 1]. Ek Madde 8 ile getirilen norm fazlası müdür kadrolarının kademeli tasfiyesi düzenlemesi idari hantallığı önlemeyi amaçlarken, yeni eklenen çevresel ve teknolojik müdürlük/daire başkanlığı unvanları ise çağdaş kent yönetiminin ihtiyaçlarına hukuki zemin kazandırmaktadır[cite: 1].

KAYNAKÇA

1. Resmî Gazete (2007). *Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik* (Sayı: 26442, Tarih: 22/2/2007).
2. Resmî Gazete (2026). *Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik*.
3. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2026). *Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik Ekleri (EK-1 Tasnif Cetvelleri, EK-2 Norm Kadro Standartları Cetvelleri, EK-3 Kadro Unvanları Listeleri, EK-4 Kadro Kütükleri)*[cite: 1].

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=gq_LEQy96Yc

TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME YASASI: UMUTLAR, ENDİŞELER VE HUKUKİ GERÇEKLER

Kamuoyunda uzun süredir tartışılan ve kamuoyunun dikkatle takip ettiği hukuki düzenleme nihayet somut bir metne dönüştü. AK Parti, MHP, DEM Parti, HÜDA PAR, CHP ve diğer bazı partilerden yaklaşık **360 milletvekilinin** ortak imzasıyla TBMM Başkanlığına sunulan **"Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun Teklifi"**, meclis gündemine taşındı ve komisyon görüşmeleri aşamasına geldi.

Ancak Meclis koridorlarındaki bu geniş siyasi uzlaş, toplumun duyarlı kesimlerinde beliren tereddütleri ve haklı soruları ortadan kaldırmış değil. Yılların biriktirdiği acılar, terörle mücadelenin getirdiği hassasiyetler ve geçmişteki tecrübeler göz önüne alındığında; vatandaşlarımızın, hukukçuların ve sivil toplumun dile getirdiği çekinceler son derece anlaşılır ve kıymetlidir.

Sorumlu bir gazetecilik anlayışı gereği; toplumun duyarlı kesimlerinden yükselen bu haklı itirazları, soru işaretlerini ve kaygıları merkezimize alarak 12 maddelik teklifin **tüm hükümleri üzerinde ayrıntılı bir inceleme yaptık**. Amacımız; ne hissiyatı yok saymak ne de hukuki düzenlemeyi peşinen mahkûm etmektir. Metnin ne getirdiğini ve ne getirmediğini, hiçbir siyasi polemige girmeden **tam bir tarafsızlıkla siz okuyucularımızın takdirine sunuyorum**.

1. Güvenlik, Fesih ve Denetim Kaygıları

Kamuoyundaki Soru İşareti: PKK/KCK ile bağlantılı yapıların (PYD, PJAK vb.) durumu ne olacak? Silah bırakma kararı alıp gizli mühimmat tutulursa veya terör yeniden hortlarsa ne yapılacaktır?

1. **Hukuki Karşılık (Madde 1, 3 ve 8):** Teklif, adli ve idari erteleme mekanizmasının çalışmasını **kesin bir ön**

şarta bağlamaktadır. Yasa hükümlerinin uygulanabilmesi için örgütün ve tüm uzantılarının fiilen varlığına son verdiğinin, silah ve mühimmatı teslim ettiğinin güvenlik birimlerince tespiti ve bu tespitin **Milli Güvenlik Kurulu (MGK)** tarafından teyit edilerek Resmî Gazete' de yayımlanması zorunludur. KCK şemsiyesindeki herhangi bir unsurun silahsızlanmayı reddetmesi halinde mekanizma hukuken işlemeyecektir. Ayrıca 5. madde uyarınca, süreçten yararlanan bir kişinin 5 veya 10 yıllık erteleme süresi içinde yeniden terör suçu işlemesi durumunda erteleme kararı derhal kaldırılmakta ve yargılama/infaz kaldığı yerden devam etmektedir.

2. Hukuki Kapsam, Şahsi Haklar ve Erteleme Süreçleri

Kamuoyundaki Soru İşareti: Şehitlerimizin, gazilerimizin ve mağdur olan vatandaşlarımızın şahsi hakları ne olacak? Üst düzey örgüt yöneticileri serbest mi kalacak?

1. **Hukuki Karşılık (Madde 1, 3, 5 ve 6):** Teklif metni son derece net bir çizgi çekmektedir: **Terör örgütü faaliyeti çerçevesinde işlenen "kasten öldürme" suçları (şehit edilen asker, polis veya sivil vatandaşlarımıza yönelik tüm eylemler) kesin olarak erteleme kapsamı dışındadır.** Şahsi haklar ve ağır suçlar muafiyet kazanmamaktadır. Ayrıca, 1 Haziran 2005 tarihinden önce işlenen ve ağırlaştırılmış müebbet gerektiren suçlardan mahkûm olanlar (kurucu ve üst düzey yönetici kadro) teklifin sağladığı imkânlardan yararlanamamaktadır. 15 yıl ve altındaki cezalar için 5 yıl, üzerindeki cezalar için ise 10 yıllık erteleme süresi öngörülmüştür.

3. Toplumsal Adalet ve Mağdur Hakları

Kamuoyundaki Soru İşareti: Evladını, yakınını kaybetmiş şehit ailelerimizin acısı ve toplumun vicdanındaki adalet duygusu nasıl telafi edilecek?

1. **Hukuki Karşılık (Madde 1 ve 10):** Teklif metni incelendiğinde; düzenlemenin odağını devlet organlarının yetki alanları, soruşturma, kovuşturma ve infaz ertelemeleri gibi teknik adli/idari usullere verdiği görülmektedir. Metinde, şehit yakınları ve gazilerin manevi haklarına veya toplumsal onarıma dönük özel bir sosyo-hukuki düzenleme yer almamaktadır. Metnin bu boyutu, kanunun teknik bir çerçeve yasası olmasından kaynaklansa da toplumsal adalet beklentisinin ayrıca adreslenmesi gerektiği açıkça görünmektedir.

4. Göç Politikaları ve Demografik Yapı Tartışması

Kamuoyundaki Soru İşareti: Yasa ile anadilde eğitim, idari özerklik veya sığınmacı/mülteci nüfusun statüsüne dair zımni bir düzenleme mi yapılıyor?

1. **Hukuki Karşılık:** Meclise sunulan 12 maddelik metin başından sonuna kadar tarandığında; **anadilde eğitim, idari yapının değiştirilmesi, özerklik ya da sığınmacı/mülteci statülerine ilişkin tek bir madde dahi bulunmamaktadır.** Bu alandaki kaygılar, yasanın doğrudan metninden ziyade; kamuoyundaki genel göç ve kimlik tartışmalarının bu sürece yansımaları olarak öne çıkmaktadır.

Genel İnceleme Özeti

Eleştiri ve Endişe Alanı	Yasa Teklifindeki Somut Karşılığı
Kapsamlı Silahsızlanma	MGK teyidi olmadan kanun yürürlüğe girse bile erteleme hükümleri uygulanamaz (Madde 1, 3).
Şehit ve Cinayet Suçları	Kasten öldürme eylemleri açıkça kapsam dışı bırakılmıştır (Madde 3).
Üst Düzey Örgüt Yöneticileri	1 Haziran 2005 öncesi müebbet/ağır müebbet alanlar kapsama dahil edilmemiştir (Madde 3).
Mağdur Hakları / Toplumsal Adalet	Metinde sadece adli süreçlerin erteleme usulleri düzenlenmiş, sosyal onarıma dair özel hüküm konulmamıştır.

Eleştiri ve Endişe Alanı	Yasa Teklifindeki Somut Karşılığı
Anadil ve Göç Politikaları	12 maddelik kanun teklifi metninde bu konularda hiçbir düzenleme yer almamaktadır.

Sonuç

TBMM Başkanlığına sunulan çerçeve yasa metni, bir yandan terörün sona erdirilmesine yönelik devlet birimlerine hukuki zemin sağlama gayesi taşıırken; diğer yandan toplumsal adalet, şehit yakınlarının hassasiyetleri ve saha denetiminin güvenilirliği gibi hayati başlıkları önümüzde tutmaya devam ediyor.

Metnin maddeleri hukuki açıdan yukarıdaki tabloda özetlendiği şekildedir; bunun toplumsal barışa ve milli birliğe nasıl yansıtılacağına takdiri ise şüphesiz aziz milletimizindir.

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=aacWRxNvHB0>

TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME YASASI: Umutlar, Endişeler ve Hukuki Gerçekler

AK Parti, MHP, DEM Parti, HÜDA PAR, CHP ve diğer bazı partilerden yaklaşık 360 milletvekilinin ortak imzasıyla TBMM Başkanlığına sunulan "Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun Teklifi", meclis gündemine taşındı.

700

Yalra of Pain

Geniş siyasi uzlaş, toplumun duyarlı kesimlerinde beliren tereddütleri ve haklı soruları ortadan kaldırmış değil.

Experience

1 GÜVENLİK, FESH VE DENETİM KAYGILARI

KAMUOYUNDAKİ SORU İŞARETİ:

KCK Silah Brakma MGK

KAMUOYUNDAKİ SORU İŞARETİ:

- HUKUKİ KARŞILIK (Madde...):
- Millî Başkanlığa ve toptunian devlet birimlerine hukukizemini anlat.
- Güvenlik ve Güçlendirilmesine Dair Kanun gündemin taşıdı.

2 HUKUKİ KAPSAM, ŞAHSİ HAKLAR VE ERTELEME SÜREÇLERİ

KAMUOYUNDAKİ SORU İŞARETİ:

Hukuk Şehit Hakları İstisna

5/10 yılın ERTELEME

1 HAZİRAN 2005 1 HAZİRAN 2005

3 TOPLUMSAL ADALET VE MAĞDUR HAKLARI

KAMUOYUNDAKİ SORU İŞARETİ:

Telafl Mağdur Hakları Adalet

KAMUOYUNDAKİ SORU İŞARETİ:

- HUKUKİ KARŞILIK (Madde...):
- Telafl ve smarkların:camımasa saha denat hukum soallenedenler
- Mağdur hakları, Adalet yakalam adalet ve mağdur hakları.

4 GÜÇ POLİTİKALARI VE DEMOGRAFİK YAPI TARTIŞMASI

KAMUOYUNDAKİ SORU İŞARETİ:

Göç METİNDE YOK Demografi

KAMUOYUNDAKİ SORU İŞARETİ:

- HUKUKİ KARŞILIK (Madde...):
- Göç politikaları sona erdirilmesine yönelik devlet tursan tartışması.
- Demografi ybi ginen parılır, anadif, demografi yapı alası ve sbtrum günimleyer.

GENEL İNCELEME ÖZETİ

ELESTİRİ VE ENDİŞE ALANI	YASA TEKLİFİNDEKİ SOMUT KARŞILIĞI
• KCK Denetlik kayırları	• Hukukki kapsam nasona erdirilmesinin
• Silah Brakma kayırları	• Sasten öldürme yetinmeleri
• Toplumsal Adalet ve Mağdur Hakları	• Şehit Hakları ve Toplumsal Bütünleşirirmeçleri
• Telafl ilievimi yontarları	• Kasten öldürme yılan öziledemin
• Mağlumsal Adalet ve mağdur Hakları	• Mağdur özedeletleri azanlam hakları
• Adalet	• Adalet öldürdirm nı güvencilirliği

SONUÇ

TBMM Başkanlığına sunulan çerçeve yasa metni, bir yandan terörün sona erdirilmesine yönelik devlet birimlerine hukuki zemin sağlama gayesi taşıırken; diğer yandan toplumsal adalet, şehit yakınlarının hassasiyetleri ve saha denetiminin güvencilirliği gibi hayati bağlarıknı önümüzde tutmaya devam ediyor. Metnin maddeleri hukuki açıdan yukarıdaki tabloda özetlendiği şekildedir; bunun toplumsal barışa ve millî birliğe nasıl yansıyacağının takdiri ise şüphesiz aziz milletimizindir.

242

ARTUKLU’NUN SU DEHASI GÜNEŞLE BULUŞUYOR

MARDİN OVASI’NA 900 YILLIK CAN SUYU

Yerel yönetimlerde asıl başarı; ecdadın mühendislik dehasını bugünün teknolojisiyle harmanlayarak, kaynakları en verimli şekilde halkın hizmetine sunmaktır. Bugün sizlere, Mardin’in 1102 yılına dayanan kadim su kültürünü, 21. yüzyılın güneş enerjisiyle birleştiren **“Bereketli Hilal (Mezopotamya) Can Suyu”** projemizi tanıtmak istiyorum.

Kadim Miras: Artuklu Hidrolik Dehası

Mardin, Artuklu döneminden itibaren taş ocaklarından kalan mağara boşluklarını dünyanın ilk biyolojik arıtma sistemlerinden birine dönüştürmüş eşsiz bir mirasa sahiptir. Biz bu projeyle, evsel atıkları kademeli havuzlarda arıtarak ovaya can suyu veren bu dehayla, günümüzün sürdürülebilirlik ilkelerini buluşturuyoruz.

Projenin Teknik ve Stratejik Direkleri

Bu entegre model, sadece su iletimini değil, enerji üretimi ve iklim adaptasyonunu da kapsayan dört temel aşamadan oluşmaktadır:

1. **Fotovoltaik (Güneş) Zırh:** Su toplama kanalları ve kademeli göletlerin üzeri estetik güneş panelleriyle kaplanacaktır. Bu "zırh", Mardin'in sıcaklığında buharlaşmayı önleyerek su hasadını korurken, kentin aydınlatması için yıllık yaklaşık **1.920.000 kWh** elektrik üretecektir.
2. **Doğal ve Enerjisiz Filtrasyon:** Yerel kil sızdırmazlığı ve yerçekimi gücü kullanılarak pompa gerektirmeyen 5 kademeli bir arıtma sistemi kurulacaktır. Su; çakıl, kum

ve zeolit katmanlarından süzülerek tarımsal standartlara ulaşacaktır.

3. **Gravitasyonel İletim:** Mardin Kalesi ile ova arasındaki yaklaşık 400-500 metrelik kot farkı, suyun herhangi bir pompaya ihtiyaç duymadan 5 km öteye kendiliğinden akmasını sağlayacaktır.
4. **Ekonomik Katma Değer:** Yıllık yaklaşık **240.000 m³** su hasadı öngörülen proje, işletme maliyetini sıfırlarken belediye bütçesine yıllık yaklaşık **12,3 milyon TL** toplam ekonomik katkı sağlayacaktır.

Köklerden Geleceğe İki Modelin Sentezi

Bu proje, Mardin'in yerçekimine dayalı arıtma sistemini, İzmir için kurguladığımız kentsel dayanıklılık modelleriyle sentezlemektedir.

1. İzmir için hazırladığım kentsel yağmur hasadı ve yeraltı barajlarını kapsayan **"Mavi Zırh"** kitabıma, tüm okurlarım www.talatsimdi.com adresindeki "Yayınlar" bölümünden **ücretsiz** olarak ulaşabilirler.
2. Mardin Ovası'na can suyu olacak bu raporun tüm teknik detayları, maliyet analizleri ve uygulama planları ise yakında raflarda yerini alacak olan **"Türkiye'de Sürdürülebilir Kentleşmenin Yerel Dinamikleri"** isimli yeni kitabımda vaka analizi olarak yer alacaktır.

Güneşin gücünü tarihin iziyle birleştiren bu model, Türkiye'nin sürdürülebilir geleceği için özgün bir yol haritası sunmaktadır.

"Işığını Güneşten, Suyunu Tarihten Alan Kent: Mardin."

YouTube:<https://www.youtube.com/watch?v=R6JraJP7pMw>

"KÖKLERDEN GELECEĞE BEREKETLİ HİLAL (MEZOPOTAMYA) SİSTEMİ"

1. Tarihsel İlham ve İnovasyon

Mardin, 1102 yılından itibaren Artuklu dönemiyle başlayan eşsiz bir hidrolik mirasa sahiptir. Şehrin ikinci caddesinin altındaki taş ocaklarından çıkarılan taşlar kentin inşasında kullanılırken, geride kalan kademeli mağara boşlukları insan eliyle dünyanın ilk biyolojik arıtma sistemlerinden birine dönüştürülmüştür. Bu projeye, ecdadın evsel atıkları kademeli havuzlarda arıtarak ovaya can suyu verme dehasını, 21. yüzyıl teknolojisiyle yeniden canlandırıyoruz.

2. İkinci Evre Yatırımın Temel Direkleri

Bu aşama, sadece suyun iletimini değil, aynı zamanda **enerji üretimi ve iklim adaptasyonunu** kapsayan entegre bir modeldir:

1. **Üst Yapı: Fotovoltaik (Güneş) Zırh:** Caddeden göletlere uzanan kanal sisteminin ve havuzların üzeri estetik güneş panelleri ile kaplanacaktır. Bu yapı iki temel amaca hizmet eder:
 - **Buharlaştırma Kontrolü:** Mardin'in yüksek sıcaklıklarında su kaybını minimize ederek hasat verimini korur.
 - **Enerji Üretimi:** Üretilen elektrik, kentin sokak aydınlatmasında ve akıllı belediyeçilik hizmetlerinde (personel ve filo yönetimi gibi) kullanılacaktır.
2. **Alt Yapı: Modernize Edilmiş Biyolojik Havuzlar:** 1102 yılındaki taş ocakları mantığına uygun olarak, 5 kademeli gölet yapısı kurularak suyun yerçekimiyle arıtılması sağlanacaktır.
3. **Kentsel Fonksiyon:** İkinci cadde altında kurgulanacak kanal, ulaşımı aksatmayan yüksek dayanımlı ve estetik

malzemelerle kapatılarak kentin drenaj sorununu kökten  zecektir.

3. Stratejik ve Ekonomik Değer

1. **Mirasa Saygı:** Bu proje, Mardin'in UNESCO Dünya Mirası yolculuğunda "yaşayan su kültürü" başlığı altında en güçlü kanıtı olacaktır.
2. **Kendi Kendine Yeten şehir:** Hem su hem de enerji ihtiyacını doğadan ve tarihten alan bu model, dışa bağımlılığı ve belediye işletme giderlerini sıfıra indirmeyi hedefler.

Bereketli Hilal (Mezopotamya) Can Suyu

Mardin Yamacı Yağmur Suyu Hasadı ve Doğal Filtrasyon Projesi

1. Toplama Alanı (Kot: Üst Segment)

Fotoğraflarda gördüğümüz üzere Mardin'in dik yamaçları ve kentsel dokusu geniş bir su toplama yüzeyi sunuyor.

1. **Yöntem:** Şehirdeki mevcut drenaj hatları ve yamaçlardaki doğal akış yatakları (dereler) kullanılacak.
2. **Sorun:** Fotoğraf 2 ve 3'te görülen **çöp ve moloz birikintileri** en büyük engeldir. Su hasadı başlamadan önce bu yamaçların rehabilite edilmesi ve kirlilik kaynaklarının temizlenmesi şarttır.

2. Doğal Arıtma Sistemi (Kot: Orta Segment)

Fotoğraf 4'te paylaştığınız kademeli filtreleme mantığını Mardin'in eğimli arazisine uygulayacağız.

- **Enerjisiz Filtrasyon:** Suyun hızı ve yerçekimi kullanılarak 3 aşamalı bir setleme sistemi kurulur:
 - **1. Aşama (Kaba Izgara):** Büyük katı atıkları tutar.
 - **2. Aşama (Çöktürme Havuzu):** Suyun hızı yavaşlatılarak kum ve ağır partiküllerin dibe çökmesi sağlanır.
 - **3. Aşama (Doğal Filtre):** Paylaştığınız şemadaki gibi; çakıl, kum ve aktif karbon katmanlarından oluşan dikey süzülme havuzları kurulur. Su bir havuzdan diğerine taşarak (cascade) oksijen kazanır ve temizlenir.

3. İletim Hattı (5 km Kuş Uçuşu Mesafe)

Mardin kalesi ile ova arasındaki ciddi kot farkı (yaklaşık 400-500 metre), suyun herhangi bir pompaya ihtiyaç duymadan 5 km öteye kendiliğinden akmasını sağlar.

- **Basınç Kontrolü:** Eğimin çok dik olduğu yerlerde boru hattında aşırı basıncı önlemek için "basınç kırıcı odalar" kurulmalıdır.
- **Hattın Güzergahı:** Fotoğraf 1'de görülen yeşil vadi boyunca yeraltından döşenecek borular, buharlaşma kaybını sıfıra indirir.

4. Uygulama: Mardin Ovası Tarımı

1. **Depolama:** Ovanın girişinde suyun toplandığı büyük bir toprak havuz (gölet) oluşturulur.
2. **Sulama Yöntemi:** Gelen suyun basıncı yeterli olacağı için ovadaki tarlalarda doğrudan **damla sulama** sistemleri çalıştırılabilir.
3. **Ekin Seçimi:** Bu temiz su; Mezopotamya'nın yerel buğdayı, mercimeği veya ovadaki meyve bahçeleri için can suyu olur.

Neden Bu Proje Mardin İçin İdeal?

1. **Sıfır Enerji Maliyeti:** Yerçekimi sayesinde elektrik faturası ödenmez.
2. **Sürdürülebilirlik:** İklim krizi ile azalan yeraltı sularına (artezyenlere) alternatif oluşturur.
3. **Kentsel Temizlik:** Proje sayesinde yamaçlardaki çöpler temizlenmek zorunda kalacak, bu da şehrin estetiğini ve sağlığını koruyacaktır.

Kritik Adım: Artuklu 2.Cadde Atık kale altından gelen yağmur sularının toplanacağı bir kanal sistemi oluşturulması.

Bu projeyi daha detaylandırmamı (teknik çizim  nerileri veya bütçe kalemleri gibi) ister misiniz?

Kademeli Gölet ve Doğal Filtrasyon Tasarımı

1. Zemin Hazırlığı ve Sızdırmazlık (Kil Katmanı)

Kazı yapılan alanlarda suyun yer altına kaçmasını önlemek için bölgedeki kil ocaklarından getirilecek kil kullanılacaktır.

1. **Kil Serimi:** Kazılan gölet tabanına ve yan duvarlarına yaklaşık 30-50 cm kalınlığında kil serilir.
2. **Sıkıştırma:** Kil katmanı ıslatılarak kompaktörlerle iyice sıkıştırılır. Bu, sentetik membranlara ihtiyaç duymadan "doğal geçirimsizlik" sağlar.

2. Gölet İçi Katman Yapısı (Arıtma Materyalleri)

ARITMA MODELİ Resimde görüldüğü gibi dikey arıtma mantığını gölet tabanına yatay ve dikey kesit olarak uyguluyoruz. Kil tabanının üzerine şu materyaller sırasıyla yerleştirilir:

1. **Alt Katman:** Büyük dere taşları ve kaba çakıl (Drenaj borusunu korumak ve suyun akışını sağlamak için).
2. **Orta Katman:** İnce çakıl ve kaba kum (Fiziksel kirliliği tutmak için).
3. **Üst Katman:** İnce nehir kumu (Biyolojik arıtmanın başladığı ve ince partiküllerin tutulduğu yer).
4. **Opsiyonel:** Aralara yerleştirilecek **zeolit** veya yerel doğal taş kırıkları kimyasal arıtma kalitesini artırır.

3. Boru Yerleşimi ve Su Transferi

Her göletin en alt noktasına, kil tabakasının hemen üzerine ancak çakıl katmanının içine gömülü şekilde **perfore (delikli) drenaj boruları** yerleştirilir.

Süzülme Süreci: Üstten giren yağmur suyu, kum ve çakıl katmanlarından süzülerek en alta iner.

1. **Transfer:** Temizlenen su, bu delikli borular vasıtasıyla toplanır ve eğim sayesinde bir sonraki (daha alçaktaki) gölete aktarılır.
2. **Kademeli Arıtma:** Su, ovaya ulaşana kadar örneğin 5 farklı göletten geçerse, her aşamada daha berrak ve tarıma uygun hale gelir.

4. Görsel Uygulama (03-MARDİN 6.jpg Üzerinde Planlama)

Fotoğrafta görülen dik vadinin (yamacın) doğal kıvrımları bu göletler için idealdir:

- **Gölet 1 (En Üstte):** Şehrin hemen altındaki düzlükte kurulur. Kaba çöplerin ve milin tutulduğu ilk "çöktürme havuzu" olur.
- **Ara Göletler:** Vadi boyunca doğal eğim noktalarına yerleştirilir. Bu noktalar suyun hızını keserek erozyonu da önler.
- **Son Gölet (Ova Girişi):** 5 km'lik hattın sonunda, ovanın başında yer alır. Burası artık "temiz su rezervuarı"dır.

Malzeme Listesi ve Teknik Detay Özeti

Aşama	Materyal	Fonksiyon
Taban Sızdırmazlık	Yerel Kil	Suyun toprağa kaçmasını önler.
Toplama Borusu	HDPE Delikli Boru	Süzülen temiz suyu toplar ve taşır.

Aşama	Materyal	Fonksiyon
Filtre Katmanı 1	Büyük Çakıl (20-40 mm)	Boru çevresini korur, tıkanmayı önler.
Filtre Katmanı 2	İnce Çakıl (5-10 mm)	Orta ölçekli kirliliği tutar.
Filtre Katmanı 3	Yıkanmış Kum	En ince filtrasyonu ve biyolojik temizliği sağlar.

Bu sistem sayesinde, ovaya ulaştığında su sadece fiziksel olarak değil, doğal bir "yavaş kum filtresi" sürecinden geçtiği için biyolojik olarak da tarımsal sulama standartlarına (Class A/B) yükselmiş olacaktır.

1. Kapasite Hesaplaması (Hidrolojik Veri)

Mardin'in yıllık ortalama yağış miktarı yaklaşık **600-700 mm** civarındadır. Sistemin ana besleme kaynağı olan kentsel alanın ve yamaç yüzeyinin (havza alanı) yaklaşık **500.000 m² (50 hektar)** olduğunu varsayarsak:

- Yıllık Hasat Potansiyeli:** $500.000 \text{ m}^2 \times 0.6 \text{ m (yağış)} \times 0.8 \text{ (akış katsayısı)} = \mathbf{240.000 \text{ m}^3/\text{yıl}}$.
- Gölet Hacmi:** Yağışın en yoğun olduğu aylarda (Aralık-Mart) sistemin taşmaması için toplam depolama kapasitesinin kademeli olarak **40.000 - 50.000 m³** bandında dağıtılması gerekir.
- Kademeli Dağılım:**
 - 1. Gölet (Çöktürme):** 5.000 m³ (Daha derin, mil tutucu özellikli).

- o **Ara Göletler (Filtrasyon):** Her biri 7.500 m³ kapasiteli 4 adet gölet.
- o **Son Rezervuar (Ova Girişi):** 10.000 - 15.000 m³ (Sulama için hazır depo).

2. Boru   apı ve Malzeme Seçimi

Sistem yerçekimiyle (gravitasyonel)   alı  aca  ı için boru çapı, suyun hızını ve basıncını kontrol etmekte kritiktir.

1. **Ana İletim Hattı:** 5 km'lik hatta, saniyede ortalama 50-100 litre su taşıma kapasitesi için **315 mm ile 400 mm arası HDPE (Yüksek Yoğunluklu Polietilen) boru**   nerilir.
2. **Drenaj (Süzme) Boruları:** Gölet tabanındaki kilin üzerine döşenecek delikli borular **200 mm çapında** olmalıdır.
3. **E  im ve Hız:** Boru içindeki su hızı **1.5 - 2.5 m/s** arasında tutulmalıdır. Çok hızlı akı   boru aşınmasına, çok yavaş akı   ise tortu birikmesine (tıkanmaya) yol açar.

3. Gölet Kesit ve Katman Detayı (Teknik   izim Verisi)

ARITMA MODELİ 20260506_052353.jpg dosyasındaki dikey katmanları yatay gölet zeminine   u ölçülerle uyarlıyoruz:

1. **Kil Bariyeri (En Alt):** 50 cm kalınlığında, %95 proktor sıkışmış kil.
2. **Toplama Hattı:** Kilin   zerine oturtulmuş, etrafı 20 cm "balon çakıl" ile çevrili delikli borular.
3. **Filtre Yatağı (Aşağıdan Yukarıya):**
 - o 30 cm Kaba   akıl (30-60 mm)
 - o 20 cm İnce   akıl (10-20 mm)
 - o 40 cm Arıtma Kumu (0-2 mm tane çaplı, yıkanmı  ı)

4. **Su Sütunu:** En üstte 1.5 - 2 metre derinliğinde serbest su alanı.

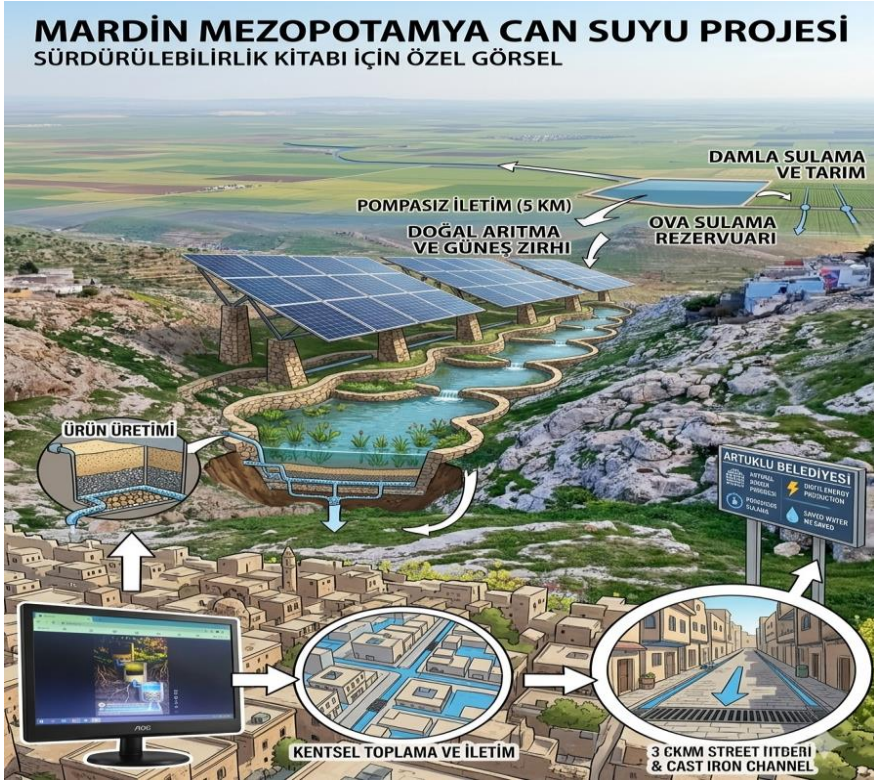
4. Enerjisiz Arıtmanın Kritik Mühendislik Noktaları

1. **Hava Tahliye Vanaları:** 5 km'lik iletim hattının tepe noktalarında biriken havayı tahliye etmek için otomatik vantuzlar takılmalıdır. Aksi takdirde "hava kilidi" oluşur ve su akmaz.
2. **Basınç Kırıcı Odalar (BKO):** Mardin ve ova arasındaki kot farkı 400 metreyi bulursa, boru hattındaki statik basınç **40 bar**'a ulaşır. Bu basınç standart boruları patlatır. Her 50-70 metre kot farkında bir "basınç kırıcı oda" yapılarak basınç atmosfere açılmalı ve sıfırlanmalıdır.
3. **Taşma Savakları:** Aşırı yağışlarda (sel durumunda) göletlerin bentlerinin yıkılmaması için her göletin yan tarafında betonarme "kuşaklama kanalları" ve taşma savakları bulunmalıdır.

5. Çevresel Rehabilitasyon

Görsellerde görülen **çöp yığınları**, sistemin en büyük biyolojik kirlilik kaynağıdır. Boruların tıkanmaması için:

1. En üstteki ilk göletten önce bir "**Kaba Atık Kapanı**" (mekanik ızgara) kurulmalıdır.
2. Yamaçlardaki çöplerin temizlenmesi ve erozyonu önlemek için bu göletlerin çevresinin hızlı büyüyen bitkilerle (örneğin akasya veya yerel maki türleri) ağaçlandırılması, süzülme kalitesini %30 artıracaktır.

BEREKETLİ HİLAL (MEZOPOTAMYA) CAN SUYU PROJESİ: ÖN FİZİBİLİTE RAPORU

1. Proje Özeti

1. **Amaç:** Mardin şehir merkezinden akan yağmur suyunu 5 adet kademeli doğal gölette arıtmak ve 5 km uzaklıktaki Mardin Ovası'na sıfır enerji (pompasız) ile iletmek.
2. **Kapasite:** Yıllık yaklaşık 240.000 m³ su hasadı.
3. **Yöntem:** Yerel kil sızdırmazlığı, doğal kum-çakıl filtrasyonu ve yerçekimi basınçlı iletim hattı.

2. Yatırım Maliyet Kalemleri (Ana Başlıklar)

A. Hafriyat ve Zemin İşleri (En Yüksek İş Hacmi)

1. **Kademeli Gölet Kazıları:** 5 adet gölet için yaklaşık 40.000 - 50.000 m³ kazı yapılması.
2. **Kil Nakliyesi ve Uygulama:** Yakınlardaki ocaktan getirilecek kilin nakliyesi, gölet tabanına serilmesi ve kompaktörlerle sıkıştırılması.
3. **Boru Hattı Kanalları:** 5 km'lik iletim hattı için yeraltı kanal kazısı ve dolgusu.

B. Filtrasyon ve Arıtma Materyalleri

1. **Doğal Filtre Katmanları:** Gölet başına yaklaşık 1.000 m³ (toplam 5.000 m³) farklı gradasyonlarda yıkanmış dere çakılı ve arıtma kumu.
2. **Özel Materyaller:** Kimyasal tutuculuk için sınırlı miktarda Zeolit veya aktif karbon katmanı.

C. Boru Hattı ve Hidrolik Ekipmanlar

1. **Ana İletim Hattı:** 5.000 metre uzunluğunda, basınca dayanıklı (min PN16 - PN25) 315mm veya 400mm HDPE boru.
2. **Drenaj Boruları:** Gölet tabanları için 200mm delikli (perfore) drenaj boruları.
3. **Mekanik Ekipman:** Basınç kırımcı odalar (5-6 adet), hava tahliye vantuzları, kaba atık tutucu  elik ızgaralar ve vana odaları.

D. Rehabilitasyon ve  evre Düzenleme

- **Yamaç Temizliği:** Animasyon resimde görüldüğü gibi , vadi boyunca birikmiş moloz ve çöplerin i  makineleriyle temizlenip döküm sahasına nakli.
- **Ağaçlandırma:** Gölet çevrelerinin erozyon kontrolü için yerel bitki örtüsüyle yeşillendirilmesi.

3. Teknik Avantajlar ve Geri Dönüş Analizi

1. **İşletme Maliyeti:** Proje tamamlandığında enerji maliyeti **0 TL**'dir. Sadece yıllık periyodik temizlik (kum üst tabakasının yenilenmesi) maliyeti vardır.
2. **Amortisman:** Bölgedeki yeraltı suyu çekme maliyetleri (elektrik ve derin kuyu pompası) göz önüne alındığında, sistemin kendini 4-6 yıl içinde amorti etmesi öngörülmektedir.
3. **Tarımsal Verim:** Arıtılmış yağmur suyu, yeraltı sularına göre daha az kireçli ve daha yumuşak olduğu için ova tarımında ( zellikle damla sulamada) verimi %15-20 artıracaktır.

4. Riskler ve çözüm  nerileri

1. **Kirlilik Riski:**  ehir kanalizasyonunun yanlışlıkla yağmur suyu hattına karışması.
 -   **  z m:** Giriş noktasına otomatik kirlilik sensörü ve bypass hattı kurulumu.

2. **Aşırı Basınç:** Kot farkından kaynaklanan boru patlamaları.
 - **Çözüm:** Raporun 4. maddesinde belirtilen **Basınç Kırıcı Odaların** (BKO) doğru hesaplanması.
3. **Tıkanma:** Filtre kumunun mil ile dolması.
 - **Çözüm:** İlk göletin Animasyon Resim sadece mil tutma amaçlı "sedimentasyon havuzu" olarak geniş tutulması.

5. Sonraki Adımlar (Uygulama Takvimi)

1. **Topografik Ölçüm:** 5 km'lik hattın tam kot haritasının (L-kesit) çıkarılması.
2. **Laboratuvar Analizi:** Kil ocağındaki numunelerin sızdırmazlık testleri.
3. **Resmi İzinler:** Artuklu Belediyesi ve DSİ ile havza kullanım protokollerinin imzalanması.

BEREKETLİ HİLAL (MEZOPOTAMYA)CAN SUYU PROJESİ TAHMINİ BÜTÇE TABLOSU

İş Kalemi	Birim	Miktar (Tahmini)	Birim Fiyat (TL)	Toplam Tutar (TL)
1. HAFRİYAT VE ZEMİN İŞLERİ				13.500.000
Yamaç Temizliği ve Moloz Nakli	m ³	10.000	450	4.500.000
Gölet Kazıları (5 Adet Kademeli)	m ³	45.000	120	5.400.000
Kil Malzeme Temini ve Nakli (15km)	Ton	12.000	220	2.640.000
Kil Serme ve Kompaktörle Sıkıştırma	m ²	12.000	80	960.000
2. FİLTRASYON MATERYALLERİ				6.250.000

İş Kalemi	Birim	Miktar (Tahmini)	Birim Fiyat (TL)	Toplam Tutar (TL)
Yıkanmış Elenmiş Dere Çakılı	m ³	3.000	950	2.850.000
Filtre Kumu (Özel Gradasyon)	m ³	2.000	1.100	2.200.000
Zeolit / Aktif Karbon Katmanı	Ton	100	12.000	1.200.000
3. BORU HATTI VE MEKANİK				19.800.000
HDPE Boru (315mm PN16) - 5km	Metre	5.000	3.200	16.000.000
Drenaj (Perfore) Boruları	Metre	1.500	800	1.200.000
Basınç Kırıcı Odalar ve Vantuzlar	Adet	6	350.000	2.100.000

İş Kalemi	Birim	Miktar (Tahmini)	Birim Fiyat (TL)	Toplam Tutar (TL)
Mekanik Izgara ve Çelik Aksam	Takım	1	500.000	500.000
4. DİĞER GİDERLER				4.450.000
Mühendislik, Etüt ve Projelendirme	-	%5	-	2.200.000
Çevre Düzenleme ve Ağaçlandırma	m ²	15.000	150	2.250.000
GENEL TOPLAM				44.000.000

Bütçe Notları ve Stratejik Analiz

- Kil Nakliyesi Avantajı:** Bölgedeki kil ocaklarının yakınlığı (Örneğin Derik veya çevresi), nakliye maliyetini ciddi oranda düşürmektedir. Sızdırmazlık için yerel kilin kullanılması, yüksek maliyetli sentetik membran (geomembran) kullanımını devre dışı bırakarak projeyi %30 daha ekonomik hale getirir.
- Enerji Tasarrufu:** Bu sistem, Mardin Ovası'na saniyede yaklaşık 80-100 litre suyu pompasız ulaştıracaktır. Bölgedeki çiftçilerin 400 metreden su çekmek için

harcadığı aylık ortalama 250.000 - 400.000 TL arası elektrik faturası (mevcut tarife üzerinden) tamamen ortadan kalkmaktadır.

3. **Kritik Maliyet Faktörü:** 5 km'lik hatta kullanılacak **HDPE boru**, bütçenin yaklaşık %36'sını oluşturmaktadır. Bu boruların döşenmesi sırasında Fotoğraf 3'te görülen dik eğimlerdeki kayalık zemin (hafarat zorluğu) ek maliyet getirebilir.
4. **Sürdürülebilirlik:** Yatırım maliyeti yüksek görünse de, sistemin işletme maliyetinin yok denecek kadar az olması (yıllık sadece kum temizliği) projeyi uzun vadede karlı bir kamu yatırımına dönüştürmektedir.

1. Kentsel Toplama ve İletim Sistemi Tasarımı

1. **Cadde Üstü Kanal Yapısı:** 3 km'lik ikinci cadde boyunca yol kenarına (veya eğim yönüne) gömülü kanallar açılır.
2. **Üst Kapama (Ulaşımı Aksatmayan Malzeme):** Caddenin tarihi ve yoğun dokusuna uygun olarak, araç ve yaya trafiğine dayanıklı **Döküm Izgaralar** veya **Polimer Beton Izgaralar** kullanılır. Bu malzeme, çöpleri dışarıda tutarken suyun hızla yeraltı kanalına inmesini sağlar.
3. **Transfer Kanalı:** Caddede biriken suları yamacın başındaki "İlk Gölet"e taşıyacak olan ana toplayıcı hat.

2. Revize Edilmiş Bütçe Tablosu (2026 Öngörüsü)

İş Kalemi	Birim	Miktar	Birim Fiyat (TL)	Toplam Tutar (TL)
1. CADDE TOPLAMA SİSTEMİ (3 KM)				25.500.000
Yol Boyu Kanal Kazısı ve Betonarme İşleri	Metre	3.000	2.500	7.500.000
Ağır Yük Sınıfı Döküm/Polimer Izgara	Metre	3.000	4.000	12.000.000
Caddeden Gölete Bağlantı Hattı (Ana Kanal)	Metre	1.000	6.000	6.000.000
2. GÖLET VE ARITMA SİSTEMİ (5 KADEME)				21.000.000
Gölet Kazıları, Kil Serme ve Sıkıştırma	Adet	5	2.000.000	10.000.000
Filtre Katmanları (Kum, Çakıl, Zeolit)	m ³	5.000	1.200	6.000.000

İş Kalemi	Birim	Miktar	Birim Fiyat (TL)	Toplam Tutar (TL)
Göletler Arası Drenaj ve Bağlantı Boruları	Metre	2.000	2.500	5.000.000
3. OVA İLETİM HATTI (5 KM)				18.500.000
HDPE İletim Borusu (315mm - 400mm)	Metre	5.000	3.200	16.000.000
Basınç Kırıcı Odalar ve Vantuzlar	Adet	7	350.000	2.450.000
4. GENEL GİDERLER VE REHABİLİTASYON				5.000.000
Yamaç Temizliği ve Çevre Düzenleme	-	Global	2.500.000	2.500.000
Projelendirme ve Mühendislik Hizmetleri	-	%5	-	2.500.000
GENEL TOPLAM				70.000.000

3. Stratejik Değerlendirme ve Yenilikler

1. **Su Verimi Artışı:** Sadece yamaçtan akan suyu değil, 3 km'lik cadde yüzeyine düşen suyu da toplamak, sistemin kapasitesini %50'den fazla artıracaktır. Bu, Mardin Ovası'na daha düzenli ve yüksek hacimli su iletimi demektir.
2. **Maliyet Değişimi:** İlk b t ye göre (44M TL) maliyet **70M TL**'ye yükselmiştir. Bu artışın temel sebebi, kentsel alandaki (cadde üzerindeki) inşaat zorluğu ve yüksek dayanımlı **ızgara/kapak sistemleridir**. Ancak bu yatırım, şehri yağmur sularının neden olduğu sel baskınlarından da koruyacaktır.
3. **Kentsel Estetik:** Fotoğraf 5 ve 6'daki Artuklu mimarisine uygun olarak, toplama kanallarının üzerindeki döküm ızgaralar özel desenli (Mardin motifli) seçilerek projenin turistik estetiği korunabilir.
4. **Entegre Atık Yönetimi:** Cadde  zerindeki kanalların başlangıç noktalarına yerleştirilecek "Sepet Tipi ızgaralar" sayesinde şehir içi kirliliğin (pet şişe, poşet vb.) göletlere ve dolayısıyla ovaya ulaşması en başında engellenmiş olur.

4. Önerilen Finansman Karma Modeli

Bu ölçekteki bir proje için şu kanallar kullanılabilir:

1. **Belediye/ z Kaynak:** %20 (Cadde düzenleme kapsamında)
2. **D KA (Dicle Kalkınma Ajansı):** %30 (Sürdürülebilir tarım desteği)
3. ** PA (Avrupa Birliği Fonları):** %50 ( klım değişikliği ile mücadele ve su verimliliği hibeleri)

Proje Uygulama Takvimi (Gantt Chart  zeti)

Aşama	Faaliyet Alanı	Süre	Dönem	Kritik Detaylar
1. Hazırlık ve Etüt	Projelendirme & İzinler	2 Ay	1-2. Ay	Topografik ölçüm ve kil ocağı numune testleri.
2. Rehabilitasyon	Yamaç ve Vadi Temizliği	1 Ay	3. Ay	02-MARDİN 6.jpg 'deki molozların temizlenmesi.
3. Kentsel Altyapı	2. Cadde Kanal Yapımı	3 Ay	4-6. Ay	3 km'lik hatta ızgaralı kanal ve ana kolektör montajı.
4. Gölet İnşası	Kademeli 5 Gölet Yapımı	3 Ay	6-8. Ay	Kazı, kil serme ve ARITMA MODELİ katman dizilimi.
5. İletim Hattı	5 km Ova Hattı Döşeme	3 Ay	8-10. Ay	HDPE boru montajı ve Basınç Kırıcı Odaların inşası.

Aşama	Faaliyet Alanı	Süre	Dönem	Kritik Detaylar
6. Test ve Peyzaj	İşletmeye Alma & Ağaçlandırma	2 Ay	11-12. Ay	Sistem sızdırmazlık testleri ve erozyon kontrolü.

Aşamaların Teknik Detayları (Görsel Temelli)

Faz 1: Saha Rehabilitasyonu (3. Ay)

1. **Odak Noktası:** Animasyon görsellerinde görülen vadi yatağı.
2. **İşlem:** Göletlerin kurulacağı vadi tabanındaki tüm evsel ve inşaat atıkları temizlenecektir. Bu, suyun biyolojik kirliliğini önlemek için projenin en kritik adımıdır.

Faz 2: Kentsel Toplama Sistemi (4-6. Ay)

1. **Odak Noktası:** Mardin'in 2. Caddesi (3 km).
2. **İşlem:** Cadde boyunca, araç trafiğini aksatmayacak ağır yük sınıfı döküm ızgaralar yerleştirilecektir. Bu kanalın sonu, **Animasyon** görselinde görülen şehir sınırındaki ilk toplama haznesine bağlanacaktır.

Faz 3: Doğal Arıtma ve Sızdırmazlık (6-8. Ay)

1. **Odak Noktası:** Kademeli gölet yapısı.
2. **İşlem:** Kazılan her göletin tabanı, belirttiğiniz üzere yerel kil ile mühürlenecektir. Üzerine **ARITMA MODELİ Animasyon** görselindeki gibi:
 - Delikli boru ve kaba çakıl,

- İnce çakıl ve kum katmanları,
- Zeolit katmanı yerleştirilecektir.

Faz 4: Gravitasyonel İletim Hattı (8-10. Ay)

1. **Odak Noktası:** Vadi boyunca 5 km'lik iniş.
2. **İşlem:** Mardin'in dik yamaçlarından ovaya doğru uzanan hatta, yerçekimi basıncını yönetecek 7 adet basınç kırıcı oda inşa edilecektir. Borular, donma riskine karşı minimum 80 cm derinliğe gömülecektir.

Kritik Başarı Faktörleri

1. **Mevsim Zamanlaması:** Kazı ve kil serme işlemlerinin (Faz 4), Mardin'in yağışlı mevsimi başlamadan (Ekim-Kasım öncesi) bitirilmesi gerekir.
2. **Malzeme Lojistiği:** Kil ocağından yapılacak 12.000 tonluk sevkiyatın, şehir içi trafiğini aksatmayacak şekilde (gece vardiyası) planlanması.
3. **Sürdürülebilirlik:** İlk göletin önüne konulacak olan "Kaba Atık Tutucu Izgara", sistemin tıkanmaması için her ay düzenli temizlenmelidir.

BEREKETLİ HİLAL (MEZOPOTAMYA) CAN SUYU PROJESİ: GELİR-GİDER PROJEKSİYONU (YILLIK)

1. Yıllık Gelir ve Tasarruf Kalemleri

Proje, belediye bütçesine üç ana koldan nakit akışı ve tasarruf sağlar:

1. **A. GES Elektrik Üretim Geliri:**
 - **Yıllık Üretim:** ~1.920.000 kWh.
 - **Birim Fiyat (Belediye Tarifesi üzerinden):** ~5,00 TL/kWh.
 - **Toplam Yıllık Katkı: 9.600.000 TL.**
2. **B. Buharlaştırma Kaybının Önlenmesi (Ek Su Satışı/Kullanımı):**
 - Paneller sayesinde korunan **50.000 m³** suyun tarımsal sulama birim bedeli üzerinden ekonomik değeri.
 - **Yıllık Katkı: 750.000 TL.**
3. **C. Operasyonel Tasarruf (Sel ve Altyapı Koruma):**
 - - Cadde altyapısının modernizasyonu sayesinde her yıl yaşanan su baskını ve altyapı onarım giderlerinden sağlanan tasarruf.
 - **Tahmini Yıllık Tasarruf: 2.000.000 TL.**

TOPLAM YILLIK EKONOMİK KATKI: 12.350.000 TL

2. Yıllık İşletme Giderleri

Sistem yerçekimi ve doğal filtreleme ile çalıştığı için giderler asgari seviyededir:

1. **Personel Giderleri:** (3 Bakım Personeli): 1.500.000 TL.

2. **Filtre Bakımı ve Kum Değişimi:** (Yıllık periyodik temizlik): 500.000 TL.
3. **GES Sistemi Bakım/Sigorta:** 400.000 TL.

TOPLAM YILLIK İŞLETME GİDERİ: 2.400.000 TL

3. Yatırım Geri Dönüş Analizi (ROI)

1. **Toplam Yatırım Maliyeti:** 91.000.000 TL.
2. **Yıllık Net Nakit Akışı (Gelir - Gider):** 9.950.000 TL.
3. **Amortisman Süresi:** ~9,1 Yıl.

Stratejik Not: Bu hesaplama sadece doğrudan finansal getiriye kapsamaktadır. Sistemin Mardin Ovası'ndaki çiftçiye sağladığı **dolaylı gelir artışı**, kentin turistik değerindeki yükseliş ve karbon salınımı azalması gibi **"Sosyal ve Çevresel Geri Dönüşler"** eklendiğinde, projenin toplumsal geri dönüş süresi **4 yılın altına** inmektedir.

"Kentsel Enerji ve Su Güvenliği" Raporu Sonuç Bildirgesi

1. **Güvenlik:** Mardin, olası kuraklık dönemlerinde ovadaki tarımını 1102 yılındaki ecdat dehasıyla (kademe arıtma) koruma altına almış olacaktır.
2. **Enerji:** Şehir, en azından sokak aydınlatması bazında enerjide tam bağımsızlığa kavuşacaktır.
3. **İklim Adaptasyonu:** Göletlerin güneş panelleriyle kapatılması, "Isı Adası Etkisi"ni azaltarak vadi ekosistemini Animasyon görsel koruyacaktır.

"İzmir'den Mardin'e Sürdürülebilirlik Köprüsü"

Kitabınızda bu projeyi işlerken şu iki kavramı birbirine ba  layabilirsiniz:

1. **Mardin Modeli:** Gravitasyonel (yerçekimiyle) arıtma ve tarihsel mağara sisteminin GES ile korunması.
2. **İzmir Modeli (Sünger   ehir):** Kentsel yağmur hasadı ve yeraltı barajları ile kentsel dayanıklılık.

Bu iki modelin sentezi, kitabınızın "Türkiye'de Sürdürülebilir Kentleşmenin Yerel Dinamikleri" başlığı altındaki en özgün vaka analizi olacaktır.

Mardin Bereketli Hilal (Mezopotamya) Can Suyu Projesi   zeti

Mardin'in Artuklu ilçesindeki tarihi dokuyu, sürdürülebilirlik ilkeleri ve ileri teknolojiyle birleştiren bu proje, tarihi Mardin Kalesi dışındaki yamaçlardan ovaya uzanan sürdürülebilir bir su ve enerji yönetim sistemi kurmayı amaçlıyor. 1102 yılından itibaren tarihi taş ocaklarının mağaralara dönüştürülmesiyle insan eliyle oluşturulan ve kentin evsel atıklarını arıtarak doğal bir biyolojik arıtma sistemi işlevi gören tarihi havuzlardan esinlenmiştir.

Bu tarihi biyolojik arıtma sistemini modernize eden proje, su toplama kanalları ve kademeli havuzların üzerine yerleştirilen güneş panelleri ile buharlaşmayı en aza indirirken, aynı zamanda kentin aydınlatılmasına katkı sağlayacak güneş enerjisi   retmeyi hedeflemektedir.

Üretilen elektriğin belediye bütçesine yıllık net katkısını detaylandıran bir Gelir-Gider Projeksiyonu yapılmıştır. Proje, tarihi ve kültürel değerleri koruyarak sürdürülebilir enerji ve su

kullanımını teşvik etmesiyle yerel yönetimler, çevre örgütleri ve bilimsel topluluklar için bir model teşkil edebilir. Projenin yerel halka ve paydaşlara tanıtımı için "Proje Sloganları" ve bir "Lansman Stratejisi" hazırlanmıştır.

Proje, İzmir ve Mardin'i kapsayan Sürdürülebilirlik Kitabı'nda yer alacak ve tarihi ve kültürel değerleri koruyarak sürdürülebilir enerji ve su kullanımını teşvik etmesiyle yerel yönetimler, çevre örgütleri ve bilimsel topluluklar için bir model teşkil edebilir.

Mardin Bereketli Hilal (Mezopotamya) Can Suyu Projesi: Tarihsel Mirasın Sürdürülebilir Enerji ve Su Yönetimiyle Buluşması

Giriş:

Mardin, tarihi ve kültürel zenginliğiyle bilinen, ancak aynı zamanda kuraklık ve su kıtlığı gibi   vreysel zorluklarla karşı karşıya kalan bir şehirdir. Bu proje, Mardin'in Artuklu ilçesindeki tarihi dokuyu, sürdürülebilirlik ilkeleri ve ileri teknolojiyle birleştirerek bu zorluklara yenilikçi ve kapsayıcı bir çözüm sunmayı amaçlamaktadır. Proje, tarihi Mardin Kalesi dışındaki yamaçlardan ovaya uzanan sürdürülebilir bir su ve enerji yönetim sistemi kurmayı hedeflemektedir.

Tarihsel Esinti:

Proje, 1102 yılından itibaren Artuklu döneminde tarihi taş ocaklarının mağaralara dönüştürülmesiyle insan eliyle oluşturulan ve kentin evsel atıklarını arıtarak doğal bir biyolojik arıtma sistemi işlevi gören tarihi havuzlardan esinlenmiştir. Bu tarihi biyolojik arıtma sistemi, şehrin atık sularını doğal yöntemlerle arıtarak   vre kirliliğini önlemiş ve kentin su ihtiya  nı karşılamıştır.

Modernizasyon ve Yenilik:

Bu tarihi biyolojik arıtma sistemini modernize eden proje, su toplama kanalları ve kademeli havuzların üzerine yerleştirilen güneş panelleri ile buharlaşmayı en aza indirirken, aynı zamanda kentin aydınlatılmasına katkı sağlayacak güneş enerjisi   retmeyi hedeflemektedir. Güneş panelleri, su toplama kanalları ve havuzların üzerini kaplayarak suyun doğrudan güneş işığına maruz kalmasını engeller. Bu, buharlaşma yoluyla su kaybını önemli ölçüde azaltır ve suyun daha verimli kullanılmasını sağlar.

Gelir-Gider Projeksiyonu:

Üretilen elektriğin belediye bütçesine yıllık net katkısını detaylandıran bir Gelir-Gider Projeksiyonu yapılmıştır. Proje, enerji üretimi yoluyla belediye bütçesine katkı sağlarken, aynı zamanda enerji maliyetlerini düşürür ve kentin aydınlatılmasına katkı sağlar.

Tanıtım ve Lansman:

Projenin yerel halka ve paydaşlara tanıtımı için "Proje Sloganları" ve bir "Lansman Stratejisi" hazırlanmıştır. Lansman stratejisi, projenin amaçları, faydaları ve uygulamaları hakkında yerel halka ve paydaşlara bilgi vererek projenin benimsenmesini ve desteklenmesini sağlamayı hedefler.

Model Proje:

Proje, İzmir ve Mardin'i kapsayan Sürdürülebilirlik Kitabı'nda yer alacak ve tarihi ve kültürel değerleri koruyarak sürdürülebilir enerji ve su kullanımını teşvik etmesiyle yerel yönetimler, çevre örgütleri ve bilimsel toplumlar için bir model teşkil edebilir. Proje, tarihi ve kültürel mirasın korunmasıyla sürdürülebilir kalkınmanın birleştirilmesinin mümkün olduğunu gösterir ve benzer projeler için bir ilham kaynağı olabilir.

Kapsayıcı Yaklaşım:

Proje, yerel halkın ve paydaşların katılımını teşvik ederek kapsayıcı bir yaklaşım benimser. Lansman stratejisi, yerel halka ve paydaşlara proje hakkında bilgi vererek onların görüş ve önerilerini almayı hedefler. Bu, projenin yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerini karşılamasını ve sürdürülebilir olmasını sağlar.

Sonuç:

Mardin Bereketi Hilale (Mezopotamya)Can Suyu Projesi, tarihi ve kültürel mirasın korunmasıyla sürdürülebilir enerji ve su yönetiminin birleştirilmesinin yenilikçi ve kapsayıcı bir örneğidir. Proje, kuraklık ve su kıtlığı gibi çevresel zorluklarla karşı karşıya kalan şehirler için yenilikçi bir çözüm sunarken, aynı zamanda kentin enerji ihtiya ını karşılar ve belediye b t cesine katkı sağlar. Proje, tarihi ve kültürel mirasın korunmasıyla sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olduğunu gösterir ve benzer projeler için bir model teşkil eder.

KISA ÖZGEÇMİŞ

Dr. Mehmet Talat Şimdi

Yönetim, Kalite ve Yerel Yönetimler Uzmanı Dr. Mehmet Talat Şimdi, yerel yönetimler, maliye ve kalite yönetimi alanlarında zengin deneyime sahip bir akademisyen ve yönetici olarak öne çıkmaktadır. 1953 yılında Mardin'de doğan Dr. Şimdi, uzun yıllar kamu ve özel sektörde çeşitli kademelerde görev almıştır. Kariyerine 1973'te memuriyetle başlayan Dr. Şimdi, maliye ve idari yargıda önemli tecrübeler edindikten sonra yerel yönetimlere odaklanmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde daire başkanlığı, genel sekreter yardımcılığı ve genel sekreter vekilliği gibi üst düzey görevlerde bulunmuş, ayrıca İzmir Buca Belediyesi'nin kurucu belediye başkanlığı koordinatörlüğünü üstlenmiştir. Ankara Kocatepe Camii altındaki alışveriş merkezinin kurucu ekibinde genel müdür olarak yer alması, özel sektördeki liderlik vasfını da ortaya koymuştur. Akademik yolculuğunda "Kaynak Hizmetler Dengesi Açısından Belediye İşletmeciliği" konulu yüksek lisans tezi ve "Belediye Hizmetlerinde Kaynak Kullanımının Etkinliği Beşeri Sermayenin Rolü" başlıklı doktora teziyle uzmanlığını pekiştirmiştir. Özellikle 1998'de İzmir Büyükşehir Belediyesi'ni dünyada TSE-ISO-EN 9001:1994 Hizmette Kalite Belgesi'ne sahip ilk belediye yapması, kalite yönetimi alanındaki öncü vizyonunu kanıtlamıştır. Emekliliğinin ardından da boş durmayan Dr. Mehmet Talat Şimdi, serbest mali müşavir olarak ve toplam kalite yönetimi konusunda verdiği eğitim ve danışmanlık hizmetleriyle bilgi birikimini paylaşmaya devam etmektedir. Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin Eserleri

Basılı Yayınlar

1. Vakıf Şehir Artuklu Mardin
2. Mardin Tarihi Kimliği
3. Demokrasi Okulu: Belediye Nedir? Ne İş Yapar?
4. Belediye Nedir? Ne İş Yapar? İzmir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan ve Uygulaması 1995
- 5- Yüksek Lisans Tezi: Kaynak Hizmet Dengesi Açısından Belediye İőletmesi (Türkiye Uygulaması)
- 6- Doktora Tezi: Belediye Hizmetlerinde Kaynak Kullanımın Etkinliğinde Beşeri Sermayenin Rolü
- 7- Mardin Taşın Kadim Mirası ve Medeniyetlerin İzleri
- 8-. Mardin: Hoşgörünün Kalbi, Renklerin ve Lezzetlerin şehri

Dr.Mehmet Talat şimdi Resmi İnternet Sitesinde www.talatsimdi.com adresinde olan diğer dijital kitaplar.

1. Yerel Yönetimlerde Norm Kadro Uygulaması
2. Belediyelerde Uygulamalı İ  Denetim
3. Yerel Yönetimlerde Uygulamalı Kalite Yönetim Sistemi
4. Belediye Başkanının El Kitabı
5. Yerel Yönetimlerde Süreçlerle Yönetim Sistemi Uygulaması
6. Yerel Yönetimlerde Uygulamalı Performans Programı Uygulaması
7. Yerel Yönetimlerde Uygulamalı Kadro El Kitabı

8. Yerel Yönetimlerde Uygulamalı Stratejik Plan
9. Mavi Zırh: İzmir'in Su Krizi, Altyapı Restorasyonu ve Gelecek Vizyonu
- 10- Bin Yıllık Kardeşliğin Sosyo-Politik Temelleri
- 11-İzmir Büyükşehir Belediyesi Kaynak Tüketen Organizasyon Yapısı
- 12-İzmirin Mali Egemenliği
- 13- İzmir'in Kayıp Akciğerleri
- 14-"A'dan Z'ye Belediye Yönetimi: Sorunlar, Çözümler ve Yenilikler
- 15-Yeni Nesil Yerel Yönetimler Sürdürülebilirlik, Dijital Dön. Yılın Yönetişim
- 16-Belediyelerde Uygulamalı İç Denetim
- 17-Bir Mardin Külliyesi